

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ลาวัณย์ การสัมภาษณ์บุคคลรอบข้างกรณีศึกษา และจากข้อมูลเอกสารที่ผู้วิจัยได้ค้นคว้า โดยแบ่งผลการวิเคราะห์ออกเป็นประเด็นต่างๆดังนี้

ตอนที่ 1 ประวัติชีวิตโดยทั่วไป

- 1.1 ประวัติชีวิตในวัยเด็ก
- 1.2 ประวัติการศึกษา
- 1.3 ประวัติชีวิตครอบครัวหลังการแต่งงานจนถึงปัจจุบัน

ตอนที่ 2 บทบาทของการเป็นอาจารย์สอนศิลปะ

- 2.1 ประสบการณ์ในการเป็นอาจารย์สอนศิลปะ
- 2.2 หน้าที่และความรับผิดชอบตามพันธกิจของมหาวิทยาลัย
- 2.3 ทักษะคิดเรื่องอาจารย์สตรีที่สอนศิลปะ
- 2.4 ความคิดเห็นต่อการเรียนการสอนศิลปะภายในประเทศไทย

ตอนที่ 3 บทบาทของการเป็นศิลปิน

- 3.1 ประสบการณ์ในการเป็นศิลปิน
- 3.2 การสร้างงานและโอกาสในการแสดงผลงาน
- 3.3 ความมุ่งมั่นและความทุ่มเทในอาชีพศิลปิน
- 3.4 ทักษะคิดเรื่องภาพพจน์ของศิลปินสตรี
- 3.5 ความคิดเห็นต่อวงการศิลปะในประเทศไทย

1. ประวัติชีวิตโดยทั่วไป

1.1 ประวัติชีวิตในวัยเด็ก

ลาวัณย์ ดาราย เกิดเมื่อวันที่ 12 มกราคม 2478 ที่ฝั่งธนบุรี ในครอบครัวของ พลเรือโทศรี และ ม.ร.ว. อบละออบ ดาราย บิดาประกอบอาชีพราชการทหารเรือ มารดาเป็นครูสอนอยู่ที่โรงเรียนสตรีวัดระฆัง ลาวัณย์มีพี่น้องทั้งหมด 9 คน เป็นหญิง 5 คน ชาย 4 คน ในขณะที่เกิดนั้น มีพี่ชายคนโต 1 คน และมีพี่สาวซึ่งเป็นบุตรคนที่ 2 และ 3 ดังนั้นในขณะที่มารดาตั้งครรภ์ ลาวัณย์ ทุกคนจึงต่างคาดหวังว่าจะได้บุตรชายเพราะมีบุตรสาวติดกันมาสองคนแล้ว ลาวัณย์ถือกำเนิดเป็นบุตรคนที่ 4 ของครอบครัวซึ่งเป็นก็เด็กผู้หญิงอีก ลาวัณย์ได้อธิบายลักษณะรูปร่างหน้าตาของตัวเองว่า “ผอมๆ ตัวยาวๆ แล้วยังดำ” (ลาวัณย์ อุปอินทร์, สัมภาษณ์, 21 มกราคม 2545) เมื่อเปรียบเทียบกับพี่น้องคนอื่นแล้วดูแตกต่างกันมาก เพราะพี่สาวคนโตและพี่สาวคนรองเป็นเด็ก

ผิวขาว คุนารัก โดยเฉพาะพี่สาวคนรองเป็นเด็กหน้าตาน่ารักมาก สมัยนั้นดาราเด็ก เซอร์ เทมเปิ้ล กำลังมีชื่อเสียงและเวลาที่มารดาพาพี่สาวคนรองนี้ไปที่ไหน คนมักจะพูดว่า “ตาย! ยังกะเซอร์ เทมเปิ้ล” และมักจะชอบอ้อมพี่สาวคนรองนี้อยู่เสมอ

“...พอมาถึงห้องเราปั๊บ ทุกคนก็หวังว่าคงจะได้ลูกผู้ชายสักทีละนะ ปากฎว่าออกมาตัว ยาวเซียวนะคะ ดำเซียว แล้วคุณแม่บอกว่ามันคงรู้ว่าออกมาแล้วเป็นหมาหัวเน่า ไม่มีใคร เขาสนใจ ไม่ยอมออกคะ อยู่ในท้องเกินกำหนดจนคุณแม่เดินไม่ไหว ต้องหยุดสอนอยู่ที่ บ้าน แล้วพอลอดออกมา ก็คุณพ่อก็ไม่ค่อย...คงหวังว่าจะได้ลูกผู้ชายนะคะ พอเป็น ลูกผู้หญิงก็ไม่ค่อยสนใจ...”

(กองบรรณาธิการไลฟ์ แอนด์ แฟมิลี่,2539)

การที่ลาวัญญ์เป็นลูกสาวคนที่ 3 และยังคงเรียกได้ว่าเป็นลูกคนกลางๆของครอบครัว จึง ทำให้ทางบ้านไม่ได้เข้มงวดกับลาวัญญ์มากนัก ในขณะที่พี่สาวทั้ง 2 คนเป็นเด็กที่เรียบร้อยมาก ลาวัญญ์กลับเป็นเด็กที่ซนและไม่เรียบร้อยนัก อีกทั้งในเวลาต่อมาลาวัญญ์มีน้องชายอีกคนหนึ่งซึ่ง สนิทสนมกันมาก มักจะชักชวนกันออกไปเล่นย่ำปลากัด กัดจิ้งหรีดหรือปีนต้นไม้ที่สวนบริเวณข้าง บ้านอยู่เสมอ ลาวัญญ์เองให้สัมภาษณ์ตัวเองก็รู้สึกเบื่อหน่ายที่จะต้องทำตัวเรียบร้อย

“...เราค่อนข้างเกรงหน้า เวลายุ่งๆ ผู้ใหญ่บอกว่าจะพูดขวงๆนะ ใครๆก็พูดอย่างนี้ เรา ก็ฟังมั่ง ไม่ฟังมั่ง ไม่ค่อยเรียบร้อยตั้งแต่เด็กๆเขาก็เลยหาว่าเราบ้าๆบอๆ เขาหาคะ จริงๆ เราอาจจะไม่ได้บ้าก็ได้ (หัวเราะ) แต่เราทำอะไรไม่เหมือนใคร คือทำอะไรก็ไม่ค่อยเป็นเส้น เป็นระเบียบ ผู้ใหญ่เขาก็ตั้งชื่อไว้ ว่านี่มันตึงตังอะไรอย่างนี้...”

(กองบรรณาธิการไลฟ์ แอนด์ แฟมิลี่,2539)

ชีวิตในวัยเด็กนั้นลาวัญญ์ไม่ค่อยสนิทสนมกับบิดามากนักเนื่องจากพลเรือโทศรีได้ไป ศึกษาการต่อเรือที่ประเทศอังกฤษและประเทศเยอรมันเป็นเวลาหลายปี และยังคงเดินทางไปต่างประเทศอยู่เสมอ และเนื่องจากลาวัญญ์เป็นเด็กผอมสูงและผิวคล้ำผิดกับพี่น้อง ผู้ใหญ่จึงมักจะพูด แหย่ว่า ลาวัญญ์ไม่ใช่ลูกแท้ๆของครอบครัว แต่เป็นเด็กที่ติดสวะลอยน้ำมาบ้าง หรือเป็นเด็กที่เก็บ มาเลี้ยงบ้าง ดังนั้นเมื่อพลเรือโทศรีกลับมาจากต่างประเทศ ในระยะแรกๆลาวัญญ์จึงไม่กล้าเข้าไป ใกล้ชิดหรือพูดคุยด้วย ได้แต่วิ่งหลบไปหลังบ้านแล้วแอบดูอยู่ห่างๆ

และเนื่องจากบิดาของลาวัญญ์รับราชการทหาร จึงค่อนข้างเข้มงวดกับลูกๆในเรื่องระเบียบ วินัย เมื่อถามว่าบิดาคุณใหม่ ลาวัญญ์ตอบว่า บิดาของคุณชื่อ ศรี นามสกุล ดาวราย แต่คนมักเรียกว่า

เสื้อ ดาวร้าย “ดูหรือเปล่าคิดเอาเองก็แล้วกัน” ลาวัณย์เล่าว่าบิดาเป็นคนเสียงดัง และ “ด่าเก่ง” และเป็นคนที่มีความสามารถทางการต่อเรือมาก โดยเป็นคนไทยคนแรกที่ต่อเรือรบหลวง แต่ถึงแม้บิดาจะเป็นคนที่เข้มงวดกับลูกๆ มาก แต่ก็ก็เป็นคนที่มีเหตุผล ลาวัณย์ได้เล่าถึงเหตุการณ์ครั้งหนึ่งที่เคยสนทนากับบิดาว่า ได้เห็นนักเรียนเตรียมทหารขึ้นรถโดยสาร ตนเห็นว่ามีที่ว่างจึงเรียกให้นั่ง แต่นักเรียนเตรียมทหารคนนั้นก็ยอมไม่นั่ง ยังคงยืนอยู่อย่างนั้น และลาวัณย์เคยได้เห็นเวลาทหารรับประทานอาหาร ก็จะไม่ยอมขึ้นกินเหมือนกับหุ่น ซึ่งลาวัณย์รู้สึกไม่เข้าใจเนื่องจากเห็นว่าเมื่อเป็นคนธรรมดาควรมีจิตใจและความรู้สึกอย่างมนุษย์ทั่วไป บิดาก็ได้อธิบายว่า นี่คือกฎวินัยของทหาร ซึ่งจำเป็นในเวลาออกสงคราม ลาวัณย์ก็ย้อนถามกลับว่า

“...“แล้วบ้านเรามันมีสงครามไหมล่ะ” ถามท่าน พ่อก็บอกว่า “นั่นล่ะ ถ้ามันไม่ฝึกไว้ เกิดมันมีขึ้นมาแล้วมันฝึกประเดี๋ยวเดียวไม่ได้ คนเรานี่ต้องฝึกให้เข้าสายเลือด” ...”

(กองบรรณาธิการไลฟ์ แอนด์ แฟมิลี่, 2539)

จากความเป็นคนไม่ชอบอยู่ในระเบียบวินัยและกฎเกณฑ์ที่เข้มงวดนี้ ลาวัณย์จึงเป็นบุตรสาวเพียงคนเดียวที่ทึนสัสไม่เรียบร้อย ในขณะที่พี่สาวและน้องสาวคนอื่นๆ นั้นเรียบร้อยกันทุกคน ลาวัณย์ยังได้ให้สัมภาษณ์ในนิตยสารเล่มเดียวกันนี้ว่า

“...ทำอะไรที่มันเป็นระเบียบวินัยมากเกินไป มันก็รู้สึกรับไม่ได้นะคะ คือเราเป็นคนนะนะ เราควรมีจิตใจ ควรจะใช้ความรู้สึกได้บ้าง แต่ว่าทุกอย่างในสังคมนี้มันก็มีเหตุผลของมันนะคะ เราจะไปทำอย่างที่คิดว่ามันดีตามที่เราคิดทั้งหมด เราก็ไม่ได้คิดถูกต้องทั้งหมดนะ...”

“...คืออนอกนั้นเขาเรียบร้อยค่ะ ครูไม่ใช่ไม่ยอมนะ เพียงแต่ว่ารับฟัง แต่ไม่ทำตามเท่านั้นเอง ก็ไม่ถึงกับเถียงหรอกคะ คือถ้าเราทำเป็นไม่สนใจไม่รู้ไม่ชี้ เดินเลี้ยวหนีไปเสีย ไม่ถึงกับเถียง เพราะเด็กสมัยก่อนเถียงไม่ได้...”

สำหรับปฏิกิริยาของบิดามารดาต่อท่าทีของลาวัณย์นี้ มารดามักบอกกับลาวัณย์ว่า “ช่างมันเถอะ มันบ๊องๆ ยกเว้นไว้สักคนหนึ่ง” ซึ่งทำให้เมื่อเปรียบเทียบกับบรรดาพี่น้องที่เป็นผู้หญิงแล้ว ลาวัณย์มีบุคลิกนิสัยค่อนข้างออกไปทางเด็กผู้ชายมากกว่า ซึ่งก็ได้ส่งผลต่อบุคลิกภาพและอุปนิสัยของลาวัณย์ในเวลาต่อมา

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ที่บ้านจะไม่ได้ให้ความสนใจมากนัก และยังเป็นเด็กที่มีรูปร่างหน้าตาและอุปนิสัยผิดกับพี่น้องผู้หญิงคนอื่นๆ แต่ในวัยเด็กลาวัญย์ก็ไม่ได้ความรู้สึกว่าตนแปลกแยกจากพี่น้องเลย ลาวัญย์เล่าว่า ไม่ได้รู้สึกอะไรเท่าใดนัก บางครั้งเมื่อมีเพื่อนของบิดามารดามาเยี่ยมที่บ้านก็จะนึกว่าตนเป็นเด็กรับใช้ ลาวัญย์ให้สัมภาษณ์ใน Bangkok Post (2002) ว่า เมื่อตนได้ยินอย่างนั้นก็หัวเราะ ไม่ได้รู้สึกน้อยใจหรือขัดใจแต่อย่างใด

เมื่อบิดาต้องเดินทางไปต่างประเทศบ่อยๆ ลาวัญย์จึงสนิทสนมกับมารดามากกว่า แต่ก็ไม่ได้มากเท่ากับแม่ลูกในสมัยนั้นๆ "...คือสมัยก่อนถึงจะสนิทยังไงก็ไม่เหมือนสมัยนี้นะคะ คือ สมัยนี้เราเลี้ยงลูกเหมือนเพื่อนนะคะ มีอะไรไม่ต้องปิดม่านะ มีแฟนก็เล่าให้แม่ฟัง สมัยก่อนไม่ใช่อย่างนั้น มันคนละเรื่องกัน เวลาอะไรเราก็จะเล่าให้พี่น้องๆ ฟังมากกว่า..." (กองบรรณาธิการไลฟ์ แอนด์ แฟมิลี่, 2539)

สาเหตุที่ลาวัญย์มาสนใจทางศิลปะนั้น ลาวัญย์กล่าวว่าไม่ทราบแน่ชัด เพียงแต่รู้สึกชื่นชอบ โดยอาจจะเริ่มกระตุ้นให้สนใจเล็กน้อยอยู่บ้างจากการที่เห็นพี่สาววาดตุ๊กตากระดาษ และทำชุดแต่งตัวให้ตุ๊กตา ก็สนใจมาวาดเล่นตามอย่างพี่สาวบ้าง อีกประการหนึ่งคือบิดาเดินทางไปต่างประเทศและได้ซื้อหนังสือโปสเตอร์ผลงานของศิลปินชาวอิตาลีกลับมา เมื่อลาวัญย์ได้เห็นก็รู้สึกชอบและเริ่มมีความสนใจในทางศิลปะ

1.2 ประวัติการศึกษา

ลาวัญย์ได้เข้าเรียนระดับประถมศึกษาที่โรงเรียนปิยะ (ปัจจุบันนี้เลิกกิจการไปแล้ว) จากนั้นจึงเข้ามาเรียนต่อในระดับมัธยมศึกษาที่โรงเรียนสตรีวัดระฆังจนจบการศึกษา ระหว่างที่เรียนอยู่ที่โรงเรียนสตรีวัดระฆังนี้ ลาวัญย์เป็นเด็กที่ชอบทำกิจกรรมของโรงเรียน โดยเป็นนักกีฬาวิ่งแข่ง เป็นนักกีฬาเทนนิส และเมื่อทางโรงเรียนมีกิจกรรมใดๆ ที่ต้องอาศัยการวาดภาพหรือการประดิษฐ์ เช่น การทำพวงมาลาในวันปิยะมหาราช ลาวัญย์ก็มักจะมาช่วยทำกิจกรรมเหล่านี้เป็นประจำ ระดับผลการเรียนของลาวัญย์นั้นเรียกได้ว่าเป็นนักเรียนที่มีผลการเรียนดีคนหนึ่ง แม้ไม่ได้อันดับ 1 แต่ก็มักจะสอบได้เลขตัวเดียวเสมอ ในระหว่างที่เรียนอยู่ที่โรงเรียนสตรีวัดระฆังนี้ ลาวัญย์เริ่มมีความสนใจทางศิลปะมากขึ้นเนื่องจากอาจารย์ผู้สอนวิชาวาดเขียนคืออาจารย์ธำรง โกมลบุตร เป็นน้องชายของสันต์ เทวรักษ์ ซึ่งนักเขียนที่ลาวัญย์ชื่นชอบ จึงมักไปพูดคุยกับครูสอนวาดเขียนอยู่เสมอ และลาวัญย์ยังทำคะแนนในวิชาวาดเขียนนี้ได้ดีกว่าเพื่อนร่วมชั้นคนอื่นด้วย "อาจารย์สอนวาดเขียนค่อนข้างจะกดคะแนน เพื่อนๆ นี้จะได้ 1 ได้ 2 กันเป็นแถว แต่พอถึงเราจะคะแนนดี" (กองบรรณาธิการไลฟ์ แอนด์ แฟมิลี่, 2539) ซึ่งลาวัญย์เล่าว่ามักจะได้คะแนน 7 หรือ 8 หรือในบางครั้งก็ได้ถึง 9 ใน Bangkok Post ลาวัญย์ได้ให้สัมภาษณ์ว่า โดยมากนักเรียนที่ได้คะแนนดีในทางศิลปะมักจะได้อันดับอ่อนในวิชาอื่น เช่น คณิตศาสตร์ ภาษาอังกฤษ และภาษาไทย ตนเองจึงพยายาม

ทำคะแนนในวิชาอื่นให้ดีขึ้นด้วย ลาวัญย์มีโอกาสได้ฝึกฝนทักษะทางศิลปะในการเรียนวิชาอื่นด้วย เช่น วาดแผนที่ในวิชาสังคม ทำภาพประกอบในวิชาวิทยาศาสตร์ เวลาที่โรงเรียนมีการจัดประกวดวาดภาพก็ร่วมส่งงานเข้าประกวด และในบางครั้งก็ได้รับรางวัลชนะเลิศ ลาวัญย์คิดว่าความหลงใหลในศิลปะของตนเริ่มขึ้นในช่วงเวลานั้นเอง แต่ก็ยังไม่เต็มที่นัก

“...I think my passion for art started to blossom at that time...though it still hadn't come into full bloom...”

(Bangkok Post,2002)

ลาวัญย์เริ่มมีความสนใจทางศิลปะอย่างจริงจังเมื่อหม่อมหลวงเบญจมาศ ชุมสาย ซึ่งอยู่ที่มหาวิทยาลัยศิลปากรได้มาฝึกสอนวิชาศิลปะที่โรงเรียนสตรีวัดระฆัง ลาวัญย์จึงได้ทราบว่านอกเหนือจากโรงเรียนเพาะช่างแล้ว ยังมีมหาวิทยาลัยศิลปากรที่ให้การศึกษาทางด้านศิลปะด้วย ประกอบกับมีเพื่อนเล่าให้ฟังว่าที่มหาวิทยาลัยศิลปากรมีการเรียนการสอนทางด้านศิลปะ ลาวัญย์จึงได้ไปสังเกตการณ์ที่มหาวิทยาลัยศิลปากรซึ่งในขณะนั้นที่หอศิลป์ มีการแสดงศิลปกรรมแห่งชาติอยู่ เมื่อลาวัญย์ได้เข้าไปชมการแสดงงานศิลปะดังกล่าวจึงได้ตระหนักในตนเองว่า “...It was then that I realised I has fallen in love with art, heart and soul...” (Bangkok Post,2002) ลาวัญย์จึงตัดสินใจแน่วแน่ที่เรียนต่อทางด้านศิลปะและได้เข้ามาฝึกทักษะฝีมือทางศิลปะที่มหาวิทยาลัยศิลปากรโดยที่ไม่ได้บอกให้บิดามารดาทราบ เลยเพราะเนื่องจากในขณะนั้นสังคมมักมองอย่างดูถูกว่าคนที่เลือกเรียนศิลปะเป็นคนที่ไม่สามารถเรียนวิชาสามัญได้ และมักมองว่าคนที่เรียนศิลปะเป็นคน “บ้าๆบอ” เนื่องจากมักแต่งตัวและพูดจาที่ไม่เหมือนคนทั่วไป ดังที่ลาวัญย์เคยให้สัมภาษณ์ไว้ในมติชนรายวัน (2531) ว่า

“...ตอนเข้าเรียนในมหาวิทยาลัยศิลปากรนั้น ผู้หลักผู้ใหญ่ก็ไม่เห็นด้วย เขาบอกว่า....เรียนศิลปะนี่นะพวกผู้หญิงเขาไม่เรียนกันหรอก เรียนแล้วจะบ้าๆบอๆ...”

ทางบ้านก็ไม่ระแคะระคายว่าลาวัญย์ไปฝึกทักษะทางศิลปะที่มหาวิทยาลัยศิลปากร เพราะปกติลาวัญย์เป็นเด็กที่ชอบทำกิจกรรมกับทางโรงเรียนจึงมักจะออกจากบ้านทุกวันแม้แต่ในวันหยุดเสาร์อาทิตย์ ในปี พ.ศ. 2495 เมื่อจบชั้นมัธยม 7 แล้ว ในปีนั้นทางมหาวิทยาลัยศิลปากรได้เปิดโรงเรียนศิลปศึกษาชั้น (ปัจจุบันคือโรงเรียนช่างศิลป์) ลาวัญย์ได้มาสอบเข้าโรงเรียนเตรียมศิลปศึกษานี้ ซึ่งในตอนนั้นลาวัญย์ต้องแอบนำประกาศนียบัตรของมัธยม 6 ที่เก็บไว้ในตู้ที่บ้านไปสมัครสอบเอง เพราะไม่กล้าบอกกับบิดาและมารดาว่าตนต้องการจะเรียนศิลปะ ผลปรากฏว่า

สอบผ่านได้เป็นลำดับที่ 1 ซึ่งลาวัณย์รู้สึกดีใจมาก แต่ก็กังวลว่าจะบอกกับทางบ้านอย่างไร ในที่สุดก็คิดว่าหากต้องการจะเรียนที่มหาวิทยาลัยศิลปากรนั้นจะต้องบอกให้ทางบ้านรู้ความจริง จึงได้รวบรวมความกล้าตัดสินใจไปบอกมารดา ลาวัณย์เคยให้สัมภาษณ์ไว้ว่า “...บอกว่า แม่ หนูแอบไปสอบเข้าที่เตรียมศิลปากรแล้วสอบเข้าได้ รับรองเลยว่าจะเรียนให้ดี...” (มินตรา,2538) มารดาไม่ได้กล่าวตำหนิอะไรและยังได้เป็นผู้ไปมอบตัวลาวัณย์ที่โรงเรียนเตรียมศิลปศึกษาด้วย “...ที่จริงคุณแม่เป็นคนที่ยึดมั่นเข้าใจนะคะ แต่อาจจะเป็นเพราะสามีเป็นทหาร แล้วก็มึระเบียบวินัย ก็มักจะโอนอ่อนผ่อนตาม...” (กองบรรณาธิการไลฟ์ แอนด์ แฟมิลี่,2539) ในขณะนั้นบิดาอยู่ต่างประเทศพอดี เมื่อกลับมาทราบว่าลาวัณย์ได้เข้าเรียนที่โรงเรียนเตรียมศิลปศึกษาและซึ่งจะเสียเวลาเรียนหลักสูตรเตรียมก่อน 2 ปี จึงจะได้เข้าศึกษาในระดับมหาวิทยาลัยก็ไม่พอใจนัก เพราะการเรียนปีหนึ่งก็ต้องหมดเปลืองค่าใช้จ่ายไม่น้อย แต่บิดาก็ไม่ได้คัดค้านแต่อย่างใด ทำให้ลาวัณย์รู้สึกเกรงใจทางบ้านและสำนึกว่าตนเป็นผู้เลือกที่จะเรียนทางศิลปะนี้เอง จึงตั้งใจทุ่มเทกับการเรียนมาก

“...ฐานะตอนนั้นคือที่บ้านก็เป็นข้าราชการ แล้วคุณพ่อนี้เป็นที่รู้จักกันเลยว่าเป็นคนตงฉินมาก ก็มีแต่เงินเดือน ลูกก็เยอะ ทั้งลูกทั้งหลาย เราจะต้องเรียนย่นไปย่นมากก็มีความรู้สึกเกรงใจทางบ้าน พอตอนหลังคุณพ่อรู้ก็ไม่ค่อยพอใจ แต่ก็ไม่ได้เอ็ดอะไร แต่ก็ไม่ได้สนับสนุนอะไร ไม่ได้คัดค้าน ครูก็เลยสำนึกว่าครูเป็นคน que เลือกชีวิตเองที่จะมาทางนี้ เพราะฉะนั้นตอนที่เรียนที่ศิลปากรครูจะทุ่มเทมาก ถวายชีวิตเลย...”

(ลาวัณย์ อุปอินทร์, สัมภาษณ์ ,21 มกราคม 2545)

ลาวัณย์ได้เข้ามาเป็นนักเรียนเตรียมศิลปศึกษารุ่นที่ 1 เพื่อนที่เรียนรุ่นเดียวกันนี้เช่น สาโรช จารักษ์ อดีตผู้อำนวยการกองหัตถศิลป์และรองอธิบดีกรมศิลปากร ว่าที่ร้อยตรีสมศักดิ์ รัตนกุล อดีตผู้อำนวยการพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร สันต์ สารากรบรรณรักษ์ และประติมากร เสวต เทศน์ธรรม ขณะที่ยังเรียนนั้นลาวัณย์จึงตั้งใจและทุ่มเทกับการเรียนศิลปะอย่างมาก ทำงานศิลปะอยู่ตลอดเวลาแม้แต่วันหยุดเสาร์อาทิตย์ และผลจากความตั้งใจพยายามนี้ ลาวัณย์จึงเป็นนักศึกษาที่มีผลการเรียนดีเป็นที่ 1 ของชั้นเรียนตลอด ลาวัณย์เล่าว่าที่จริงแล้วตนเองและเพื่อนๆในชั้นก็มีความสามารถทางศิลปะใกล้เคียงกัน แต่ตนคิดว่ามีภาษีในวิชาสามัญดีกว่าเนื่องจากได้เรียนในระดับมัธยม 7 มาแล้ว ในจำนวนนักเรียนรุ่นเดียวกันนั้นมี 34 คน มีนักเรียนหญิงประมาณ 10 กว่าคน แต่ตัวลาวัณย์เองเล่าว่า ไม่ได้รู้สึกถึงเรื่องความแตกต่างระหว่างเพศหรือรู้สึกแปลกแยกแต่อย่างใด เนื่องจากตนนั้นมีพี่น้อง และลูกพี่ลูกน้องที่เป็นผู้ชายอาศัยอยู่รวมกันมาตั้งแต่เด็ก อีกทั้งในวัยเด็กตนเองก็มีเพื่อนเล่นที่เป็นเด็กชายด้วย เมื่อถูกถามว่า ในหมู่

เพื่อนผู้ชายนั้นให้การยอมรับดีใหม่ ลาวัญย์ตอบว่า เพื่อนๆในชั้นที่เป็นชายให้การยอมรับดีมาก เพื่อนร่วมรุ่นชายคนหนึ่งของลาวัญย์ให้สัมภาษณ์ว่า "...ก็สนิทสนมกันตอนเรียนด้วยกันล่ะ คือเพื่อนร่วมรุ่นเรียนกันมันก็เหมือนกับแข่งกันนะ ผลัดกันท้อป เดี่ยวเราท้อปบ้าง เขา(ลาวัญย์)ท้อปบ้าง ในรุ่นจะมีที่เด่นๆอยู่ไม่กี่คน..." (เสวต เทคนิธธรรม, สัมภาษณ์ , 21 กุมภาพันธ์ 2545)

เมื่อพิจารณาจากที่ลาวัญย์ได้ให้สัมภาษณ์จะเห็นว่าเป็นผู้ที่ทำงานศิลปะด้วยความทุ่มเทอย่างจริงจังและมีผลการเรียนดีเด่น น่าจะเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ลาวัญย์ได้รับการยอมรับในความสามารถจากเพื่อนร่วมชั้นเป็นอย่างดี และไม่พบกับปัญหาเรื่องความแตกต่างระหว่างเพศแต่ภายในชั้นเรียนแต่อย่างใด เหตุผลอีกประการหนึ่งน่าจะมาจากลักษณะนิสัยของลาวัญย์เองที่เป็นผู้มีมนุษยสัมพันธ์ดี เพื่อนร่วมรุ่นได้บรรยายลักษณะนิสัยของลาวัญย์ว่า

"...เขาเป็นคนมีมนุษยสัมพันธ์ดี เข้ากับใครได้ ก็พูดเก่ง คุยเก่ง แต่ถ้าทำอะไรไม่ถูกใจเขาก็ไม่โหนะ แล้วก็เรียกว่าพูดกับใครเพื่อนๆนี้เถียงไม่ทันเวลาโมโห เพื่อนๆต้องอ้าปากค้างเลย..."

ประกอบกับลาวัญย์มีนิสัยค่อนข้างเป็นคนพูดจาตรงไปตรงมา และเป็นคนมีบุคลิกออกไปทางผู้ชายมากกว่าจะอ่อนหวานนุ่มนวลตามอย่างที่ผู้หญิงพึงจะเป็นนัก

"...เราไม่ค่อยรู้สึกว่าเป็นผู้หญิงนะคะ และเราเรียนทางด้านนี้ ก็สนิทกันมาก ถ้าเราทำงานเราจะอยู่กันตั้งแต่เช้า วันเสาร์ วันอาทิตย์ ก็ทำงานตลอด..."

(มินตรา,2538)

อย่างไรก็ตามในประเด็นเรื่องความแตกต่างระหว่างเพศในชั้นเรียนนี้ ลาวัญย์เองก็เคยได้พบกับเหตุการณ์ในลักษณะดังกล่าว โดยครั้งหนึ่งในการเรียนวิชากายวิภาค ลาวัญย์ทำงานได้คะแนนสูงสุดในห้อง เมื่อถึงเวลาประกาศคะแนน อาจารย์ผู้สอนซึ่งเป็นผู้ชายทราบว่ามีผู้ที่ได้คะแนนสูงสุดในห้องเป็นนักศึกษาหญิงก็กล่าวออกมาอย่างประหลาดใจว่า "ผู้หญิงอะ ผู้หญิงท้อปหรือเนี่ย" ซึ่งทำให้ลาวัญย์รู้สึกคับข้องใจว่าแม้แต่อาจารย์เองก็ยังไม่มองว่าผู้หญิงนั้นจะมีความสามารถทางศิลปะดีกว่าผู้ชายเสมอ ในส่วนนี้ก็เป็นแรงผลักดันอีกประการหนึ่งด้วยที่ทำให้ลาวัญย์มีความตั้งใจทำงานศิลปะในชั้นเรียนมากยิ่งขึ้น

สำหรับบุคคลที่มีอิทธิพลต่อการทำงานศิลปะของลาวัญย์ในช่วงนี้ก็คือ ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ซึ่งเป็นอาจารย์สอนอยู่ที่คณะจิตรกรรมฯ ลาวัญย์เห็นว่าศาสตราจารย์ศิลป์เป็นผู้ที่ทำงานศิลปะอย่างทุ่มเทจึงทำให้ตนรู้สึกอยากทำงานเช่นนั้นบ้าง และทำให้มีความตั้งใจอย่าง

แนวแน่ที่จะเป็นศิลปิน ตลอดระยะเวลาที่ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ลาวันย์ ลาวันย์มักกล่าวถึง ศาสตราจารย์ศิลป์ด้วยความเทิดทูนและชื่นชมอยู่เสมอ

ในระหว่างการศึกษาระดับชั้นปีที่ 3 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่นักศึกษาที่ได้คะแนนมากกว่า 70 % จะมีสิทธิ์เลือกว่าจะศึกษาต่อในวิชาเอกสาขาใดระหว่างจิตรกรรมและประติมากรรม อันเป็นการศึกษาต่อเพื่อให้ได้วุฒิปริญญาตรี ในขณะที่นั้นคณะจิตรกรรมมีกฎว่า ผู้ที่มีสิทธิ์เรียนต่อในระดับปริญญาตรีนี้จะต้องได้คะแนนเฉลี่ยไม่ต่ำกว่า 70% (หากได้คะแนนต่ำกว่าเกณฑ์จะและต้องการเรียนต่อจะต้องเรียนซ้ำอีกหนึ่งปีเพื่อทำคะแนนให้ถึงเกณฑ์ ถ้าหากไม่ผ่านเกณฑ์ก็จะได้วุฒินุปริญญา) และลาวันย์ก็เป็นนักศึกษานับเป็นคนที่เข้าศึกษาต่อในระดับปริญญาตรีนี้ ศาสตราจารย์ศิลป์ได้ถามลาวันย์ว่าอยากเรียนสาขาอะไรต่อไป ลาวันย์เองนั้นยังไม่แน่ใจเนื่องจากทำคะแนนได้ถึง 70% ทั้งสองสาขา จึงได้ปรึกษากับศาสตราจารย์ศิลป์ในเรื่องนี้ เมื่อศาสตราจารย์ศิลป์เปิดคะแนนของลาวันย์ดูและพบว่าลาวันย์มีคะแนนทางประติมากรรมดีกว่าทางจิตรกรรมจึงแนะนำว่าน่าจะเรียนปั้น ลาวันย์ได้เขียนไว้ในหนังสือ อาจารย์ศิลป์กับลูกศิษย์ (2527) ว่าอาจารย์ศิลป์ได้กล่าวโน้มน้าวให้ตนเรียนประติมากรรมว่า

“...หนู ถ้าอยากเป็นช่างปั้นก็ดีนะ คิดดูซี หนูเป็นผู้หญิงรูปร่างบางอย่างนี้ แล้วทำอนุสาวรีย์หรือปั้นอะไรใหญ่ๆ มันจะน่าที่ขนาดไหน”

และประกอบกับความที่ลาวันย์ชอบทางประติมากรรมอยู่ด้วยแล้ว จึงเลือกเรียนประติมากรรมในที่สุด ซึ่งในเวลานั้นมีผู้เลือกเรียนประติมากรรมอยู่ 2 คนคือ ลาวันย์ ดาวราย และ เสวต เทศน์ธรรม ลาวันย์ศึกษาวิชาเอกประติมากรรมอยู่ได้ประมาณครึ่งปีก็ป่วย เนื่องจากมีโรคหอบหืดเป็นโรคประจำตัว ในการเรียนประติมากรรมต้องปั้นดินและต้องคอยฉีดน้ำให้ดินขึ้นอยู่เสมอ ซึ่งสมัยก่อนไม่มีพลาสติกเอาไว้คลุมเก็บความชื้น ต้องซ้ำผ้ากระสอบชุบน้ำมาดๆไปคลุมงานปั้น ทำให้ต้องอยู่ในสภาพอากาศชื้นตลอดเวลา อีกทั้งยังต้องตัดโครงเหล็กขนาดใหญ่เท่าแบบจริงซึ่งถือเป็นงานหนักไม่น้อย ในขณะที่นั้นไข้หวัดใหญ่ระบาดมากจึงทำให้ลาวันย์ล้มป่วยลง เมื่อรักษาตัวหายแล้วได้กลับไปทำงานใหม่ แต่ทำได้ไม่นานก็ล้มป่วยลงอีก จนในที่สุดต้องหยุดเรียนไปตลอด 1 ปี ซึ่งจากหนังสือเรื่อง อาจารย์ศิลป์และลูกศิษย์ (2527) นี้ ลาวันย์เล่าว่า

“พอหาย ไปที่ มศก. บอกอาจารย์ว่าหมอห้ามเรียนปั้นเพราะสุขภาพไม่อำนวย อาจารย์กลับบอกว่า “นั่นซี...หนูไม่น่ามาเรียนปั้นเลย น่าจะรู้ตัวดีว่าเราเองจะทำอะไรได้หรือไม่” ข้าพเจ้านึกฉิวตะหงิดๆแล้วก็ข้า เพราะเห็นว่าอาจารย์เป็นคนที่พูดอะไรให้ใครเห็นดี

เห็นงามได้อย่างเป็นจริงเป็นจังอย่างประหลาด ด้วยความเป็นผู้มีความสุจริตใจและมีพรสวรรค์ในการพูดอย่างจริงใจของอาจารย์”

ในที่สุด ลาวัณย์ก็ได้ย้ายมาเรียนวิชาเอกจิตรกรรม และได้เล่าไว้ในหนังสือเล่มเดียวกันนี้ว่า “ตอนแรกๆงานแข่งมาก งานของข้าพเจ้าดูน่าเกลียดจนเกือบจะหมดใจ” ลาวัณย์จึงต้องพยายามฝึกฝนฝีมือในทางจิตรกรรมเป็นอย่างมาก การที่ลาวัณย์ได้ย้ายมาเรียนสาขาจิตรกรรมนี้ ถือเป็น การเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญในชีวิตอย่างยิ่ง เพราะถ้าหากลาวัณย์ไม่มีปัญหาเรื่องสุขภาพ แล้วก็คงจะเรียนทางด้านประติมากรรมต่อไปจนจบการศึกษาและประกอบอาชีพประติมากร เนื่องจากในขณะ ที่ศึกษาที่มหาวิทยาลัยศิลปากรนั้น ลาวัณย์มีฝีมือทางประติมากรรมโดดเด่นมาก แม้แต่เพื่อนร่วมรุ่นคนหนึ่งซึ่งปัจจุบันเป็นประติมากรที่มีชื่อเสียงในประเทศไทยยังกล่าวว่า

“...อาจารย์ลาวัณย์เกษียณทำงาน แต่เสียดายอยู่อย่างเดียวแก่เป็นคนขี้โรคเท่านั้นแหละ ไม่งั้นได้ไปทำงานอะไรอีกเยอะนะ แกเรียนเก่ง ปั่นก็เก่งนะ ผมสมัยเรียนกับอาจารย์ศิลป์ ผมยังสู้ไม่ได้เลย เขาจะแเนดึกว่าผม ผมเคยไปปั่นด้วยกันเพราะแกมาเลือกเรียนปั่น เพราะไอ้ความขี้โรคของแกนี่ละเลยต้องย้ายไปเรียนเพนท์นะ ถ้าจะเรียนปั่นแกก็เรียนได้”

(เสวต เทศน์ธรรม, สัมภาษณ์ , 21 กุมภาพันธ์ 2545)

ซึ่งลักษณะการเรียนการสอนในช่วงเวลาที่ตนศึกษาอยู่ที่มหาวิทยาลัยศิลปากรนี้ ลาวัณย์เล่าว่า “มันส์กว่าสมัยนี้เยอะ ค่ะ คือมีไม่กี่คน ปี 4 ถึง 5 และเพนท์กับปั้นรวมกันก็ยังไม่ถึง 10 คน” (มินตรา, 2538) ศาสตราจารย์ศิลป์จะเน้นให้นักศึกษาทุกคนทำงานทางด้านทักษะ ฝึมือในการเขียนแบบเหมือนจริง (realistic) ให้แม่นยำเสียก่อน จนกระทั่งขึ้นชั้นปีที่ 4 หรือปีที่ 5 แล้ว หากใครมีนิสัยที่จะทำงานในลัทธิใดจึงค่อยคลี่คลายออกไปตามความพึงพอใจของนักศึกษาแต่ละคน สำหรับตัวลาวัณย์เองนั้นยังเลือกทำงานแบบเหมือนจริงอยู่

ในระหว่างที่ศึกษาที่มหาวิทยาลัยศิลปากร ลาวัณย์ไม่ค่อยได้ร่วมกิจกรรมพิเศษอื่นๆนอกเหนือจากหลักสูตรการเรียนการสอนเท่าใดนัก แต่ก็เคยได้ร่วมการแข่งขันการได้วาทะระหว่างมหาวิทยาลัย ได้ร่วมงานการแข่งขันเรือพายระหว่างนักศึกษาคณะแพทยมหาวิทยาลัยศิริราช นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมการรับน้อง และกิจกรรมร่วมการแข่งขันกีฬา กับมหาวิทยาลัยอื่นบ้าง สาเหตุที่ไม่ได้ร่วมกิจกรรมนอกหลักสูตรมากนักเนื่องในการเรียนที่มหาวิทยาลัยศิลปากรนั้น โดยมากนักศึกษาทุกคนจะเน้นการทำงานศิลปะและงานที่ได้รับมอบหมายนั้นก็มาก จึงไม่ค่อยได้มีเวลาและสนใจจะทำกิจกรรมอย่างอื่นมากนัก

เมื่อถามถึงชีวิตในช่วงเวลานี้ว่ามีคนมาขอพบอะไรมาก เนื่องจากลาวัณย์เองก็เป็นหญิงสาวที่หน้าตาดีคนหนึ่ง ลาวัณย์ตอบว่าก็พอจะมีบ้าง แต่ไม่ค่อยได้สนใจนัก เนื่องจากในตอนนั้น “บ้าเรียนมาก ครอบงำเป็นศิลปินมาก” (ลาวัณย์ อุปอินทร์, สัมภาษณ์, 21 มกราคม 2545) เมื่อถามว่าคนรักสวยรักงามหรือชอบแต่งตัวบ้างไหม ลาวัณย์ปฏิเสธว่าไม่เลย เสื้อผ้าก็มีอยู่ไม่มาก รองเท้าบางครั้งใส่เดินจนปากอ้า ลาวัณย์ได้เคยให้สัมภาษณ์ไว้ว่า ไม่เคยรู้สึกว่าเป็นคนสวยเลย

“...ดิฉันไม่เคยมีความรู้สึกว่าเป็นคนที่หน้าตาดีตั้งแต่เด็กๆ เพราะว่าคุณแม่เป็นคนสวยมาก และพี่น้องก็สวยมาก แต่ตัวเองคิดว่าใครเพื่อน และแก้ง่ามเท่งท่าม พี่น้องทุกคนเขาเรียบร้อยและค่อนข้างสวย แต่ดิฉันเองเป็นคนบ๊องๆนิดหนึ่ง อยากจะพูดอะไรก็พูด ที่บ้านเขาหาว่าเราบ้าๆบอๆ นุ่งผ้าถุงก็ไม่ค่อยจะเป็น ยิ่งมาอยู่กับเพื่อนผู้ชายอย่างนี้เราก็เหมือนผู้ชายไปเลย และไม่เคยมีความรู้สึกที่เราหน้าตาดี...”

(มินตรา, 2538)

เหตุการณ์การณ์ครั้งที่ลาวัณย์ได้ให้สัมภาษณ์และน่าจะทำให้เชื่อได้ว่าตัวลาวัณย์เองไม่ได้สนใจเรื่องความสวยงามของตนมากเท่าใดนักก็คือ เมื่อครั้งที่เรียนประติมากรรม ตนกับเพื่อนจะต้องไปปั้นรูปวัวควายจากแบบจริงๆ ที่โรงฆ่าสัตว์ ซึ่งบรรยากาศในโรงฆ่าสัตว์นั้นสกปรกและมีกลิ่นสาปสัตว์และคาวเลือด ทำให้กลิ่นเหม็นเหล่านี้ติดตัวออกมา เมื่อเดินทางกลับบ้านขณะที่นั่งรถโดยสารก็ไม่มีผู้โดยสารคนอื่นเข้ามานั่งใกล้ๆ ด้วย จนกระทั่งกลับถึงบ้านแล้วคนที่บ้านแล้วมีคนทักว่ามีกลิ่นเหม็นจากโรงฆ่าสัตว์ติดตัวจึงได้รู้

ลาวัณย์จบการศึกษาจากมหาวิทยาลัยศิลปากรในปี พ.ศ. 2503 ในรุ่นเดียวกันนั้นมีบัณฑิตสำเร็จการศึกษาทั้งสิ้น 6 คน เพื่อนที่จบการศึกษารุ่นเดียวกัน เช่น สันต์ สารากบรวิรักษ์ ทวี รัชนิกร เสวต เทศนธรรม และในจำนวนนั้นลาวัณย์เป็นผู้หญิงคนเดียวและยังเป็นผู้หญิงคนแรกที่จบการศึกษาศิลปบัณฑิตจากคณะจิตรกรรมด้วย

หลังจากจบการศึกษาแล้ว ลาวัณย์ยังไม่ได้รับพระราชทานปริญญาบัตรเนื่องจากในขณะนั้นยังไม่มี การอนุมัติปริญญาบัตรคณะจิตรกรรมฯ ต่อมาเมื่อมีการอนุมัติปริญญาบัตรแล้วจึงได้จัดพิธีพระราชทานปริญญาบัตรขึ้นในปี พ.ศ. 2508

“...คือจบไปหลายรุ่นมากแล้วนะคะ แต่ไม่มี การอนุมัติปริญญา คือทุกคนจบมาแล้วก็เงินเดือนก็ยังได้เท่ากับระดับอนุปริญญาอยู่เลย คือ 750 บาท แล้วก็รับราชการกันมาจนกระทั่งขึ้นไปปีละ 50 บาท จนกระทั่งได้ 1,150 บาท เขาก็อนุมัติปริญญาพอดี...”

(ลาวัณย์ อุปอินทร์, สัมภาษณ์, 7 มีนาคม 2545)

ในขณะนั้นมหาวิทยาลัยศิลปากรยังไม่มีชุดครูยสำหรับบัณฑิต เมื่อได้มีการออกแบบชุดขึ้นลาวัณย์เล่าว่า “ส่วนใหญ่ก็ไม่ค่อยมีใครชอบ ก็เลยคิดว่าจะทำอย่างไร” ในขณะนั้นย่าของลาวัณย์ถึงแก่กรรมและพลเอก ถนอม กิตติขจรได้มาร่วมพิธีด้วย ลาวัณย์จึงได้ถือโอกาสปรึกษากับพลเอก ถนอม ในที่สุดพลเอกถนอมจึงได้มอบหมายให้ลาวัณย์เป็นผู้ออกแบบชุดครูยวิทยฐานะของมหาวิทยาลัยศิลปากร ในคอสถมันต์ดาวประจำชาติ โดย วิษย์ โสจนากร (2508) ได้เขียนไว้ว่า

“...จะมีสักกี่คนที่รู้ว่า ครูยวิทยฐานะแบบนำสมัยของมหาวิทยาลัยศิลปากรนั้น สำเร็จขึ้นด้วยความกล้าหาญ และมีมือของบัณฑิตสาวร่างบอบบางผู้นี้ ลาวัณย์เป็นผู้ใช้ความกล้าเรียนเสนอนายกสภามหาวิทยาลัย พลเอก ถนอม กิตติขจรว่า ครูยมหาวิทยาลัยศิลปากรที่ได้รับคัดเลือกไว้แล้วนั้น ไม่ผิดอะไรกับเสื้อคลุมบวชนาค และเพื่อให้เกิดการปลุกเร้าตามใจผู้อยู่ ลาวัณย์จึงได้รับมอบให้ออกแบบเสื้อครูยวิทยฐานะใหม่ (ชุดครูย) ซึ่งใช้สำหรับปริญญาเอกของสหรัฐ ก็ถูกนำมาดัดแปลงยังความพอใจแก่ศิลปบัณฑิตทั้งหลาย โดยเฉพาะชุด ที่ทำด้วยกำมะหยี่และใช้วิธีกลับผ้าเล่นน้ำหนักอย่างสวยงามนั้น ทำความพอใจให้กับเพื่อนๆร่วมมหาวิทยาลัย ครูอาจารย์และลูกศิษย์เป็นที่ยิ่ง...”

ลาวัณย์ได้เข้ารับราชการเป็นอาจารย์ในคณะจิตรกรรมฯ ตั้งแต่ยังไม่จบการศึกษา หลังจากจบการศึกษาแล้วในระหว่างที่ทำงานอยู่นี้ลาวัณย์ได้ไปเรียนภาษาอังกฤษ ภาษาฝรั่งเศสและภาษาอิตาลี เหตุผลที่เลือกเรียนหลายภาษาเพราะเป็นการเผื่อไว้เนื่องจากในขณะนั้นมีความรู้สึกอยากไปศึกษาต่อต่างประเทศมาก ต่อมาเมื่อลาวัณย์ได้เข้าไปทำงานจิตรกรรมถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ในพระราชวังสวนจิตรลดา ทั้งสองพระองค์จะรับสั่งเรียกลาวัณย์ว่า“อาจารย์” จึงทำให้มักมีผู้ถามลาวัณย์อยู่เสมอว่าตนเองเรียนจบมาจากประเทศอะไร ลาวัณย์จึงเกิดความรู้สึกคับข้องใจว่าเหตุใดคนไทยจึงมักนึกว่าต่างชาตินั้นดีกว่าของไทยอยู่เสมอ ลาวัณย์ยอมรับว่าตนเป็นคนที่มีอัตตาสูง อีกทั้งตนมีความชื่นชมในความสามารถของศาสตราจารย์ศิลป์ป้อย่างมาก ไม่คิดว่าคนอื่นหรือสถาบันอื่นจะมีความสามารถมากกว่าศาสตราจารย์ศิลป์ป้อย่างนั้นจึงตัดสินใจไม่ไปเรียนต่อที่ใดเพราะต้องการจะเป็นผู้ที่จบการศึกษาจากประเทศไทยและทำงานศิลปะต่อไปให้คนยอมรับ (ประกอบกับลาวัณย์เองก็มีปัญหาทางด้านสุขภาพด้วย) ลาวัณย์เองก็ยอมรับว่าความคิดนี้เป็นความที่ค่อนข้างผิดพลาด ซึ่งในการไปเรียนต่อต่างประเทศนั้นจริงๆแล้วเป็นเรื่องที่ดีเพราะอย่างน้อยที่สุดก็จะได้ขยายประสบการณ์ แต่ความที่ในขณะนั้นตนยังไม่มีวุฒิภาวะเพียงพอ มีทิฐิ คิดว่าตัวเองเก่ง และภูมิใจในตัวศาสตราจารย์ศิลป์ป้อย่างมาก

ในช่วงเวลาต่อมา ลาวัณย์ได้รับการชักชวนจาก จำนง รั้งสิกุล ให้มาสอนวาดเขียนทางโทรทัศน์ที่ช่อง 4 บางขุนพรหม ซึ่งส่งผลทำให้ได้รับการชักชวนจากสักกะ จารุจินดา ให้มาเล่นละครดัดแปลงจากอุปรากรเรื่อง "ไอดา" ลาวัณย์ได้เล่าว่า "...เห็นสนุกดีนะคะ เลยรับเล่นสนุกๆ ไม่ได้คิดอะไร พระเอกคือ ประสาท คุณดิลก คำเป็นพระเอกหนึ่งมาก่อน ตอนนั้นเป็นนักศึกษาอยู่มัณฑนาศิลป์ ความยาวสักชั่วโมงหนึ่งมั้ง..." (ไฮคลาส,2531) ซึ่งการที่ลาวัณย์ได้ปรากฏตัวทางโทรทัศน์นี้ทำให้มีผู้คนรู้จักลาวัณย์มาก ซึ่งลาวัณย์เห็นว่าคนที่ได้ออกโทรทัศน์ในสมัยนั้นถือว่าได้กำไร เพราะมีโทรทัศน์อยู่เพียงช่องเดียวเท่านั้น อย่างไรก็ตามเสียประชาชนก็ต้องดู ไม่สามารถเปลี่ยนเป็นช่องอื่นได้

นอกเหนือจากการเล่นละครแล้ว ลาวัณย์ยังได้มีโอกาสเป็นนางแบบกิตติมศักดิ์ชุดไทยจักรพรรดิ ในสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ต่อหน้าทูตานุทูตนานาชาติ ณ ศาลาสหทัยสมาคม ได้ถ่ายปฏิทิน ถ่ายปกนิตยสาร "...เมื่อสมัยสาวๆคงแรดนะคะ (หัวเราะ) คือทำหมดทุกอย่าง อะไรที่เราไม่เคยก็อยากลอง..." (มินตรา,2538) ซึ่งหลังจากการแสดงละครแล้ว ลาวัณย์ก็ได้รับการชักชวนให้แสดงละครการกุศลเรื่องอื่น ๆ อีก แต่ก็ได้ตอบปฏิเสธไปหมดเนื่องจากเห็นว่าไม่ใช่นางแบบของตน เมื่อลองพิจารณาแล้วจะเห็นว่าลาวัณย์ได้มีโอกาสเล่นละครที่ดี หรือแสดงแบบเสื้อผ้าที่ดี ย่อมเป็นเครื่องพิสูจน์ได้ว่าลาวัณย์นั้นเป็นสตรีที่มีความงามไม่น้อย แต่กลับปฏิเสธโอกาสที่จะเข้าสู่วงการการแสดง เพราะมีความมุ่งมั่นตั้งใจที่จะทำงานทางด้านศิลปะให้ดีที่สุด

1.3 ชีวิตครอบครัวหลังการแต่งงานจนถึงปัจจุบัน

ในด้านชีวิตสมรส ลาวัณย์สมรสกับ สมโภชน์ อุปอินทร์ในปี พ.ศ. 2511 ซึ่งสมโภชน์เองนั้นเป็นรุ่นน้องของลาวัณย์ แต่มีอายุมากกว่า ในขณะที่ศึกษาอยู่นั้นไม่ได้สนิทสนมกันเท่าใดนัก มาสนิทกันต่อเมื่อต่างเข้ามาเป็นอาจารย์ที่คณะจิตรกรรมฯแล้ว ลาวัณย์เล่าว่า ตนรู้สึกประทับใจในตัวสมโภชน์เนื่องจากเป็นคนที่มีความสามารถมาก ตัวลาวัณย์เองนั้นคิดอยู่เสมอว่าผู้ที่ตนจะแต่งงานด้วยจะต้องเป็นคนเก่ง "ใครที่ครูจะแต่งงานด้วยจะต้องเป็นคนที่ครูชื่นชม เราต้องศรัทธาเขา และเขาก็ต้องเป็นคนที่เก่งกว่าเรา" (ลาวัณย์ อุปอินทร์, สัมภาษณ์ ,24 มกราคม 2545)

ลาวัณย์แต่งงานเมื่อมีอายุได้ประมาณ 32 ปีซึ่งในสมัยนั้นถือว่าแต่งงานช้ามาก ลาวัณย์เองเล่าว่าตั้งแต่แรกเลยไม่ได้คิดว่าอยากแต่งงาน

"ความจริงไม่ได้คิดจะแต่งงาน เพราะอาจารย์ศิลปะจะพูดอยู่เสมอว่า ถ้านายอยากจะทำงานศิลปะ นายอย่าแต่งงานเลยนะ เพราะผู้หญิงพอแต่งงานไป โดยเฉพาะค่านิยมของคนไทย เวลาแต่งงานแล้วเราต้องรับผิดชอบภาระการเป็นแม่บ้าน อาจารย์ศิลปะบอกว่า พอเวลานายมีลูกแล้วแทนที่จะได้ทำงานศิลปะ ประเดี๋ยวก็ต้องไปเข้าเฝ้า"

(ลาวัณย์ อุปอินทร์, สัมภาษณ์ ,24 มกราคม 2545)

ลาวัณย์ตัดสินใจแต่งงานเนื่องจากเห็นว่าสมโภชน์เป็นคนเก่งและเป็นคนดี เหตุผลอีกประการหนึ่งก็คือ ในช่วงเวลานั้นตนเองยังอาศัยอยู่กับบิดามารดา ซึ่งในบางครั้งตนก็อยากจะได้ รับอิสระในการใช้ชีวิตโดยทั่วไปบ้าง แต่ในสมัยก่อนการที่ลูกผู้หญิงจะออกจากบ้านไปอยู่ตัวคนเดียวนั้นเป็นเรื่องที่ไม่เหมาะสม โดยเฉพาะครอบครัวของตนเป็นครอบครัวใหญ่ที่มีผู้คนรู้จักมาก ดังนั้นวิธีที่จะได้ออกจากบ้านก็คือการแต่งงาน

ในการหมั้นสมโภชน์ให้ของหมั้นลาวัณย์เป็นรูปเขียน 100 รูป ลาวัณย์เคยให้สัมภาษณ์ใน ไลฟ์ แอนด์ แฟมิลี (2539) ว่า

“...ใครๆเขาก็มว่าหมั้นหรือเปล่า ก็บอกหมั้นค่ะ หมั้นด้วยรูปเขียน 100 รูป (หัวเราะ) เขาก็คิดว่าเราพูดเล่น บอก...จริงๆ คุณแม่เองยังไม่เชื่อเลย แล้วก็มาถามจะหมั้นไหมนี่ เราก็ “หมั้นไปแล้ว หนูหมั้นด้วยรูปเขียน 100 รูปไง” แม่ก็จะว่า “อะไรนะเธอพูดอะไร ฉันไม่เข้าใจ...”

งานแต่งงานของลาวัณย์และสมโภชน์จัดขึ้นอย่างเรียบง่ายที่บริเวณสวนแก้วของ มหาวิทยาลัยศิลปากร

“...ตอนที่แต่งงานเราก็จัดของเราเอง ทำพิธีรดน้ำที่ท้องพระโรงวังท่าพระ เสร็จแล้วก็มา เลี้ยงบริเวณสวนแก้ว ไม่ใช่ไฟเลย ใช้จุดเทียนหมด คุยกับอาจารย์สมโภชน์ก็หล่อเทียนกันเอง ใส่สี ใส่น้ำหอม สวยมาก จุดแล้วจะมีกลิ่นหอมนะ ปรากฏว่าในวันงานเพื่อนฝูงไม่ค่อย มีใครจะจุดเทียนกันเลย ส่วนใหญ่เอากลับบ้านกัน ดนตรีก็ไม่มีนะ แต่เราจะเปิดเพลง Light Classical แล้วก็เพลง Classic อยู่ในบรรยากาศแบบนั้นนะในสวนแก้ว คนก็เอาไป เล่าลือกันว่าเป็นงานที่ romantic มาก...”

(ลาวัณย์ อุปอินทร์, สัมภาษณ์, 24 มกราคม 2545)

ภายหลังการแต่งงานแล้ว ลาวัณย์และสามีได้ย้ายไปเข้าบ้านอยู่ด้วยกัน เมื่อถูกถามถึง เรื่องสภาพเศรษฐกิจของครอบครัว ลาวัณย์ตอบว่าไม่ได้มีปัญหาเท่าใดนัก หลังจากเข้าบ้านอยู่ บริเวณเชิงสะพานบางกอกน้อยได้ 9 ปี จึงได้มาปลูกบ้านหลังที่อาศัยอยู่จนถึงปัจจุบันนี้ในช่วงปี พ.ศ.2519 – 2520 ซึ่งช่วงนั้นลาวัณย์ประสบปัญหาทางการเงินเนื่องจากช่วงเดือนตุลาคม พ.ศ.2519 จึงคิดว่าหากมาปลูกบ้านอยู่ใกล้กับพี่น้อง อย่างน้อยหากตนเป็นอะไรไปญาติพี่น้องจะได้ดูแลดูๆ ของตนได้ ซึ่งเงินส่วนหนึ่งที่ปลูกบ้านหลังนี้คือเงินจากการเขียนรูปซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานให้

เมื่อถามถึงเรื่องการดูแลครอบครัวและลูกๆ ลาวินัยตอบว่าในช่วงแรกๆไม่ลำบากแต่อย่างไร เนื่องจากในตอนที่ไม่ไปเข้าบ้านอยู่นั้นมีญาติห่างๆมาคอยช่วยงานอยู่ด้วย ซึ่งก็เหมือนกับเป็นพี่เลี้ยงช่วยดูแลลูกๆไปในตัว ลาวินัยมีบุตรชายและบุตรสาวอย่างละหนึ่งคน บุตรชายคนโตชื่ออิศร์ และบุตรสาวชื่อองค์อร์ ลาวินัยเล่าว่าสำหรับลูกคนแรกก็รู้สึกว่ายากหน่อยเพราะยังไม่มีประสบการณ์ สำหรับลูกสาวคนที่สองตอนที่เกิดมาเพื่อนบ้านจะไม่ว่าตนมีลูกอ่อน เพราะว่าในตอนกลางวันตนจะนอนกับลูก ก่อนนอนก็จะอ่านนิทานให้ลูกฟัง ในขณะที่หลับอยู่เมื่อลูกพลิกตัวก็จะอุ้มลูกให้นั่งกระโถน เพราะฉะนั้นลูกจึงไม่ปัสสาวะรดที่นอนและที่บ้านจะไม่มีตากผ้าอ้อมเลย

เนื่องจากสมโภชน์เป็นคนที่ชอบดนตรี ดังนั้นที่บ้านจึงชอบเปิดเพลงคลาสสิก ทำให้ลูกๆของลาวินัยจำทำนองเพลงคลาสสิกได้ตั้งแต่ยังเล็ก ลาวินัยได้เล่าว่า

“..พอพาลูกไปที่जूฟ่า ตอนนั้นมีสี่ปดาห์ของที่รัสเซียมาจัดงานเขาจะฉายหนัง Swan Lake แล้วลูกชายลูกสาวครูก็จะร้องคลอตาม เสียงจะดังออกมาเลย เพราะว่าเขายังเล็ก คนก็หันมามองนะ ว่าเด็กๆตัวเล็กทำไมร้องทำนองเป็นหมดเลย...”

(ลาวินัย อุปอินทร์, สัมภาษณ์, 24 มกราคม 2545)

เมื่อลูกชายคนโตเข้าเรียนในชั้นอนุบาลแล้ว ในปี พ.ศ. 2516 เป็นช่วงที่ประชาธิปไตยแบ่งบาน ขณะนั้นลาวินัยได้หันมาสนใจเรื่องราวทางการเมืองและสังคม เมื่อมีการชุมนุมหรืออภิปรายที่สนามหลวงก็มักจะไปฟังและพาก็ลูกไปด้วย ที่บ้านก็มักจะเปิดเพลงเพื่อชีวิตจึงทำลูกชายคนโตจำเพลงเพื่อชีวิตได้หลายเพลง ลาวินัยเล่าว่า

“...ลูกชายครูมีอยู่ครั้งหนึ่งสมัยอยู่อนุบาล ครูก็ให้ออกไปร้องเพลงหน้าชั้น ลูกชายครูก็ร้องเพลงเพื่อมวลชน ที่ร้องว่า “...หากว่าฉันเกิดเป็นนกที่ไผ่บิน ติดปีกบินบินให้ไกลไกล แสนไกล...” พอร้องจบครูก็ถามว่า “ตาย...อิศร์ เพลงอะไร” ลูกครูก็ตอบว่าไม่รู้ครับ ที่บ้านเปิดกันจนจำได้ ครูเขาก็เลยมาหาครูที่บ้าน แล้วหลังจากนั้นครูเขาก็มาสนใจเรื่องการเมือง เวลาจะมีอะไรที่ท้องสนามหลวงเราก็จะมาพูดคุยกัน...”

(ลาวินัย อุปอินทร์, สัมภาษณ์, 24 มกราคม 2545)

เมื่อถามว่าโตขึ้นแล้วลูกๆได้มีความสนใจหรือได้รับความคิดทางการเมืองบ้างไหม ลาวินัยตอบว่า เมื่อโตขึ้นแล้วลูกๆก็ไม่ได้ให้ความสนใจอะไร อาจจะเป็นเพราะเบื่อก็ได้ ลูกๆของลาวินัยได้เข้าศึกษาในระดับมหาวิทยาลัยที่ภาควิชาออกแบบนิเทศศิลป์ คณะมัณฑนศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ซึ่งลาวินัยเคยให้สัมภาษณ์ไว้ว่าจริงๆแล้วตนไม่เคยคาดหวังว่าจะต้องให้

ลูกทั้งสองเรียนทางศิลปะ อยากจะให้ลูกได้เห็นแนวทางอื่นบ้าง แต่เนื่องจากลูกทั้งสองได้อยู่ในสิ่งแวดล้อมทางศิลปะตลอดเวลา "...เด็กเขาอยู่ในสิ่งแวดล้อมแบบนี้ ก็เห็นพ่อก็เขียนรูป แม่ก็เขียนรูป มันอาจจะอยู่ในสายเลือดด้วย..." (กองบรรณาธิการไลฟ์ แอนด์ แฟมิลี, 2539) ลูกชายคนโตปัจจุบันทำงานทางด้านแฟชั่น สำหรับลูกสาวกำลังศึกษาต่อที่ประเทศอังกฤษ

เมื่อถูกถามว่าเคยมีเรื่องขัดแย้งกับลูกๆ บ้างไหม และมีวิธีการแก้ปัญหาอย่างไร ลาวัดณ์ย์ตอบว่าในวัยเด็กไม่มีเรื่องขัดแย้งมากนัก เมื่อโตขึ้นมากก็มีบ้าง

"...คือบางที่เขาคงทนเราไม่ได้ สภาพที่เป็นอยู่บางที่เขาจะได้รับความเดือดร้อนเกี่ยวกับการเมืองมากเกินไป เขาเลย swing ปฏิกริยากลับ แล้วเขามาเรียนคณะมัณฑนศิลป์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรียนออกแบบนิเทศศิลป์ ทางด้านโฆษณา ซึ่งจะต้องออกไปรับใช้พวกนายทุนตรงข้ามกับเราที่เน้นหนักทางการเมือง เพื่อผลประโยชน์ของส่วนรวม เพราะฉะนั้นบางครั้งนี่ เขากลับมาบ้านเขาจะมาดูทีวี เรากำลังดูข่าวอยู่ เขาก็จะว่า "ดูแต่ข่าวอยู่นั่นแหละ การเมืองๆ อยู่นั่นแหละ" เราก็โอเคเนะ ถ้าเขาจะดูก็ดูไป เราก็ไปดูทีวีอีกเครื่องหนึ่งก็ได้ คงจะพูดว่าตอนนี้ทุกคนมีความเป็นตัวของตัวเอง มีอิสระทางความคิด เพียงแต่อยากให้เขาเป็นคนดี ไม่เป็นภาระต่อสังคม ก็คงจะเพียงพอ..."

(ลาวัดณ์ย์ อุปอินทร์, สัมภาษณ์, 24 มกราคม 2545)

สำหรับหน้าที่แม่บ้านนั้น ลาวัดณ์ย์ได้ให้ทัศนะว่า ในทางปฏิบัตินั้น ตนเองมิได้ปฏิเสธหน้าที่การเป็นแม่บ้านแต่อย่างใด แต่ลึกๆ แล้วในใจตนรู้สึกปฏิเสธหน้าที่แม่บ้านอย่างมาก เนื่องจากเห็นว่าผู้หญิงก็ประกอบอาชีพและหารายได้เข้าครอบครัวเช่นเดียวกับผู้ชาย แต่กลับต้องมารับผิดชอบเรื่องงานบ้านแต่ฝ่ายเดียว อย่างไรก็ตามลาวัดณ์ย์เล่าว่าสามีนั้นช่วยทำงานบ้านหลายอย่าง แต่ในเรื่องอาหารการกิน การออกไปซื้อกับข้าวก็ยังเป็นหน้าที่ของตนอยู่นั่นเอง

สำหรับหลักในการครองชีวิตคู่ ลาวัดณ์ย์กล่าวว่าต้องใช้ธรรมะเข้าช่วย และให้ทัศนะว่าชีวิตสามีภรรยาอยู่ด้วยกันคงไม่มีใครทุกข์หรือสุข 100 % ชีวิตคู่ของตนนั้นมีทั้งทุกข์และสุขคละเคล้ากันไป ลาวัดณ์ย์เล่าว่าตอนที่แต่งงานกัน "เคยมีคนเขตราน้ำเอาไว้ว่า ไข่สองคนนี้ไม่มีทางอยู่ด้วยกันรอด" (ลาวัดณ์ย์ อุปอินทร์, สัมภาษณ์, 24 มกราคม 2545) ตนจึงพยายามทำหน้าที่ให้ดีที่สุดและคิดว่าไม่มีใครที่ดีพร้อมไปเสียทุกอย่าง สิ่งที่ทำให้อยู่ด้วยกันได้คือต่างคนต่างต้องปรับตัวเข้าหากัน ลาวัดณ์ย์ได้เคยให้สัมภาษณ์ไว้ว่า ในตอนที่แต่งงานใหม่นั้นต้องปรับตัวเองอย่างมาก เช่นตัวเองเป็นคนชอบนอนดึกมากแล้วจะตื่นในตอนสายๆ ในวันที่ไม่มีชั่วโมงสอน ในขณะที่สมโภชน์จะนอนแต่หัวค่ำ และตื่นตั้งแต่ยังไม่สว่างเพื่อซ้อมสัโวลิน

“...ตอนที่เรากำลังนอนหลับสบายแล้วก็มาเต้นตะแจนแตรนแตร่น แหม อี้ย หนไม่ไหวแล้ว ตื่นขึ้นมาก็นอนไม่หลับแล้ว ตื่นขึ้นมาเฉลจๆอากาศเย็นเราก็หอบอีก มันไม่ไหวแล้วเราก็จะบอกไปสี่ข้างล่างได้ไหม บ้านมันก็แคบนะนะคะ บ้านเช่า แต่ในที่สุดเราก็ค่อยๆปรับตัว กลายเป็นฟังเพราะไปในที่สุด จนกระทั่งตอนจะจบเขาก็มีไวโอลินคอนแชร์โต้ของบีโรเฟน พอเขา บัม บัม ปาม...บัม บัม ปามขึ้นมา เราก็ตื่นพอดี...”

(ไอล์ฟ แอนด์ แฟมิลี่, 2539)

ลาวัณย์และสมโภชน์มีความชอบคล้ายคลึงกันหลายอย่าง โดยเฉพาะในทางศิลปะที่ต่างก็เป็นศิลปินทั้งคู่ ชอบดนตรีเหมือนกันที่บ้านจึงมักจะเปิดเพลงคลาสสิกอยู่เสมอๆ ในเวลาว่างลาวัณย์และสมโภชน์จะนั่งชมภาพยนตร์โดยเฉพาะอุปรากร และจะวิพากษ์วิจารณ์ถึงงานกับกับศิลปินภาพยนตร์ เช่น มุกกัลลังก์ ฉาก แสงเงา ฯลฯ และต่างก็มีความสนใจเรื่องการเมืองและปัญหาสังคม อีกจุดหนึ่งที่ลาวัณย์และสมโภชน์มีอุดมการณ์ร่วมกันคือการจะทำงานศิลปะที่เป็นประโยชน์เพื่อสังคม ปัจจุบันลาวัณย์อาศัยอยู่กับสมโภชน์ 2 คน ที่บ้านเลขที่ 37/3 ซอย ยุทธศึกษา ถนน วังเดิม แขวง วัดอรุณ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพฯ

2. บทบาทของการเป็นอาจารย์สอนศิลปะ

2.1 ประสบการณ์ในการเป็นอาจารย์สอนศิลปะ

ลาวัณย์เริ่มอาชีพอาจารย์ที่คณะจิตรกรรมฯตั้งแต่ปี พ.ศ. 2502 ซึ่งในขณะนั้นยังศึกษาอยู่ที่คณะจิตรกรรมฯ โดยได้รับการชักชวนจากศาสตราจารย์ศิลป์ ให้เข้าสอบคัดเลือกเข้าบรรจุเป็นอาจารย์ ลาวัณย์จึงได้เข้ามาเป็นอาจารย์สตรีคนแรกของคณะจิตรกรรมและประติมากรรม สำหรับสาเหตุที่ได้รับการชักชวนนี้คาดว่าเกิดจากการที่ศาสตราจารย์ศิลป์เห็นว่าลาวัณย์เองมีลักษณะที่สอนได้ เพราะในขณะที่ศึกษาอยู่ลาวัณย์ก็มักจะสอนหรือทบทวนก่อนสอบให้เพื่อนๆในชั้นเรียนอยู่เสมอ สำหรับหน้าที่ในการทำงานของลาวัณย์ช่วงแรกๆคือเป็นล่ามให้ศาสตราจารย์ศิลป์ เนื่องจากศาสตราจารย์ศิลป์พูดภาษาไทยไม่ชัดทำให้ความหมายผิดเพี้ยนไป

“อย่างสอนวิชาประวัติศาสตร์ศิลป์ สอนเรื่องเกี่ยวกับอียิปต์ อาจารย์ก็บอกว่า อียิปต์นี้มีวัดสุทัศน์ กว่าจะรู้ว่าอาจารย์หมายถึงวัดสุทัศน์ แล้วก็มโนสาวรีย์ อาจารย์จะอธิบายแล้วก็พูดว่าสาวรีย์คนขึ้นมา เรากว่าจะรู้เรื่องว่าอาจารย์หมายถึงสาวรีย์คนขึ้นมา”

(ลาวัณย์ อุปอินทร์, สัมภาษณ์, 6 กุมภาพันธ์ 2545)

หลังจากนั้นลาวัณย์จึงได้เริ่มเข้ามาสอนวิชาวาดเส้นและวิชากายวิภาค สำหรับสัมพันธ์ภาพระหว่างลาวัณย์และลูกศิษย์นั้นลาวัณย์เล่าว่า มีลักษณะเป็นพี่น้องกันมากกว่าเป็นอาจารย์ลูกศิษย์ และก็มีความสัมพันธ์สนมกันดี อดีตลูกศิษย์คนหนึ่งของลาวัณย์ให้สัมภาษณ์ว่า ลาวัณย์เป็นอาจารย์ที่ให้ความสนิทสนมและความเป็นกันเองกับลูกศิษย์อย่างมาก และมักจะเล่าถึงประสบการณ์ต่างๆให้ฟัง ทั้งประสบการณ์ในการทำงานศิลปะ ประสบการณ์สมัยที่ได้เรียนกับศาสตราจารย์ศิลป์ รวมถึงพูดคุยกันในเรื่องต่างๆไป

ในด้านของการให้การยอมรับจากลูกศิษย์ ถึงแม้ว่าเป็นอาจารย์สตรีแต่ลูกศิษย์ให้ความยอมรับเป็นอย่างดี เนื่องจากลาวัณย์เองเป็นคนที่มีความสามารถทางศิลปะเป็นที่ยอมรับโดยทั่วกันอยู่แล้ว

นอกจากการสอนที่มหาวิทยาลัยศิลปากรแล้ว ลาวัณย์ยังได้สอนวาดเขียนและมีรายการเกี่ยวกับศิลปะทางโทรทัศน์ด้วยในช่วงปี พ.ศ. 2502-2511 ชื่อรายการ "สอนศิลปะทางโทรทัศน์" โดยได้รับการชักชวนจาก จำนงค์ รังสิกุล การสอนในโทรทัศน์นั้นจะมีผู้ดำเนินทาน และลาวัณย์จะเป็นผู้วาดภาพประกอบว่ามีตัวละครหรือสัตว์อะไรบ้าง ซึ่งเป็นรายการนั้นเป็นการถ่ายทอดสดพร้อมทั้งเชิญให้เด็กๆเข้าไปนั่งเรียนในห้องส่ง และในบางครั้งก็จะจัดให้มีการประกวดวาดภาพด้วย ส่วนอีกรายการหนึ่งเป็นรายการแนะนำชาวสารศิลปะ ซึ่งรายการนี้ลาวัณย์เป็นผู้ดำเนินรายการอยู่ประมาณ 2 ปี รายการอีกรายการหนึ่งที่ลาวัณย์ได้ร่วมวาดภาพประกอบคือ รายการ "เชื้อเพลิงปริทัศน์" ในช่วงปี พ.ศ. 2512-2516 ในรายการมีการแสดงละคร ลาวัณย์และเพื่อนร่วมงานจะเป็นผู้วาดภาพสดลงบนผืนผ้าสีขาวขนาดใหญ่ในช่วงเวลาเพียงไม่กี่นาที เป็นการค้นเวลาในขณะที่ตัวละครเข้าไปเปลี่ยนเสื้อผ้า ลาวัณย์เล่าว่ารายการนี้เป็นที่นิยมมากในขณะนั้น และในภายหลังได้มีลูกศิษย์หลายคนมาเล่าให้ฟังว่า ได้รับแรงบันดาลใจในการมาเรียนศิลปะเนื่องจากได้ดูรายการทั้งสองนี้ จึงอยากมาเรียนศิลปะที่มหาวิทยาลัยศิลปากร

นอกเหนือจากการเผยแพร่ความรู้ทางศิลปะผ่านโทรทัศน์ ลาวัณย์ยังเขียนบทความ ในคอลัมน์ "ศิลป์ ศิลปิน" ลงในนิตยสารชัยพฤกษ์ ในช่วงปี พ.ศ. 2511 ถึง 2516 โดยบทความที่เขียนนั้นเป็นเรื่องเกี่ยวกับการแนะนำศิลปะ ลักษณะของศิลปะแบบต่างๆ ตลอดจนประวัติชีวิตของศิลปินที่มีชื่อเสียง

การที่ลาวัณย์ได้มีโอกาสเผยแพร่ความรู้ทางโทรทัศน์นี้ น่าจะเป็นสาเหตุอีกประการหนึ่งที่ทำให้ลาวัณย์ได้รับการยอมรับเป็นอย่างดีจากลูกศิษย์และเพื่อนร่วมงานในฐานะอาจารย์สอนศิลปะ ในขณะที่นั้นสามารถกล่าวได้ว่าลาวัณย์เป็นบุคคลที่มีชื่อเสียงคนหนึ่ง ซึ่งลาวัณย์เองก็เคยได้กล่าวไว้ว่า คนที่ได้ออกโทรทัศน์สมัยนั้นได้กำไร เนื่องจากมีรายการโทรทัศน์ช่อง 4 บางขุนพรหมเพียงช่องเดียว คนดูจึงไม่สามารถเปลี่ยนไปดูช่องอื่นได้

ลาวัณย์สอนวิชากายวิภาคและวิชาวาดเส้นอยู่ที่คณะจิตรกรรมฯจนกระทั่งในปี พ.ศ.

2516 ได้เริ่มเกิดเหตุการณ์การแตกแยกทางความคิดกันในคณะ ลาวัณย์เล่าว่าสาเหตุของความขัดแย้งเนื่องมาจากขณะนั้น เป็นหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาฯ 2516 ได้ไม่นาน กระแสของประชาธิปไตยกำลังเบ่งบาน ถือเป็นยุคที่ประชาชนเริ่มให้ความสนใจในการแสดงความคิดเห็น ประกอบกับภายในภายคณะจิตรกรรมฯเองมีความกดดันหลายอย่างสะสมอยู่ ในวันที่ 13 พฤศจิกายน พ.ศ.2516 ได้มีผู้นำเอาจดหมายซึ่งเป็นแถลงการณ์ที่นักศึกษาทำขึ้นแจกในช่องจดหมายของอาจารย์ทุกคน โดยเนื้อหาภายในจดหมายกล่าวถึงความไม่พอใจในสภาพความเป็นอยู่ของคณะจิตรกรรมฯซึ่งพอจะสรุปประเด็นได้ดังนี้

1. การบริหารในคณะเกิดจากบุคคลเพียงกลุ่มเดียว ซึ่งกระทำโดยพลการและใช้อำนาจหน้าที่โดยปราศจากความยุติธรรม ให้ระบบเผด็จการเห็นแก่พวกพ้อง ผู้ที่คัดค้านหรือไม่เห็นด้วยจะถูกบีบบังคับทุกวิถีทาง ทำให้อาจารย์ในคณะแตกความสามัคคีและแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือกลุ่มประจบสอพลอและกลุ่มที่ยังอยู่หนึ่งเฉย

2. ภายในคณะไม่มีการประชุมคณาจารย์มาเป็นเวลานานประมาณ 3 ปี ในระหว่างนั้นได้ดำเนินการทางนิตินัยหลายอย่างโดยที่อาจารย์ส่วนใหญ่และนักศึกษาไม่รู้เห็น เช่น การแต่งตั้งหัวหน้าภาควิชา กรรมการบริหารคณะ การรับอาจารย์เข้าทั้งอาจารย์ประจำและอาจารย์พิเศษ การเลื่อนเงินเดือนอาจารย์กระทำโดยความพอใจส่วนตัว การร่างหลักสูตรด้วยคนเพียงกลุ่มเดียว

3. ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับนักศึกษา คือการตรวจงานและการให้คะแนนตัดสินว่านักศึกษาคอนใดจะมีสิทธิศึกษาต่อในระดับปริญญาขึ้นอยู่กับความพอใจของบุคคลเดียว สวัสดิการนักศึกษาน้อยมาก ไม่มีห้องน้ำห้องส้วมเป็นเวลาหลายปี การพิจารณาทุนเป็นไปเพื่อพวกพ้อง ไม่มีความรับผิดชอบในเป้าหมายของการศึกษาอย่างแท้จริง

หลังจากนั้นได้มีการประชุมหลายครั้ง กลุ่มอาจารย์และนักศึกษาแบ่งออกเป็น 2 ฝ่ายอย่างชัดเจน โดยลาวัณย์ได้ร่วมอยู่ในกลุ่มของอาจารย์ (15 คน) กับนักศึกษาที่เห็นว่าคณะจิตรกรรมฯควรต้องมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงในหลายด้าน ต่อมาเหตุการณ์เริ่มมีความตึงเครียดมากขึ้นจนไม่มีการเรียนการสอนในคณะ ในวันที่ 24 ธันวาคม พ.ศ. 2516 ในขณะที่อาจารย์ในคณะกำลังประชุมอยู่ ได้มีนักศึกษาเข้าไปทำลายห้องพักของกลุ่มอาจารย์ 15 คน ซึ่งรวมทั้งห้องทำงานของลาวัณย์และสมโภชน์ด้วย ลาวัณย์ให้สัมภาษณ์ว่า

"เด็กนักศึกษาเขาสร้างสถานการณ์อะไรขึ้นมา มีการพังห้อง ห้องครูนี้ตอนนั้นครูกำลังเขียนรูปท่านนายกถนอม กับท่านผู้หญิงจกกล เขาก็กล่าวหาว่าครูเป็นพวกททราชย์ เข้าไปพังห้องขโมยของ canvas ที่ในหลวงพระราชทาน แล้วสีบางสีที่ครูซื้อมาเป็นพัน ซึ่งเรายังไม่กล้าปีบใช้เลย ขโมยหมด ตามห้องกระจกมีไม่เหลือเลย แล้วเครื่องเล่นแผ่นเสียงที่สม

โกชน์เขาชอบฟังก็ฟังด้วย แล้วก็รถของอาจารย์เขาก็เอาอะไรไปอุดรูถูกแจ ทำยางแตก แล้วก็มีการไปต่ออาจารย์รุ่นเด็กๆ"

(ลาวัญญ์ อุปอินทร์, สัมภาษณ์, 6 กุมภาพันธ์ 2545)

จากหนังสือ การรัตนอนสิทธิเสรีภาพในมหาวิทยาลัยศิลปากร (2517) ซึ่งเป็นหนังสือบันทึกเหตุการณ์ดังกล่าว ได้บันทึกรายการทรัพย์สินที่เสียหายภายในห้องของลาวัญญ์ และอาจารย์ สมโกชน์ อุปอินทร์ ดังนี้

“ของราชการ

1. กระจกหน้าต่างทุกบาน แตกหมด
2. กระจกช่องลมทุกบาน แตกหมด
3. พัดลมชำรุด 1 เครื่อง

ของส่วนตัว

1. กระจกเงาขนาด 120 x 50 ซม. แตกละเอียด
2. ภาพเขียนสีน้ำมันขนาด 195 x 125 ซม. 2 ภาพ ชำรุดเสียหายหมด
3. ภาพเขียนสีน้ำมันขนาด 150 x 100 ซม. 1 ภาพชำรุด
4. ขาหยั่งสีน้ำมัน ชำรุด
5. สีน้ำมัน LE FRANCE ของ ARTIST ชำรุดใช้การไม่ได้
6. อุปกรณ์การเขียนภาพสีน้ำมันชำรุดและสูญหาย (สำรวจเมื่อวันที่ 25 ธันวาคม 2516 ยังไม่ละเอียด) “

กรณีความขัดแย้งนี้ได้เป็นข่าวทางหนังสือพิมพ์และเมื่อเรื่องราวได้ไปถึงทางทบวงมหาวิทยาลัย จึงได้มีคำสั่งให้มีการสืบสวน ซึ่งผลการสอบสวนออกมาว่า กลุ่มอาจารย์ 15 คนซึ่งในจำนวนนี้ก็มียาวัญญ์รวมอยู่ด้วย เป็นผู้มีความผิดทางวินัยอย่างร้ายแรง เนื่องจากขาดราชการติดต่อกันในคราวเดียวกันเป็นเวลาเกินกว่า 15 วัน ซึ่งลาวัญญ์ได้ให้สัมภาษณ์ว่าอันที่จริงแล้วตนไม่ได้ขาดงาน ยังไปที่มหาวิทยาลัยศิลปากรและก็ได้ไปเซ็นชื่อทุกครั้ง แต่เนื่องจากไม่มีการเรียนการสอนภายในคณะ ในหนังสือการรัตนอนสิทธิเสรีภาพในมหาวิทยาลัยศิลปากร (2517) ยังได้มีสำเนาของจดหมายฉบับนี้ ซึ่งในจดหมายยังแจ้งว่า

“...ดังนั้นหากอาจารย์ผู้มีนามดังกล่าวข้างต้นรู้สึกสำนึกในความผิดของตนแล้ว มหาวิทยาลัยจะเปิดโอกาสให้กลับตัว โดยให้กลับเข้าปฏิบัติราชการตามปกติ ตั้งแต่วันที่

3 มกราคม 2517 เป็นต้นไป โดยไม่มีเงื่อนไขใดๆทั้งสิ้น และให้ไปรายงานตัวต่อผู้รักษาการในตำแหน่งคณบดีคณะจิตรกรรมประติมากรรมและภาพพิมพ์ ซึ่งเป็นผู้บังคับบัญชาโดยตรง”

ทางอาจารย์กลุ่มอาจารย์ที่ถูกสืบสวน 10 คนจึงได้ออกแถลงการณ์ว่า “การสืบสวนนี้ไม่ได้รับการพิจารณาอย่างยุติธรรมหรือมีการชี้แจงผลการสืบสวนอย่างชัดแจ้งเลย” และจากความรู้สึกว่าไม่ได้รับความเป็นธรรมนี้ อาจารย์ทั้ง 10 คนจึงได้ลาออกจากคณะจิตรกรรมฯ ซึ่งต่อมาได้มีอาจารย์ลาออกมาอีก 2 คน รวม 12 คน อันมีรายชื่อดังนี้ นอกจากอาจารย์แล้วยังมีนักศึกษาได้ยื่นหนังสือลาออกอีก 26 คนจากจดหมายลาออกของลาวัญญ์ มีใจความว่า

“...ด้วยข้าพเจ้ามีความประสงค์ขอลาออกจากราชการ เพราะทนสภาพการบริหารอย่างไม่เป็นธรรมภายในคณะไม่ได้ ผู้บังคับบัญชามีทิฐิมาอย่างแรงกล้า ผู้ใหญ่ของมหาวิทยาลัยไม่มีความเที่ยงธรรมใช้อำนาจหน้าที่ โดยเห็นแก่พวกพ้องไม่ให้ความยุติธรรมเท่าที่ควร และไม่กล้าเผชิญความเป็นจริง พึงความข้างเดียวตลอดมาตั้งแต่เกิดเหตุการณ์ในคณะฯ จนออกคำสั่งที่ 318/2516 จากการประชุมของสภามหาวิทยาลัยทำให้เห็นการเล่นพวกอย่างชัดแจ้ง จึงเรียนมาเพื่อขออนุญาตลาออกจากราชการ”

จากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นดังกล่าว สะท้อนให้เห็นถึงลักษณะนิสัยของลาวัญญ์ว่าเป็นผู้ที่รักความเป็นธรรม ลาวัญญ์มักพูดอยู่เสมอว่าตนเป็นคนที่เมื่อเห็นอะไรที่ไม่ถูกต้องแล้วก็ทนอยู่เฉยไม่ได้ เพื่อนร่วมรุ่นและอาจารย์ท่านหนึ่งได้ให้อธิบายถึงลักษณะนิสัยของลาวัญญ์ว่า “อาจารย์ลาวัญญ์แกดีนะ แกเป็นคนรักความยุติธรรม” (เสวต เทศน์ธรรม, สัมภาษณ์, 21 กุมภาพันธ์ 2545) และเหตุการณ์นี้ก็เป็นสาเหตุสำคัญอีกประการหนึ่งที่ทำให้ลาวัญญ์มีความสนใจในเรื่องการเมืองมากขึ้น ซึ่งก่อนหน้านี้อาจารย์ยอมรับว่าไม่สนใจการเมืองเท่าใดนักเพราะค่านิยมของศิลปินและอาจารย์สอนศิลปะในมหาวิทยาลัยศิลปากรมักมองว่าการเมืองเป็นเรื่องสกปรก เป็นเรื่องต่ำ ศิลปินควรจะสนใจแต่เรื่องศิลปะเท่านั้น เหตุการณ์หนึ่งที่สำคัญที่น่าจะสันนิษฐานได้ว่าลาวัญญ์ยังไม่สนใจการเมืองก็คือ การรื้อวาดภาพของจอมพลถนอมและภรรยาในช่วงต้นปี พ.ศ. 2516 แสดงให้เห็นถึงการทำหน้าที่ “ข้าราชการที่ดี” และการเป็น “ศิลปินที่ดี” โดยไม่ “ประสีประสา” เรื่องทางการเมืองแต่อย่างใด

ข่าวเรื่องความขัดแย้งในคณะจิตรกรรมนี้ได้เผยแพร่ออกไปตามสื่อหนังสือพิมพ์ และถือเป็นข่าวใหญ่พอสมควรในช่วงเวลานั้น ทำให้กลุ่มอาจารย์ผู้หนีภัยจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์มีความสนใจไปปัญหาเรื่องความขัดแย้งนี้และได้พยายามหาทางช่วยเหลือกลุ่มอาจารย์ที่ลาออก จาก

นั้นได้มีอาจารย์ผู้ใหญ่จากมหาวิทยาลัยทั่วประเทศที่ได้ให้ความสนใจในเรื่องนี้เช่นกัน เช่น อาจารย์ ปวย อึ้งภากรณ์ อาจารย์ เต็มศิริ บุญยสิงห์ อาจารย์ระวี ภาวิไล อาจารย์ระพี สาคริก อาจารย์เสนห์ จามริก จากการประชุมร่วมกันกลุ่มอาจารย์เห็นว่าเป็นโอกาสอันดีที่จะตั้งสมาคมอาจารย์อุดมศึกษาแห่งประเทศไทยขึ้น เพราะในขณะนั้นมีอาจารย์จากทั่วประเทศได้มารวมกันแล้ว

จากการประชุมร่วมกันเห็นว่า กลุ่มอาจารย์จากคณะจิตรกรรมที่ลาออกนั้นไม่ได้รับความเป็นธรรม จึงได้มีการเจรจากับผู้บริหารของมหาวิทยาลัยศิลปากร (อาจารย์แสวง สดประเสริฐ) เพื่อให้รับกลุ่มอาจารย์ที่ลาออกกลับเข้าทำงานในตำแหน่งเดิม แต่เนื่องจากในขณะนั้นทางคณะจิตรกรรมฯได้บรรจุคนอาจารย์เข้าแทนในตำแหน่งที่ว่างไว้แล้ว ดังนั้นคณะมัณฑนศิลป์จึงได้รับกลุ่มอาจารย์นี้เข้ามาในช่วงเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2517 และมอบหมายให้ช่วยสอนวิชาพื้นฐาน เช่น วิชาวาดเส้น วิชาจิตรกรรม วิชาประติมากรรม ไปก่อน โดยยังไม่ได้ประจำอยู่ในภาควิชาใดในคณะและไม่มีห้องทำงานให้กลุ่มอาจารย์นี้ด้วย ลาวัญย์เล่าว่า "...พอกลับเข้ามาไม่มีที่อยู่ เขาให้นั่งในท้องพระโรง ใ้มาก เต็มวันนี้เป็นหอศิลป์ของศิลปากร เขาก็มีให้หนึ่งคนละโต๊ะ..." (มินตรา,2538)

ลาวัญย์และเพื่อนอาจารย์จากคณะจิตรกรรมได้ทำหน้าที่สอนวิชาพื้นฐานอยู่ที่คณะมัณฑนศิลป์เป็นเวลาเกือบ 2 ปี จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2519 อธิการบดีของมหาวิทยาลัยศิลปากรคือ ดร.อดุลย์ วิเชียรเจริญ มีแนวคิดให้ตั้งภาควิชาชั้นใหม่ เนื่องจากเห็นว่าอาจารย์กลุ่มนี้ก็เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถทางศิลปะเป็นอย่างดีและยังจะเป็นแนวทางแก้ปัญหาด้วย ภาควิชาที่ก่อตั้งขึ้นใหม่ก็คือภาควิชาประยุกต์ศิลปศึกษา ลาวัญย์เองก็เป็นหนึ่งในคณะกรรมการร่างหลักสูตรและในการร่างหลักสูตรนี้ยังได้เชิญอาจารย์จากสถาบันอื่นมาร่วมด้วย เช่น อาจารย์ วิรัชต์ พิษณุ ไพบูลย์ จากภาควิชาศิลปศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สำหรับจุดมุ่งหมายและหลักการของภาควิชาประยุกต์ศิลปศึกษานั้น ลาวัญย์ได้ให้สัมภาษณ์ว่า "เพื่อที่จะให้บัณฑิตที่จบมาสามารถออกมาทำงานให้กับสังคมได้ เพราะคณะจิตรกรรมฯมีวัตถุประสงค์เพื่อผลิตศิลปินเพียงอย่างเดียว ซึ่งมีข้อจำกัดบางประการ

"...นักศึกษาบางคนนี้เขามีนิสัยชอบทางด้านความรู้หรือทางด้านทฤษฎี แต่ถ้าหากจะมาเป็นศิลปินจริงๆเขาทำไม่ได้ เพราะฉะนั้นเราเห็นว่าเด็กที่มีพื้นฐานการปฏิบัติทางด้านศิลปะได้พอสมควร แล้วก็สนใจทางด้านทฤษฎีน่าจะออกมาเป็นนักวิชาการทางด้านศิลปะ..."

(ลาวัญย์ อุบอินทร์, สัมภาษณ์, 7 มีนาคม 2545)

กลุ่มอาจารย์ได้ทำการสอบถามอย่างไม่เป็นทางการไปยังหนังสือพิมพ์ นิตยสารต่างๆ ถึงความต้องการในการมีบทความเกี่ยวกับศิลปะวัฒนธรรม ซึ่งจากเสียงตอบรับออกมาปรากฏว่าโดยมากแล้วทางหนังสือพิมพ์และนิตยสารต่างต้องการให้มีคอลัมน์เกี่ยวกับศิลปะ แต่เนื่องจากที่ไม่มีเพราะไม่มีบุคลากรที่จะเขียนเรื่องในลักษณะนี้ ลาวัญย์เล่าว่ากลุ่มอาจารย์จึงเห็นว่าน่าจะทำสิ่งที่ขาดอยู่นี้ คือผลิตบัณฑิตที่ไม่เน้นว่าจะต้องเป็นศิลปินเพียงอย่างเดียว แต่ยังสามารถเป็นนักวิชาการทางศิลปะได้ด้วย และหากใครมีนิสัยที่จะเป็นศิลปินก็สามารถเป็นได้ เมื่อมีการร่างหลักสูตรภาควิชาประยุกต์ศิลปศึกษาขึ้นแล้ว ได้มีนักศึกษาจากคณะจิตรกรรมฯ ประมาณ 20 คนขอโอนมาเรียนที่ภาควิชาประยุกต์ศิลปศึกษานี้ ลาวัญย์เล่าว่า

“...เด็กที่มานี้มีตั้งแต่ปี 2 ถึง 4 เขาโอนมาเพราะทนอาจารย์ในคณะจิตรกรรมไม่ไหว แล้วก็เห็นว่าพวกเราไม่ได้รับความเป็นธรรม มีเด็กหลายคนลาออกไปก็มี...”

(ลาวัญย์ อุปอินทร์, สัมภาษณ์, 7 มีนาคม 2545)

ในช่วงประมาณ 2 ปีก่อนเกษียณอายุราชการ ลาวัญย์ได้ขอโอนไปสอนที่ภาควิชาออกแบบนิเทศศิลป์ ในคณะมัณฑนศิลป์ สำหรับสาเหตุลาวัญย์ได้ให้สัมภาษณ์ว่าเนื่องจากภาควิชาประยุกต์ศิลปศึกษาได้เปลี่ยนหลักสูตรไปเป็นหลักสูตรหัตถกรรม ซึ่งลาวัญย์บอกว่าตนไม่มีความรู้ทางด้านนี้ ประกอบกับในช่วงนั้นสมโภชน์มีความขัดแย้งกับอาจารย์คนอื่นในภาค ตนรู้สึกอึดอัดใจและคิดว่า ตนเองก็ไม่มีความรู้ทางด้านหัตถกรรม จึงได้ขอโอนมาสอนวิชาพื้นฐานที่ภาควิชาออกแบบนิเทศศิลป์จนเกษียณอายุราชการในปี พ.ศ. 2539 ลาวัญย์กล่าวว่า “...ในบั้นปลายของชีวิตนี้ ครูก็อยากจะทำางานด้วยความสบายใจ...” (ลาวัญย์ อุปอินทร์, สัมภาษณ์, 7 มีนาคม 2545)

เมื่อผู้วิจัยถามถึงความคาดหวังในการประสบความสำเร็จในชีวิตราชการ ลาวัญย์ตอบว่าไม่เคยคาดหวัง และไม่เคยคิดว่า “ไม่เคยคิดว่าการรับราชการจะต้องได้ดิบได้ดี หรืออะไร” (ลาวัญย์ อุปอินทร์, สัมภาษณ์, 6 กุมภาพันธ์ 2545) ซึ่งจากความรู้สึกนี้เองที่ทำให้ลาวัญย์ไม่มีความสนใจใดๆ ทางด้านงานบริหารเลย อีกประการหนึ่งก็คือ ลาวัญย์ไม่รู้สึกที่ตนอยู่ในสังคมมหาวิทยาลัยแล้วได้รับเกียรติหรือได้รับการยกย่องใดๆ เลย ผิดกับการมีสังคมหรือมีกิจกรรมทางการเมืองภายนอกนั้นได้รับเกียรติมากกว่า ซึ่งในสุจิตร์นิทรรศการเชิดชูเกียรติอาจารย์อาวุโสที่จัดขึ้นเนื่องในโอกาสเกษียณอายุราชการ ลาวัญย์ได้เขียนไว้ว่า “ไม่เคยคิดว่าตัวเองจะอยู่ในมหาวิทยาลัยศิลปากรได้นานขนาดนี้ ทั้งๆที่ช่วงระยะหลังๆนี้ต้องเรียกว่าทนอยู่...”

เมื่อถามถึงเหตุการณ์ประทับใจในชีวิตการเป็นอาจารย์มหาวิทยาลัย ลาวัญย์ตอบว่า เกิดจากการสอนแต่ละวิชา เมื่อถึงปลายภาค หากนักศึกษาคนใดทำคะแนนได้สูงสุดหรือได้มากกว่า

80 เปอร์เซ็นขึ้นไป ตนจะมอบของขวัญเป็นหนังสือให้ เป็นเป็นการให้กำลังใจและแสดงความชื่นชม ซึ่งในการให้แต่ละครั้งนั้นได้มอบให้ใครไปบ้างตนก็จำไม่ได้ จนเมื่อเร็วๆนี้มีโอกาสได้พบกับอธิบดีกรมศิลปากรคนปัจจุบัน (นาวาอากาศเอก อาวุธ เงินชูกลิ่น) ได้บอกกับลาวัณย์ว่า ตนเคยเป็นลูกศิษย์ของลาวัณย์ซึ่งเคยได้รับรางวัลเป็นหนังสือ และทุกวันนี้ก็ยังเก็บหนังสือเล่มนั้นไว้อยู่

และเมื่อถามถึงว่าในช่วงชีวิตในการรับราชการที่ลาวัณย์รู้สึกที่ตนประสบความสำเร็จมากที่สุด ลาวัณย์ตอบว่า เกิดจากการที่มีนักศึกษาหลายคนมาบอกตนว่า ที่มาสนใจทางศิลปะและสอบเข้าศึกษาในมหาวิทยาลัยศิลปากร เป็นเพราะได้ดูรายการสอนศิลปะทางโทรทัศน์ที่ลาวัณย์เป็นผู้ดำเนินรายการ อีกเหตุการณ์หนึ่งคือในขณะที่สอนอยู่ที่คณะจิตรกรรมฯ ตนเคยให้การอุปการะค่าอาหารกลางวันกับนักศึกษาคนหนึ่งซึ่งเมื่อเวลาผ่านไปซึ่งตนได้ลืมเรื่องนี้ไป ที่มานึกถึงเหตุการณ์ได้เนื่องจากอดีตนักศึกษาคนนั้น (ชื่อ วินัย ผู้นำพล ปัจจุบันเป็นอาจารย์ประจำที่คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร) ได้ให้สัมภาษณ์ลงในหนังสือพิมพ์ Bangkok Post ว่าตนเคยได้รับการอุปการะค่าอาหารกลางวันจากลาวัณย์ และยังมีนักศึกษาอีกคนหนึ่งซึ่งปัจจุบันเป็นศิลปินอยู่ในประเทศสหรัฐอเมริกา ลาวัณย์ได้เคยช่วยอุปการะค่าเล่าเรียน ลาวัณย์บอกว่าตนรู้สึกดีใจและขอบคุณที่อดีตนักศึกษายังระลึกถึงตนอยู่

จากข้อคำถามถึงเรื่องความประทับใจและการประสบความสำเร็จในการเป็นรับราชการ อาจารย์ จะเห็นได้ว่าลาวัณย์ไม่ได้เป็นผู้ที่ให้ความสนใจเรื่องการบริหารหรือความเจริญในตำแหน่งหน้าที่การงานเลยแม้แต่น้อย เพราะลาวัณย์กลับให้คำจำกัดความของการประสบความสำเร็จจากเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับความผูกพันและความประทับใจจากตนและลูกศิษย์มากกว่า

2.2 หน้าที่และความรับผิดชอบตามพันธกิจของมหาวิทยาลัย

ในขณะที่สอนอยู่ที่ภาควิชาประยุกต์ศิลปศึกษา ลาวัณย์ได้เสนอให้เปิดวิชาการวาดภาพ ล้อขึ้น เนื่องจากมีแนวความคิดว่า ในขณะที่อยู่ที่คณะจิตรกรรมฯ ภายในคณะจะไม่ให้การยอมรับว่าการเขียนภาพล้อนี้เป็นศิลปะบริสุทธิ์ (pure art) แต่เมื่อมาอยู่ในสาขาประยุกต์ศิลปศึกษาแล้ว การเขียนภาพล้อน่าจะเป็นวิชาหนึ่งที่มีประโยชน์ต่อนักศึกษา และเชิญอาจารย์พิเศษซึ่งเป็นบุคคลที่มีชื่อเสียง เช่น ประยูร จรรย์วงศ์ ชัย ราชวัตร ธนิต สุวรรณพฤษ อรุณ วัชระสวัสดิ์ ฯลฯ วิชานี้ได้ได้รับความสนใจจากนักศึกษาพอสมควร

อีกวิชาหนึ่งที่ลาวัณย์ได้เสนอให้เปิดสอนคือ วิชาปัญหาศิลปะร่วมสมัย ซึ่งศิลปะในที่นี้รวมถึงศิลปะในสาขาอื่นด้วย เช่น ด้านวรรณกรรม หรือ ด้านโทรทัศน์ ลาวัณย์ได้เชิญบุคคลที่มีชื่อเสียงต่างๆมาเป็นอาจารย์พิเศษเช่น เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ จ่าง แซ่ตั้ง ส.ศิวิลักษณ์ และศักดิ์ชัย บำรุงพงศ์ ลาวัณย์กล่าวว่ามีมหาวิทยาลัยศิลปากรนี้ถือเป็นมหาวิทยาลัยแรกที่ได้เปิดสอนวิชาในลักษณะนี้ขึ้น

ในเรื่องของความมุ่งมั่นในงานสอน บุคคลที่มีอิทธิพลในเรื่องแบบอย่างการเป็น “ครู” ของศาสตราจารย์ศิลป์ ซึ่งลาวัณย์ให้สัมภาษณ์ว่าศาสตราจารย์ศิลป์เป็นผู้ที่ทุ่มเทในการสอนอย่างมาก ลาวัณย์ได้เขียนไว้ในสูจิบัตรการแสดงงานเนื่องในโอกาสเกษียณอายุราชการว่า

“อาจารย์ซึ่งเป็นคนต่างชาติน่าปลุกฝัง ส่งสอนศิลปะให้กับคนไทย เมืองไทย เสียสละชีวิตของท่านเพื่อสิ่งนี้ แล้วเราเป็นคนไทยโชคดีที่มีโอกาสได้เรียนกับท่าน ท่านเลือกให้เราเป็นผู้สอนในมหาวิทยาลัยนี้ สิ่งที่จะตอบแทนบุญคุณอันสูงสุดของท่านคือตั้งใจจะสอนศิลปะจนถึงวาระสุดท้ายของการทำงาน”

จากการให้สัมภาษณ์ของอดีตลูกศิษย์คนหนึ่ง เมื่อถามว่าอาจารย์ลาวัณย์เป็นผู้ที่มีความมุ่งมั่นในการสอนในระดับใด ได้รับคำตอบว่าลาวัณย์เป็นผู้ที่มีความมุ่งมั่นตั้งใจในการสอนมาก เช่น มักจะเป็นผู้มารอนักศึกษาให้ชั้นเรียนก่อนทุกครั้ง และในระหว่างที่รอนั้นก็จะช่วยวิจารณ์งานของนักศึกษาคนอื่นที่มาแล้ว หรืออาจจะดูงานนักศึกษารุ่นน้องที่เรียนอยู่ในบริเวณใกล้เคียงกันนั้นและจากการสัมภาษณ์เพื่อนร่วมรุ่นซึ่งเป็นอาจารย์ด้วยกันได้รับคำตอบว่า

“...เขาตั้งใจสอน อยู่กับเด็กตลอดเวลา เขาเข้าไปสอน drawing หรืออะไร เขาจะอยู่กับเด็กตลอดเวลาเลย เขาคอยแก้ คอยติ คอยดู ตรวจทุกคนเลย แล้วเขาช่างพูด เด็กก็ชอบสิ”
(เสวต เทคนิธรรม, สัมภาษณ์ ,21 กุมภาพันธ์ 2545)

เมื่อถามบทบาทอื่นนอกจากบทบาททางการสอนแล้ว เช่นบทบาททางบริหารลาวัณย์ตอบว่าตนเคยเป็นหัวหน้าภาควิชาประยุกต์ศิลปศึกษาศึกษาอยู่ 1 วาระ ในช่วงปี พ.ศ. 2527 อันมีสาเหตุมาจากในกลุ่มเพื่อนอาจารย์ที่ภาคประยุกต์ศิลปศึกษาเห็นว่าอาจารย์ทุกคนควรจะได้เรียนรู้งานบริหารและลักษณะของงานราชการ จึงได้ผลักดันให้แต่ละคนได้มีโอกาสเป็นหัวหน้าภาควิชา หลังจากนั้นลาวัณย์ก็ไม่ได้มีส่วนร่วมในงานบริหารใดๆอีก

สำหรับบทบาททางการวิจัย ในประเด็นนี้ถึงแม้ว่างานวิจัยของลาวัณย์จะไม่ได้อยู่ในลักษณะที่เป็นรูปเล่มเอกสารเหมือนกับงานวิจัยทางวิชาการอื่นๆ แต่ก็ถือว่าลาวัณย์ได้ทำงานวิจัยตามลักษณะสาขาทางศิลปะ ซึ่งผลงานของลาวัณย์อยู่ในรูปของการเขียนบทความทางศิลปะและศิลปวิจารณ์ลงในนิตยสารต่างๆ เช่น ชัยพฤกษ์ และ ไฮคลาส และยังได้สร้างและแสดงผลงานศิลปะอีกหลายครั้ง เมื่อถามถึงบทบาทของการทำนุบำรุงศิลปะวัฒนธรรม ลาวัณย์ตอบว่า การที่ตนทำงานศิลปะอยู่อย่างต่อเนื่องก็น่าจะเรียกได้ว่าเป็นการทำนุบำรุงศิลปะวัฒนธรรมอยู่แล้ว

2.3 ทศนคติเรื่องอาจารย์สตรีที่สอนศิลปะ

เมื่อถามถึงประเด็นความเท่าเทียมกันระหว่างเพศของอาจารย์ชายและอาจารย์หญิงว่าในสังคมมหาวิทยาลัย ลาวัดน์ตอบว่า ตนคิดว่าในเรื่องความเท่าเทียมกันทั้งอาจารย์ชายและอาจารย์หญิงน่าจะมีการเท่าเทียมกัน แต่อย่างไรก็ตามลาวัดน์ได้ให้ทัศนะว่าโดยความเชื่อทั่วไปของคนในสังคมไทยก็มักจะคิดว่าผู้ชายนั้นมีความสามารถเหนือกว่าผู้หญิง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการทำงานทางด้านศิลปะที่ผู้ชายมักจะมีขีดความสามารถมากกว่า แต่ในความรู้สึกของตนเองนั้นรู้สึกว่าคุณชายจะเหนือกว่าผู้หญิงในเรื่องพลังกำลังหรือความสามารถทางด้านร่างกายเท่านั้น แต่ความสามารถทางด้านอื่นนั้นตนไม่คิดว่าผู้ชายจะมีความสามารถมากกว่าอย่างไร

ลาวัดน์ยังให้ทัศนะด้วยว่า ผู้หญิงหลังจากแต่งงานแล้วจะต้องรับผิดชอบภาระหน้าที่งานในครอบครัวด้วย ในขณะที่ผู้ชายไม่ต้องรับภาระในส่วนนี้เท่าใดนัก เพราะฉะนั้นตนรู้สึกว่าคุณหญิงก็เสียเปรียบผู้ชาย ทำให้โอกาสในการทำงานน้อยกว่า

ลาวัดน์เล่าว่าตนเองนั้นไม่ค่อยรู้สึกถึงความแตกต่างทางเพศเท่าใดนัก บางครั้งตนยังรู้สึกว่าการทำงานเป็นผู้หญิงนั้นได้เปรียบกว่าผู้ชายในบางอย่าง เพราะในความเป็นผู้หญิงทำให้สามารถติดต่อหรือมีสังคมได้ง่ายกว่า ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาตนเคยพบเหตุการณ์ที่รู้สึกว่าได้รับความไม่เท่าเทียมกันในช่วงที่เข้าเรียนในมหาวิทยาลัยศิลปากรในระยะแรกๆเท่านั้น คือเมื่อครั้งที่ได้คะแนนสูงสุดแล้วอาจารย์ไม่เชื่อว่าผู้หญิงสามารถทำได้ หลังจากนั้นก็ไม่เคยพบเหตุการณ์ทำนองนี้แต่อย่างใด และในสังคมมหาวิทยาลัยก็เห็นว่าทั้งอาจารย์ชายและอาจารย์หญิงก็เท่าเทียมกัน และยังได้ยกตัวอย่างในคณะมัณฑนศิลป์ว่า เคยมีคณบดีเป็นผู้หญิง และในมหาวิทยาลัยศิลปากรเองก็เคยมีอธิการบดีเป็นผู้หญิงด้วยหลายคน เพียงแต่โดยทั่วไปอาจารย์ที่สอนทางศิลปะนั้นจะมีจำนวนอาจารย์ผู้หญิงน้อยกว่าผู้ชาย ซึ่งทั้งนี้ น่าจะมาจากการที่ปริมาณของผู้หญิงที่เข้ามาเรียนทางศิลปะมีน้อยกว่าผู้ชาย เมื่อจบการศึกษาออกไปก็ทำให้มีศิลปินหญิงน้อยกว่าศิลปินชาย ซึ่งก็เป็นสภาพที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนี้

อย่างไรก็ตามลาวัดน์ได้เน้น สังคมทุกวันนี้มีความเท่าเทียมกันแล้ว และผู้หญิงไทยก็มีบทบาทไม่น้อยกว่าผู้หญิงต่างชาติ ประกอบกับคนไทยนั้นให้เกียรติผู้หญิงพอสมควร แต่ตนก็ยังเห็นว่ายังมีผู้หญิงบางกลุ่มที่ยังไม่มีโอกาสได้รับการศึกษา ไม่มีความรู้จึงยังไม่ได้ออกไปทำงานกลับบ้าน แต่ตนก็เชื่อว่าผู้หญิงเป็นคนบริหารทุกอย่างในบ้าน ซึ่งผู้ชายที่ประสบความสำเร็จในชีวิตทุกคน ในครอบครัวจะต้องมีคนที่อยู่เบื้องหลังที่เป็นผู้จัดการที่ดี หากไม่มีภรรยาที่ดีก็ยากที่คนๆนั้นจะประสบความสำเร็จได้

2.4 ความคิดเห็นต่อการเรียนการสอนศิลปะภายในประเทศไทย

สำหรับทัศนะต่อการเรียนการสอนศิลปะในระดับมหาวิทยาลัยนั้น ลาวัญย์ได้ให้ทัศนะว่า ลักษณะการเรียนการสอนศิลปะในประเทศไทยนั้นแต่เดิมจะเน้นในเรื่องของทักษะฝีมือ ให้ผู้เรียนมีความชำนาญเสียก่อนจึงค่อยคลี่คลายไปเป็นงานศิลปะในรูปแบบอื่น ลาวัญย์เล่าว่าศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรีกล่าวว่า "ลูกศิษย์ฉันจบออกไปต้องไม่อดตาย" เพราะนักศึกษาที่เรียนกับศาสตราจารย์ศิลป์ จะต้องฝึกฝนทักษะฝีมืออย่างมาก ทำให้พื้นฐานทางด้านศิลปะแบบสัจนิยม (realistic) จะมีความแม่นยำ ลักษณะการเรียนการสอนแบบนี้เป็นลักษณะเดียวกับประเทศในยุโรป ซึ่งศาสตราจารย์ศิลป์ ได้วางรากฐานของการเรียนการสอนศิลปะเช่นนี้เอาไว้ในประเทศไทย แต่ปัจจุบันนี้เมื่อมีความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีมากขึ้น คนจึงเห็นความสำคัญของเรื่องฝีมือน้อยลง ทั้งที่จริงๆ แล้วตนเห็นว่าการฝึกปฏิบัติพื้นฐานทางด้านฝีมือเป็นเรื่องที่สำคัญมาก ซึ่งควรจะฝึกฝนให้มีความแม่นยำเสียก่อน

3. บทบาทของการเป็นศิลปิน

3.1 ประสบการณ์ในการเป็นศิลปิน

ลาวัญย์เป็นศิลปินที่มีชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับในเรื่องการวาดภาพเหมือนบุคคล (portrait) ซึ่งสาเหตุที่ทำให้ลาวัญย์มีความสนใจในการวาดภาพบุคคล ลาวัญย์ให้สัมภาษณ์ว่าเนื่องจากเห็นว่าคนที่ทำงานทางด้านภาพเหมือนในประเทศไทยไทยนั้นมีอยู่น้อย เมื่อสมัยที่ลาวัญย์ศึกษาอยู่นั้นมีอาจารย์จำรัส เกียรติก้อง ซึ่งรับราชการอยู่ที่กรมศิลปากร มักจะทำงานเขียนรูปเหมือนบุคคลอยู่ในห้องอาจารย์ศิลป์อยู่เสมอ เมื่อลาวัญย์ได้เห็นก็รู้สึกชอบ ประกอบกับในช่วงที่มีการเรียนวิชาจิตรกรรมศาสตราจารย์ศิลป์มักทักว่าลาวัญย์เขียนภาพบุคคลได้เหมือนกับแบบมาก ครั้งหนึ่งในการเขียนผู้หญิงเปลือยครั้งตัว เมื่อศาสตราจารย์ศิลป์เห็นงานของลาวัญย์แล้วก็ได้เรียกอาจารย์เพื่อ หริพิทักษ์ ให้มาดูงานของลาวัญย์ว่า "นายเพื่อฯ มาดูอะไรนี่ เขียนหน้าเหมือนจินๆเลย" (ไฮคลาส, 2539) และเคยกล่าวกับลาวัญย์ว่า "หนูมีนิสัยเขียนรูปเหมือน"

สาเหตุอีกประการหนึ่งเนื่องจากในขณะนั้นยังมีจิตรกรชาวอินโดนีเซียชื่อ ระเด่น บาสุกิ และจิตรกรหญิงชาวออสเตรเลีย ซึ่งคนไทยให้ความสนใจและนิยมกันมาก

"...ระยะก่อนนี้มีหนุ่มชาวออสเตรเลียเข้ามา คนไทยเราโดยเฉพาะคนรวยๆก็ไปจ้างเค้าราคาแพงๆนะคะ ช่างเขียนอินโดนีเซียอีกคนหนึ่งก็เข้าทำงานให้ที่ในวัง คนก็ไปจ้างราคาแพงๆ คือคนไทยเรามีนิสัยชอบยกย่องคนต่างชาติ เหมือนกับศรัทธาว่าดีวิเศษกว่าคนไทยด้วยกัน อย่างอาจารย์จำรัส เกียรติก้อง เป็นคนไทยที่เก่งทางด้านนี้ก็ไม่มีคนสนใจมาว่าจ้าง..."

(ไฮคลาส, 2531)

ด้วยความอยากรู้จะพิสูจน์ว่าถ้าหากตนซึ่งเป็นคนไทยได้มาทำงานทางด้านภาพเหมือนนี้ จะได้รับความสนใจ การยอมรับ และความเชื่อถืออย่างจิตรกรต่างชาติหรือไม่ จึงมาเน้นงานจิตรกรรมทางการเขียนภาพเหมือน หลังจากเรียนจบไปแล้วเมื่อมีเวลาว่างในวันเสาร์อาทิตย์ มักจะนัดให้เพื่อนและรุ่นน้องมาเป็นแบบให้วาดอยู่เสมอ

ลาวัญญ์เล่าว่าเคยได้ลองทำงานแบบ abstract บ้าง แต่รู้สึกว่าจะไม่เหมาะกับตน ในปี พ.ศ. 2508 ลาวัญญ์ได้เคยให้สัมภาษณ์ไว้ว่า (สารประชาชน,2508)

“...พอใจที่จะเขียนภาพแนวนี้ ดิฉันขอพูดตรงๆว่าดิฉันยังหลงในฟอร์ม (Form) ในสีล้วน และในความสวยงามของมนุษย์อยู่มาก...”

และ

“...งานแอบสแตรคท์เป็นเรื่องใหญ่ ดังนั้นในระหว่างนี้จึงยังไม่นึกว่าจะทำ เพราะดิฉันยังมีประสบการณ์น้อย ทั้งยังไม่คิดว่าตัวเองเป็นศิลปินหรือมีความยิ่งใหญ่แต่อย่างใด นอกจากกำลังศึกษาเท่านั้น ประการสำคัญก็คือดิฉันยังไม่ใช่ “ผู้หลุดพ้น” อย่างไรก็ตามในวันข้างหน้าในอนาคต ถ้าดิฉันมีความรู้สึกในทางนามธรรมจริงๆโดยแจ่มแจ้งแล้วก็อาจจะทำก็ได้แหละ แต่สำหรับวันนี้ ยังไม่อยากแก้งพูด แก้งทำ ฉะนั้นดิฉันจึงยังทำงานแอบสแตรคท์ไม่ได้...”

ลาวัญญ์ทำงานศิลปะควบคู่ไปกับงานทางการสอนศิลปะด้วย ซึ่งก็ไม่ประสบปัญหาในเรื่องการแบ่งเวลานัก เพราะลักษณะงานนั้นใกล้เคียงกันและยังเกี่ยวพันซึ่งกันและกัน ลาวัญญ์ให้สัมภาษณ์ว่า ศาสตราจารย์มักจะบอกอยู่เสมอว่าผู้ที่สอนศิลปะนั้นควรจะต้องฝึกฝนฝีมืออยู่ตลอดเวลา เพราะต้องสามารถทำงานให้นักศึกษาดูเป็นตัวอย่างได้

ในชีวิตการเป็นศิลปิน ลาวัญญ์ได้มีโอกาสได้เข้าไปทำงานถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ในช่วงปี พ.ศ. 2510-2513 ลาวัญญ์ได้เล่าถึงสาเหตุในการได้เข้าไปทำงานถวายครั้งนี้ว่า เนื่องมาจากทั้งสองพระองค์ได้เสด็จงานแสดงศิลปกรรมแห่งชาติ ซึ่งในการแสดงครั้งนั้นมีรูปของภาพของมารดาที่ตนเป็นผู้วาดร่วมแสดงอยู่ด้วย หม่อมเจ้าการวิก ซึ่งอยู่ในที่นั้นด้วยจึงได้เรียกลาวัญญ์ไปเข้าเฝ้าสมเด็จพระราชินี ซึ่งลาวัญญ์เล่าถึงเหตุการณ์ในตอนนั้นว่า

“...คือสมเด็จพระท่านรับสั่งว่าท่านดูงานแบบสมัยใหม่แบบ abstract นี้ไม่เป็นหรอก ไม่เหมือนในหลวง ท่านก็บอกว่าอย่างรูปคนรูปนี้ค่อยดูรู้เรื่องหน่อย พอดี ท่านหวาน ม.จ.

การวิก อยู่ตรงนั้นด้วย ก็ทูลว่า คนเขียนเขาอยู่ตรงนั้นนะ ก็ถามคล้ายๆว่าอยากรู้จักไหม จะเรียกมา ท่านหวานก็ตามครู..."

(ลาวัญย์ อุปอินทร์, สัมภาษณ์, 21 กุมภาพันธ์ 2545)

ภายหลังจากนั้นเมื่อทรงทราบว่าลาวัญย์เขียนรูปเหมือนจึงรับสั่งผ่าน ม.ร.ว.พูนสวาท กฤดากร ซึ่งในขณะนั้นดำรงตำแหน่งคนบดีคณะมัณฑนศิลป์ ให้ลาวัญย์เข้าไปซ่อมภาพเขียน โดยในระหว่างนี้ลาวัญย์ได้เข้าไปทำงานถวายอยู่ในพระตำหนักจิตรลดารโหฐาน ได้วาดภาพเหมือนของสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถในระดับที่พระตำหนักภูพงค์ราชนิเวศน์ และในโอกาสต่อมาลาวัญย์ก็ได้มีโอกาสเป็นแบบชุดไทยจักรพรรดิ ได้เดินแสดงแบบชุดไทย และถ่ายแบบปฏิทินด้วย

ลาวัญย์ยังมีโอกาสได้วาดภาพของพระบรมวงศานุวงศ์อีก 4 ภาพ (ภาคผนวก ๑) ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานภาพต้นแบบมีขนาดประมาณโปสเตอร์ เป็นสีซีเปีย ให้ลาวัญย์เป็นผู้นำโครงสีเอง ในการวาดครั้งนี้ยังได้พระราชทานสีและน้ำใบให้ด้วย และหลังจากงานเสร็จสิ้นแล้ว ยังได้พระราชทานเงินให้ลาวัญย์อีก 50,000 บาท ซึ่งเหตุการณ์ครั้งนี้เป็นหนึ่งในความภูมิใจในชีวิตของลาวัญย์มาก และจากการเขียนรูปในครั้งนั้น ลาวัญย์ได้เล่าถึงประสบการณ์ที่น่าสนใจเมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทอดพระเนตรภาพที่ตนวาดว่า

"...แล้วก็มีประโยคหนึ่งที่ท่านรับสั่งกับครู ท่านบอกกับครูว่า สงสัยว่าอาจารย์จะสายตาเอียง ซึ่งตอนแรกครูก็ไม่รู้เลย ยังบอกว่าจะไม่เพคะ ก็รู้สึกเอะใจก็เลยถามท่านว่าทำไมถึงรู้สึกว่าคุณสายตาเอียง ท่านก็รับสั่งว่า ในรูปที่คุณเขียน จากลักษณะ ปาก กับ จมูก จะเอียงกันนิดๆแทบทุกรูปเลย หลังจากนั้นครูก็เลยคอยระวังและสังเกตอยู่ตลอดเวลา จนกระทั่งแก่แล้วสายตาวายเลยไปทำแว่น ปรากฏว่าคุณสายตาเอียงข้างหนึ่ง พอรู้แล้วรู้สึกอับอายขึ้นมาเลยนะ คือในหลวงนี้สายพระเนตรท่านแม่นเหลือเกิน..."

(ลาวัญย์ อุปอินทร์, สัมภาษณ์, 24 มกราคม 2545)

เหตุการณ์สำคัญอีกครั้งหนึ่งในชีวิตการเป็นศิลปินของลาวัญย์คือ การรวมกลุ่มกับเพื่อนศิลปินในสาขาต่างๆก่อตั้งแนวร่วมศิลปินแห่งประเทศไทยขึ้นในปี พ.ศ. 2517 โดยกลุ่มแนวร่วมศิลปินแห่งประเทศไทยนี้ได้ร่วมกันทำกิจกรรมทางศิลปะที่เกี่ยวข้องกับสังคมและการเมือง เช่น ทำคัทเอ๊าท์ โปสเตอร์ จัดเวทีในงานครบรอบ 2 ปี 14 ตุลาฯ งานวันกรรมกร และการต่อต้านฐานทัพสหรัฐอเมริกา ลาวัญย์หันมาสนใจทางการเมืองในช่วงปี พ.ศ. 2516 ในขณะนั้นเป็นอาจารย์อยู่ที่คณะจิตรกรรมฯ ได้เดินผ่านบริเวณท่าพระจันทร์และได้ยืม เสกสรร ประเสริฐกุลพุดไฮปาร์คบริ

เวณลานโพธิ์เกี่ยวกับการเมือง ลาวัณย์รู้สึกสนใจจึงเข้าไปร่วมฟัง และทำให้ได้รับรู้เรื่องราวทางการเมืองและสังคมที่ไม่เคยได้รู้มาก่อน “พอดีมีเหตุการณ์ประท้วงเกิดขึ้น ครูก็ไปฟัง เราก็เริ่มเห็นจริงเมื่อก่อนแทบจะพูดได้ว่าเราไม่มีสำนึกทางการเมืองเท่าที่ควร เราอยากเป็นศิลปินอย่างเดียว” (กองบรรณาธิการไลฟ์ แอนด์ แฟมิลี่, 2539) หลังจากนั้นลาวัณย์ก็ได้ไปฟังการพูดที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เกือบทุกวัน ได้ไปช่วยแจกน้ำและอาหารบ้าง

ก่อนหน้านั้นในช่วงต้นปี พ.ศ. 2516 จอมพลถนอม กิตติขจร เนื่องจากได้เห็นภาพพระบรมวงศานุวงศ์ทั้ง 4 ภาพที่ท้องพระโรงของพระตำหนักจิตรลดารโหฐานและรู้สึกชอบ ได้ขอให้ลาวัณย์วาดภาพเหมือนตนและภรรยาขนาดเท่าตัวจริงให้ ลาวัณย์ได้เขียนภาพของนี้อยู่ในคณะจิตรกรรมเรื่อยมาจนกระทั่งผ่านพ้นมาถึงเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2516 ก็เกิดเหตุการณ์ความขัดแย้งในคณะจิตรกรรมขึ้น ลาวัณย์จึงถูกโจมตีว่าเป็น “ทรราชย์” เมื่อนักศึกษากลุ่มที่สร้างสถานการณ์เข้ามาทำลายห้องทำงานของลาวัณย์รูปทั้งสองก็โดนนักศึกษาทำลายไปด้วยและลาวัณย์ได้ลาออกจากราชการในที่สุด (ภายหลังกลับเข้ารับราชการอีกครั้งในปี พ.ศ. 2517)

จากคำให้การในหนังสือ กรีดแผล กัดหนอง กรองความจริง โดยผู้หญิง 6 ตุลาคม (2544) ลาวัณย์กล่าวว่า “...ขอสารภาพนิดหนึ่งนะคะ ก่อนหน้า 14 ตุลาคม ดิฉันไม่มีสำนึกทางการเมือง อยากจะเป็นศิลปินอย่างเดียว...”

จากเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 และการที่ลาวัณย์ต้องลาออกจากราชการนี้เอง ที่เป็นเหตุการณ์สำคัญที่ทำให้ได้เข้ามาสนใจการเมืองอย่างจริงจัง โดยเฉพาะหลังจากที่ลาออกจากคณะจิตรกรรมซึ่งลาวัณย์มีความรู้สึกที่ว่าตนไม่ได้รับความเป็นธรรม จึงได้เกิดความตระหนักว่าเรื่องการเมืองไม่ใช่เรื่องไกลตัวและได้สนใจศึกษาเรื่องการเมืองมากขึ้น ประกอบกับในขณะที่ว่างงานอยู่นั้น ได้มีโอกาสพบกับอาจารย์จากสถาบันต่างๆที่มีแนวความคิดทางการเมืองคล้ายคลึงกัน เช่น อาจารย์สุดา ทิพย์อินทร อาจารย์จอน อึ้งภากร และได้จัดตั้งเป็นกลุ่มอาจารย์ 6 สถาบันขึ้นเพื่อศึกษาและอภิปรายเกี่ยวกับทฤษฎีการเมืองและสังคม ซึ่งการที่ลาวัณย์ได้เข้าไปสนใจการเมืองนี้ ทำให้อาจารย์หลายคนในมหาวิทยาลัยมีปฏิริยาต่อด้านลาวัณย์มาก เนื่องจากศิลปินและอาจารย์ที่สอนทางด้านศิลปะจากรัฐศิลป์การโดยทั่วไปไม่มีความสนใจที่จะเข้ากิจกรรมทางการเมืองเลย “...ในมหาวิทยาลัยศิลปากรคนส่วนใหญ่ไม่สนใจ กลัวการเมืองกันค่อนข้างมาก เขาจะดูถูกว่าเรื่องการเมืองเป็นเรื่องต่ำ ต้องศิลปะเท่านั้น ถึงจะเป็นเรื่องใหญ่เรื่องสูง...” (กองบรรณาธิการไลฟ์ แอนด์ แฟมิลี่, 2539) แต่ลาวัณย์กลับเห็นว่าศิลปินและเรื่องการเมืองนั้นไม่ใช่เรื่องไกลกันเลย แม้แต่ศิลปินดังๆของโลกหลายคนก็เคยมีส่วนร่วมทางการเมือง เช่น ปिकासโซ หรือ แวนโก๊ะเองก็เคยรวมกลุ่มอยู่กับขบวนการและผู้ใช้แรงงานด้วย ลาวัณย์เห็นว่างานศิลปะนั้นเป็นของคนทุกอาชีพทุกชนชั้น และควรจะนำศิลปะเข้าไปสอดแทรก ทำประโยชน์ได้ทุกอย่าง ส่วนในการนำศิลปะมาใช้ประชาชนนั้น ตนเห็นว่าผู้ที่จะทำให้ได้จะต้องมีสำนึกเสียก่อน ลาวัณย์ได้ยกตัว

อย่างถึงเหตุการณ์ 14 ตุลาฯ ว่า เหตุการณ์นี้ถือเป็นเหตุการณ์สำคัญระดับโลกและได้เป็นแบบอย่างในการเรียกร้องประชาธิปไตยในต่างประเทศ เช่น ประเทศกรีก ดังนั้นตนคิดว่าโปสเตอร์หรือสื่อต่างๆที่ใช้เกี่ยวกับกิจกรรมทางการเมืองจึงควรมีการออกแบบโดยใช้หลักของศิลปะด้วย ลาวัญย์ให้สัมภาษณ์ว่า “เพราะฉะนั้นเราคิดว่าเราเป็นคนที่ทำงานทางด้านศิลปะ ถ้าอะไรมันจะออกไปสู่สากลมันควรจะเป็นอะไรที่เชิดหน้าชูตาของบ้านเมืองด้วย” (ลาวัญย์ อุปอินทร์, สัมภาษณ์, 30 มกราคม 2545)

หลังจากเหตุการณ์ 14 ตุลาฯ ทางศูนย์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยได้จัดกิจกรรมทางการเมืองขึ้นบ่อยครั้ง ในปี พ.ศ. 2517 ได้มีการจัดงานรำลึกวีระชน 14 ตุลาฯ และทางศูนย์นิสิตก็ได้มาปรึกษาลาวัญย์ว่าต้องการจะจัดการประกวดภาพเขียนหรืองานประติมากรรมที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับเหตุการณ์ 14 ตุลาฯ ซึ่งลาวัญย์ก็ได้ให้คำปรึกษาและในบางครั้งก็ได้ไปช่วยด้วยตัวเองด้วย เหตุการณ์สำคัญอีกครั้งหนึ่งในขณะนั้นคือ จอมพลถนอมได้ลี้ภัยเดินทางกลับเข้าประเทศไทยเป็นครั้งแรก ในครั้งนั้นกลุ่มนักศึกษาและประชาชนที่ไม่พอใจได้รวมตัวชุมนุมกันต่อต้านและให้จับตัวจอมพลถนอมมาดำเนินคดีในข้อหาออกคำสั่งเช่นฆ่าประชาชน กลุ่มจิตรกรอิสระที่มี พิทักษ์ ปิยะพงษ์ สถาพร ไชยเศรษฐ์ ชัชวาล ปทุมวิทย์ เป็นแกนได้ออกแถลงการณ์ต่อต้านแจกจ่ายกับประชาชน พร้อมกับมอบหมายให้ ชัชวาล ปทุมวิทย์ ขึ้นเวทีไฮปาร์คในนามตัวแทนของกลุ่มจิตรกรอิสระในขณะนั้นเอง ลาวัญย์ และสามีคือ สมโภชน์ อุปอินทร์ และเพื่อนอาจารย์อันได้แก่เสวต เทศน์ธรรม ถกกล ปรียาภคินิตพงศ์ ซึ่งทั้ง 4 คนเป็นอาจารย์ที่ลาออกจากคณะจิตรกรรมฯ ได้รับสมญานามว่า “ขบถศิลปิน” เมื่อเห็นว่ากลุ่มจิตรกรอิสระได้ประกาศตัวอย่างเปิดเผยจึงเกิดความคิดว่าศิลปินทั้งหลายน่าจะมารวมตัวกันให้เป็นกลุ่มที่มีพลัง ลาวัญย์จึงได้เป็นผู้เข้าไปเสนอแนวคิดคิดในการรวมตัวกันเพื่อจัดตั้งองค์กรศิลปะสร้างสรรค์เพื่อประชาชนขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อรวบรวมศิลปินในสาขาต่างๆที่มีความสนใจทางด้านการเมืองและสังคม เช่น นักประพันธ์ กวี วงดนตรีเพื่อชีวิต ผู้ที่ทำงานทางด้านศิลปะทุกแขนง เมื่อข่าวแพร่ออกไป ผู้ที่อยู่ในวงการศิลปะก็เริ่มให้ความสนใจต่อแนวคิดนี้มากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นนักวิชาการ นักศึกษาศิลปะ ศิลปินอิสระ นักโฆษณา หลังจากนั้นได้มีการหารือและนัดพบเพื่อร่างโครงการดังกล่าวขึ้นที่ภาควิชาศิลปะศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยความร่วมมือของอาจารย์กำจร สุนทรพงษ์ศรี การพบปะแลกเปลี่ยนถึงความเป็นไปได้ในการจัดตั้งองค์กรนี้ได้มีขึ้นหลายครั้ง จนกระทั่งในครั้งที่ประชุมร่วมกันที่ ห้องพระโรง(หอศิลป์) มหาวิทยาลัยศิลปากร ซึ่งเป็นการรวมตัวครั้งสำคัญเพื่อจัดทำคำประกาศขององค์กร ซึ่งมีผู้มาร่วมมากกว่า 40 คน ประกอบด้วยศิลปินทุกสาขา และนักศึกษาศิลปะ เช่น จ่าง แซ่ตั้ง ประเทือง เอมเจริญ ลาวัญย์ (ดาวราย) อุปอินทร์ สมโภชน์ อุปอินทร์ ชำเรือง วิเชียรเขตต์ กำจร สุนทรพงษ์ศรี เสวต เทศน์ธรรม พนม สุวรรณนาถ ถกกล ปรียาภคินิตพงศ์ ทวี หมั่นนิกร ฯลฯ

จากการประชุมจึงได้ข้อสรุปว่าให้ใช้ชื่อ “แนวร่วมศิลปินแห่งประเทศไทย” ซึ่งศิลปินแต่ละคนมีอิสระในการทำงานเพื่อการเมืองในส่วนของตนเอง

ลาวัณย์เองนั้นได้ทำงานร่วมอยู่กับ สมโภชน์ อุบอินทร์ และเสวต เทศน์ธรรม ในโอกาสครบรอบ 2 ปี 14 ตุลาคม 16 ที่จัดขึ้นในปี พ.ศ.2518 ทั้ง 3 ได้ช่วยกันสร้างงานประติมากรรมขึ้น (ภาพที่ 1) เห็นว่างานที่มีอยู่ส่วนมากมักจะอยู่ในรูปของงานจิตรกรรม เช่น โปสเตอร์ หรือคัทเอ้าท์ จึงคิดว่าน่าจะให้มีงานประติมากรรมบ้างเพื่อความหลากหลาย ลาวัณย์เล่าไว้ในหนังสือ กรีดแผล กลัดหนอง กรองความจริง โดยผู้หญิง 6 ตุลาคม (2544) ว่า

“...ประกอบด้วย figure ของคน 3 คน มีคนหนึ่งกำลังชูมือว่าสู้ และอีกคนก็โบกธง และก็ได้เด็กผู้หญิง เราก็ปั้นคนละตัว คือไปปั้นสดเลย ใช้ปูนปลาสเตอร์ คือธรรมดาปูนจะต้องปั้นด้วยดินเหนียวแล้วหล่อเอา แต่เนื่องจากว่ามันเป็นงานจุลจกฐิน เราคงจะไม่เก็บไว้ เราก็ใช้ปั้นสดเอา...”

ภาพที่ 1 งานประติมากรรมในงานครบรอบ 2 ปี 14 ตุลาคม 16

ในขณะนั้นประชาชนที่อยู่ในบริเวณนั้นต่างพากันมาช่วยตักน้ำสำหรับผสมปูน ช่วยผสมปูน และมีช่างไม้มาช่วยทำฐานของงานประติมากรรม ลาวัณย์กล่าวว่าประชาชนที่ได้เห็นเกิดความรู้สึกว่างานประติมากรรมชิ้นนี้ก็เป็นของพวกเขาด้วย ซึ่งทำให้ลาวัณย์รู้สึกประทับใจมาก และรู้สึกว่าการทำงานในครั้งนั้นประสบผลสำเร็จ

อีกครั้งที่ลาวัณย์เล่าว่าเป็นครั้งที่ประทับใจมากเช่นกัน คือในงานวันกรรมกรตนและสมโภชน์ได้เขียนรูปคัทเอท์ขนาดใหญ่เท่ากับผนังตึกนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เป็นรูปผู้หญิงกับผู้ชายกำลังแบกโลกเอาไว้

“...ตอนนั้นเราเขียนรูปกัน อาจารย์สมโภชน์เขียนรูปผู้ชาย แล้วครูเขียนรูปผู้หญิง สูงตั้งแต่ชั้นบนตึกลงมาถึงข้างล่าง เวลาว่างรูปต้องไปยื่นร่างตรงหอประชุมธรรมศาสตร์ข้างบนแล้วก็เดินขึ้นไปเรื่อย เวลาดูต้องถอยไปดูข้างบน เป็นรูปผู้หญิงกับผู้ชายยื่นแบกโลกไว้ เสียตายไม่ได้ถ่ายรูปได้เลย เวลามองจากข้างสนามหลวงจะเห็นรูปผู้หญิงผู้ชายยื่นแบกโลกคู่กันเหมือนกับว่าตอนนี้ละผู้หญิงกับผู้ชายเท่าเทียมกันแล้ว เราต้องรับผิดชอบโลกร่วมกัน...”

(กองบรรณาธิการไลฟ์ แอนด์ แฟมิลี, 2539)

อีกครั้งหนึ่งคือในงานต่อต้านฐานทัพอเมริกาในประเทศไทย ซึ่งทางกลุ่มแนวร่วมศิลปินได้ทำจัดงานแสดงโปสเตอร์ต่อต้านฐานทัพอเมริกา ซึ่งได้รับโปสเตอร์และคัทเอท์จากแนวร่วมในต่างจังหวัดจำนวนมาก โดยเฉพาะจากทางจังหวัดนครราชสีมา ได้มีการจัดแสดงเรียงรายอยู่รอบๆ สนามหลวงซึ่งถือเป็นงานแสดงศิลปะกลางแจ้งที่ยิ่งใหญ่ที่สุดครั้งหนึ่ง หลังจากเสร็จงานได้มีการประกาศขอแรงจากประชาชนให้ช่วยยกภาพเข้าไปเก็บที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และประชาชนทุกคนต่างช่วยกันรวบรวมภาพทุกภาพเป็นสมบัติของทุกคน ลาวัณย์เล่าว่าเมื่อได้เห็นแล้วรู้สึกประทับใจมากจนรู้สึกว่าจะทำอะไรเพื่อมวลชนได้ก็ยินดีจะทำให้ทุกอย่าง ซึ่งในการทำงานศิลปะเพื่อการเมืองแต่ละครั้ง ลาวัณย์จะรู้สึกว่าได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี งานทุกอย่างไม่ได้เป็นของใครคนใดคนหนึ่งแต่เป็นของประชาชนทุกคน “...ตอนนั้นเวลาทำงานแต่ละครั้งรู้สึกว่าได้รับความร่วมมือดีมาก งานทุกอย่างไม่ได้เป็นของใคร เป็นของส่วนรวม ของประชาชน ทุกคนมีสำนึกร่วมกันหมด เวลาทำงานเราก็ตื่นเต้น คนเขาคงเห็นว่าพวกเราทำงานเต็มที่ แล้วเราก็ผู้หญิงตัวมอมๆ เขาก็เข้ามาช่วย เราก็ยิ่งอยากทำ พร้อมที่จะตายได้ รู้สึกว่าถ้าทำตัวเป็นประโยชน์ได้ก็ยิ่งดี...” (กองบรรณาธิการไลฟ์ แอนด์ แฟมิลี, 2539)

จากการที่ลาวัณย์รู้สึกประสบความสำเร็จในการทำงานศิลปะเพื่อประชาชนนี้เอง จึงทำให้รู้สึกว่าเมื่ออยู่สังคมภายนอกนั้นได้รับเกียรติและการยอมรับมากกว่าอยู่ในสังคมมหาวิทยาลัยศิลปากร

เหตุการณ์ที่สำคัญที่เกิดขึ้นและมีอิทธิพลต่อชีวิตอีกเหตุการณ์หนึ่งคือ ในเหตุการณ์ 6 ตุลาฯ 2519 ในขณะที่เกิดการปราบปรามนักศึกษา วิชยวนเกราะได้ออกข่าวว่าลาวัณย์เป็นผู้แต่งหน้าให้กับนักศึกษาธรรมศาสตร์ที่เล่นละคร (อภิรักษ์ บัณฑิตดีและวิโรจน์ ตั้งวาณิชย์) ลาวัณย์ให้การไว้ในหนังสือ กริดแผล กลัดหนอง กรองความจริง โดย ผู้หญิง 6 ตุลาฯ ว่าจริงๆแล้วในช่วงวันที่

5 - 6 ตุลาคมนั้น ตนและสมโภชน์แทบไม่ได้ยุ่งเกี่ยวอะไรเลย เนื่องจากในขณะที่ลูกสาวเดินทางไปเรียนหนังสือที่โรงเรียนเทพกาญจนาซึ่งอยู่ใกล้บ้านประสพอุบัติเหตุรถกอล์ฟ ซึ่งในขณะนั้น ลาวัณย์ไม่ทราบว่าการลูกสาวเป็นอย่างไรบ้าง เห็นแต่พี่เลี้ยงอุ้มกลับบ้านและลูกมีลักษณะเหมือนสลบไปโดยไม่รู้ตัว มีรอยทายาแดงอยู่เต็มไปหมด ซึ่งในวันที่ 5 ตุลาคม ลาวัณย์และสมโภชน์ต้องคอยเฝ้าดูอาการของลูกสาวอยู่จนเย็น "...ปกติก็คือ มีอะไรที่ธรรมชาติหรือที่ไหน เราสองคนเป็นโรคบ้าจี้ อดไม่ได้ จะต้องไปดู แต่บังเอิญสาเหตุช่วงนั้นที่เราไม่ได้ออกไปเพราะว่าต้องดูลูกก่อนว่าลูกเราจะมีอาการเป็นอะไร กะว่าถ้าหากเขาเกิดมีอะไรกระทบกระเทือน เราอาจจะต้องพาไปเช็คสมองที่โรงพยาบาล..." (กริดแผล กัดหนอง กรองความจริง โดยผู้หญิง 6 ตุลาคม, 2544)

ในตอนเย็นวันที่ 5 ลาวัณย์และสมโภชน์ได้ไปร่วมการแสดงงานศิลปะกลุ่มธรรม ของ ประเทือง เอมเจริญ ที่หอศิลป์ พีระศรี ที่สาทร เนื่องจากได้รับปากกับประเทืองเอาไว้ ขณะเดินกลับบ้านก็ได้ยินวิทยุยานเกราะประกาศข่าวว่า ลาวัณย์ อุบัติเหตุเป็นผู้แตงหน้านักศึกษาที่แสดงละครที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ให้เหมือนกับสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช

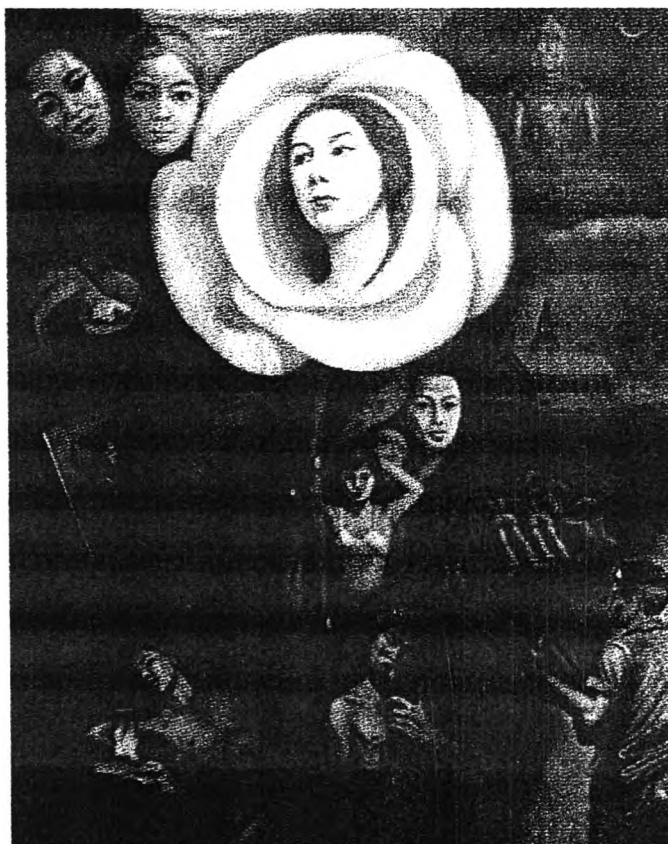
"...คืนวันที่ 5 วิทยุยานเกราะยังออกอากาศตลอดคืนเลย ออกซ้ำๆ พูดเป็นทำนองว่า อาจารย์ลาวัณย์ไปแตงหน้า ซึ่งเราก็งงอยู่ เพราะเราก็นั่งอยู่ ไม่ได้ไปไหน ไม่ได้ทำอะไร แต่ระบุไว้ชัดเจนเลย แล้วก็พูดถึงว่าพ่อเป็นใคร และเราเคยทำงานอะไรมาบ้าง พูดอย่างละเอียดมาก จนกระทั่งทำให้เรารู้สึกค่อนข้างงง บอกตรงๆนะคะ ตอนนั้นค่อนข้างสับสนใจหนึ่งเราก็ด่วนลูก กังวลเรื่องลูกอยู่ แล้วก็กังวลว่ามันเกิดอะไรขึ้น ทำไมต้องเอาชื่อเราจะต้องเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับ..."

(กริดแผล กัดหนอง กรองความจริง โดยผู้หญิง 6 ตุลาคม, 2544)

สาเหตุสำคัญที่ทำให้ลาวัณย์ถูกกล่าวหาว่าจะเกิดจากการที่ลาวัณย์ได้เข้าไปทำกิจกรรมทางการเมืองในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์หลายครั้ง และในการทำงานแต่ละครั้งค่อนข้างจะเปิดเผยตัวพอสมควร อีกทั้งลาวัณย์นั้นเคยออกรายการโทรทัศน์อยู่เป็นเวลาหลายปี ทำให้คนทั่วไปย่อมรู้จักว่าเป็นใคร จากเหตุการณ์ครั้งนี้ทำให้ลาวัณย์ก็กล่าวหาคนที่เคยรู้จักหลายคนพยายามหลบเลี่ยง "...หลังจากเกิดเหตุการณ์ 6 ตุลาคม แทบจะเรียกได้ว่าเรานี้เป็นตัวเสนียดหรือตัวจัญไร โผล่เข้าไปที่ไหนทุกคนจะพยายามเดินเลี่ยง..." เมื่อพิจารณาประวัติการประสพการณ์ชีวิตของลาวัณย์ จะเห็นได้ว่าประสพกับความผกผันอย่างมาก เพราะครั้งหนึ่งอาจกล่าวได้ว่าลาวัณย์เคยได้รับเกียรติประหนึ่งจิตรกรแห่งราชสำนักไทย แต่ต้องกลับถูกกล่าวหาว่าเป็น "คอมมิวนิสต์" ที่มุ่งทำลายสถาบันพระมหากษัตริย์ ซึ่งถือว่าบทบาททั้งสองนี้มีความขัดแย้งกันอย่างมาก

3.2 การสร้างงานและโอกาสในการแสดงผลงาน

สำหรับงานศิลปะของลาวัญญ์ที่มีชื่อเสียงนอกเหนือจากภาพของพระบรมวงศานุวงศ์ทั้ง 4 ซ้ำกันแล้ว ยังมีภาพ “ทำไม” (ภาพที่ 2) ซึ่งเป็นภาพที่วาดขึ้นในปี พ.ศ. 2524 โดยลาวัญญ์มีแรงบันดาลใจเหตุการณ์ทางการเมืองเมื่อ 6 ตุลาคม 2519 ซึ่งลาวัญญ์ถูกกล่าวหาว่าเป็นผู้แต่งหน้าให้กับนักศึกษาที่เล่นละครในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งตนไม่เข้าใจว่าเหตุใดตนซึ่งเป็นผู้หญิงตัวเล็กๆคนหนึ่งจึงต้องเข้ามาเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์สำคัญของชาติเช่นนี้

ภาพที่ 2 ชื่อภาพ ทำไม
วาดขึ้นในปี พ.ศ. 2524 สมบัติของ ลาวัญญ์ อูปอินทร์

“...ความรู้สึกที่เขียนรูปในตอนนั้นครุมีความรู้สึกที่บ้านเมืองเราเป็นเมืองพุทธ มีพระพุทธรูปอยู่ด้านบน แล้วทางด้านนี้เป็นเหตุการณ์ 6 ตุลาคม วันนั้นหลังจากเกิดเหตุการณ์มีฝนตกด้วย ในความรู้สึกของครุเป็นฝนเลือด มีภาพนักศึกษาระรรมศาสตร์นอนคว่ำ นักศึกษาหญิงก็ถูกถอดเสื้อเหลือแต่เสื้อชั้นใน และก็มีคนถูกแขวนคอ ส่วนอีกด้านเป็นรูปเหตุการณ์ 14 ตุลา มีรูปตึกถูกไฟไหม้ อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย มีรูปสะพานมัฆวาน รูปภาพเขียนของครุที่ถูกกรีดทิ้ง ด้านบนเป็นตัวแทนครุที่ลอยคว้าง คืออง ไม่เข้าใจว่ามันเกิดขึ้นได้ไง แล้วก็

รูปลูกครุอยู่ด้านบน คือก่อนที่เราจะทำอะไรเราก็นึกถึงเขาก่อน มีรูปครุอยู่ตรงกลางดอกกุหลาบ รูปนี้เป็นการประมวลความรู้สึกที่มีต่อเหตุการณ์ในช่วงนั้น เลยตั้งชื่อภาพว่า “ทำไม”...”

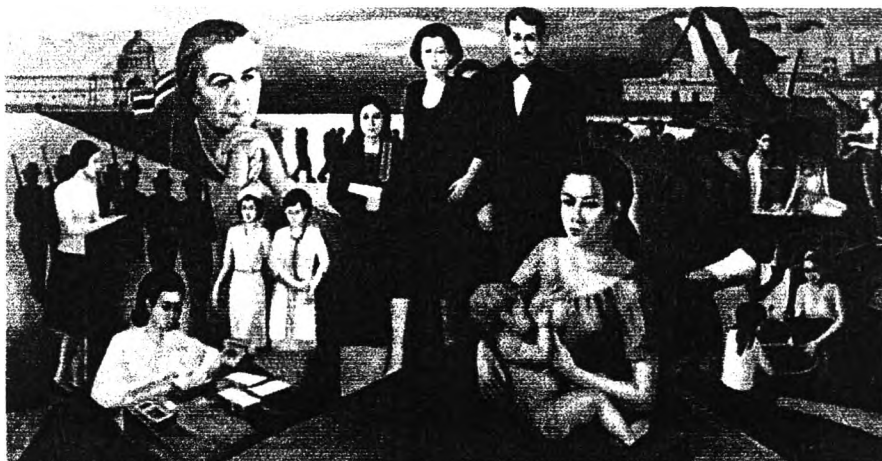
(ลาวัณย์ อุปอินทร์, สัมภาษณ์ ,21 มกราคม 2545)

ภาพ “ทำไม” นี้ เมื่อช่วงแรกไม่ได้นำออกแสดงในประเทศไทยเลย ได้แต่นำไปแสดงในประเทศในอาเซียนและอีกหลายประเทศ สำหรับสาเหตุที่ไม่ได้นำภาพนี้ออกแสดงเนื่องจากอาจถูกกล่าวหาว่าสร้างสถานการณ์ ซึ่ง ทองใบ ทองเปาด์ ได้เป็นผู้เตือนตนเอาไว้ ภาพ “ทำไม” ภายหลังได้ถูกนำมาเป็นปกหนังสือ “กริดแผล กลัดหนอง กรองความจริง จากผู้หญิง 6 ตุลาฯ” ซึ่งตีพิมพ์ขึ้นในปี พ.ศ. 2544

ภาพ “ผู้หญิงเท่าเทียม” (ภาพที่ 3) ซึ่งวาดขึ้นเพื่อใช้เป็นโปสเตอร์ในวันสตรีสากล ในวันที่ 8 มีนาคม พ.ศ. 2520

“ผู้หญิงเองเป็นทหารด้วย แล้วก็ให้เดินป่า แล้วก็พวกที่อยู่นี้ก็ออกมาทำงาน อาชีพของผู้หญิงทั้งหมดที่อยู่ในเมือง ก็มีไปเป็นสาวโรงงาน ส่วนหนึ่งก็ไปเป็นสาวในตู้กระจกณะคะ แล้วก็ก็มีรูปเขียนของ เดอ ลา ครัวร์ ว่าผู้หญิงก็สู้ ประกาศอิสรภาพ แล้วก็นี่เป็นผู้หญิงกับผู้ชายเดินเคียงคู่กันมา เดินเท่ากัน ไม่ใช่หน้าหรือหลังแล้ว คือทุกอาชีพนะไม่ว่าจะเป็นอะไร แต่ในที่สุดต้องไม่ลืมความเป็นแม่ อันนี้คือจุดสำคัญที่สุดที่ครูวางเอาไว้ตรงกลาง”

(ลาวัณย์ อุปอินทร์, สัมภาษณ์ , 30 มกราคม 2545)

ภาพที่ 3 ชื่อภาพ ผู้หญิงเท่าเทียม
วาดขึ้นในปี พ.ศ. 2519 ปัจจุบันประดับอยู่ที่บ้านพักสตรีจุเงิน หุ่นปั้น

ผลงานศิลปะหลายชิ้นของลาวัณย์ มักจะสอดแทรกเรื่องราวความเท่าเทียมของสตรีเอาไว้ อย่างเช่นในภาพ “ทำไม” ซึ่งมีรูปนักศึกษาหญิงที่ต้องถอดเสื้อเดินโดยมีทหารควบคุมอยู่ ภาพ “ผู้หญิงเท่าเทียม” ที่เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับผู้หญิงโดยเฉพาะ เป็นภาพที่แสดงถึงผู้หญิงยุคใหม่ที่ออกจากบ้านเพื่อประกอบอาชีพทำมาหากินเหมือนกับผู้ชาย มีทั้งที่เป็นทหาร เป็นทนาย มีผู้หญิงที่เป็นผู้นำระดับประเทศ คือ โกลด้า แมร์ (Golda Meir) ซึ่งเป็นนายกรัฐมนตรีของประเทศอิสราเอล และยังมีผู้หญิงที่ต้องทำงานใช้แรงงาน และบางส่วนก็ต้องทำงานเป็นหญิงบริการตรง กลางภาพเป็นรูปผู้หญิงและผู้ชายที่เดินเคียงคู่กันไปโดยไม่มีใครเป็นผู้นำหรือผู้ตาม ซึ่งแสดงถึงความเท่าเทียมกัน และด้านหน้าสุดลาวัณย์ได้วาดภาพผู้หญิงในฐานะของแม่เอาไว้ ซึ่งไม่ว่าผู้หญิงจะประกอบอาชีพอะไรก็ตาม ก็ต้องไม่ลืมความเป็นแม่ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่สุด

ในภาพ “อาจารย์ปรีดี กับเสรีไทย” (ภาคผนวก ๑) ซึ่งเป็นภาพของอาจารย์ปรีดี พนมยงค์ กับบรรดาเสรีไทย มีภาพอนุสาวรีย์ประชาธิปไตยอยู่เบื้องหลัง ในภาพนี้แต่เดิมต้นแบบที่ลาวัณย์ได้รับมานั้น ภาพขบวนการเสรีไทยที่กำลังเดินแถวอยู่เป็นผู้ชายทั้งหมด แต่ลาวัณย์ก็ได้วาดภาพผู้หญิงเข้าไปในกลุ่มเสรีไทยด้วย เพราะเห็นว่าภายในกลุ่มขบวนการเสรีไทยนั้นก็ยังมีผู้หญิงร่วมอยู่นอกจากนี้ลาวัณย์ยังได้วาดภาพกลุ่มชานาชาวไรซึ่งเดินแถวอยู่ข้างหลัง ซึ่งก็ต้องการแสดงให้เห็นว่ามีชานาชาวไรอยู่ในขบวนการเสรีไทยเช่นกัน

นอกจากนี้ในการทำงานศิลปะทางด้านการเมือง ลาวัณย์ก็ได้สอดแทรกเรื่องความเท่าเทียมของสตรีไว้เช่นกัน เช่น ในรูปปั้นในงานครบรอบ 2 ปี 14 ตุลาฯ 16 ลาวัณย์ก็ได้ปั้นรูปผู้หญิงเอาไว้เพื่อแสดงให้เห็นว่าในกลุ่มผู้เรียกร้องประชาธิปไตยก็มีผู้หญิงร่วมอยู่ด้วย และในงานวันกรรมกรลาวัณย์และสมโภชน์ได้เขียนรูปคัทเอทขนาดใหญ่เป็นรูปผู้หญิงกับผู้ชายกำลังแบกโลกเอาไว้ โดยมีแนวความคิดว่าผู้หญิงและผู้ชายนั้นต่างก็เท่าเทียมกัน และมีความรับผิดชอบต่อโลกร่วมกัน

ลาวัณย์ได้สอดแทรกเรื่องความเท่าเทียมกันของสตรีนี้ไว้ในงานศิลปะของอยู่เสมอ ถึงแม้ว่าลาวัณย์จะไม่เคยประกาศตัวเป็นผู้ต่อสู้เรื่องสิทธิสตรี แต่ลาวัณย์ก็เป็นผู้ที่มีสำนึกในเรื่องความเท่าเทียมกันระหว่างเพศ ซึ่งเห็นได้อย่างชัดเจนจากการให้สัมภาษณ์และจากผลงานศิลปะว่า หญิงและชายมีความเท่าเทียมและมีบทบาทความสำคัญในสังคมไม่แตกต่างกัน

ในการทำงานทางด้านงานเขียนภาพเหมือนบุคคลนั้น ลาวัณย์ได้ให้ทัศนะว่า ในการเขียนรูปเหมือนหากคิดว่าเพียงแค่เขียนให้เหมือนก็สามารถทำได้ แต่ที่จริงแล้วผู้เขียนควรจะต้องรู้จักต้องศึกษาและเข้าใจผู้เป็นแบบวาดอย่างเพียงพอว่าด้วยเป็นคนอย่างไร จึงจะเขียนออกมาได้ความรู้สึกอย่างแท้จริง ซึ่งลาวัณย์ก็ได้รับแนวคิดมาจากศาสตราจารย์ศิลป์

“...อาจารย์ (ศาสตราจารย์ศิลป์) บอกว่าเวลาทำงานต้องทำด้วยใจ เขียนรูปคนนายไม่รู้ จักคนๆนั้น นายไม่ต้องไปเขียน เพราะการเขียนรูปถ้าสักแต่ทำให้เหมือน ก็มีเยอะที่สามารถเขียนได้ เขียนให้เหมือนกล้องถ่ายรูปก็มี มันไม่มีประโยชน์ แต่การรู้จักตัวเขา เราจะสามารถแสดงความรู้สึกที่เป็นคนนั้นออกมา ต้องเข้าใจถึงจิตวิญญาณของเขา ต้องมี ‘ข้างใน...’”

(กองบรรณาธิการไลฟ์ แอนด์ แฟมิลี่, 2539)

ลาวัณย์ได้วาดภาพเหมือนของบุคคลต่างๆไว้มากมาย โดยเล่าว่าหลังจากที่มีความสนใจศึกษาเรื่องการเมืองและปัญหาสังคมตนก็ได้หันมาวาดภาพบุคคลที่ตนชื่นชมว่าเป็นผู้ที่บำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม

“...เดี๋ยวนั้น ถ้ามีคนมาจ้างเขียนแล้วเราไม่รู้จักมักจี้กับเค้านี้ ก็คงเขียนได้ถ้าอยากได้ ตังค์ คือตอนนั้นถ้าเราอยากเขียนรูปใครสักคนเราคงเขียนคนที่เราอยากเขียน เพราะเวลาในชีวิตเราเหลือน้อยเต็มที...”

(ลาวัณย์ อุปอินทร์, สัมภาษณ์, 21 มกราคม 2545)

สำหรับพัฒนาการทางผลงานของลาวัณย์นั้น ในยุคแรกๆลาวัณย์มักวาดภาพจากคนเป็นแบบจริงๆ เพราะฉะนั้นในภาพวาดจะมีทิศทาง และดูสนุกสนานมากกว่า ซึ่งต่อมอลาวัณย์รู้สึกว่าจะน่าจะวาดให้มีความละเอียดมากขึ้น จึงได้เริ่มมาทำงานที่มีรายละเอียดมากขึ้น และในระยะหลังมักเป็นใช้แบบจากภาพถ่ายประกอบกับแบบจริงด้วย ซึ่งลาวัณย์บอกว่าการที่ได้ทำงานที่มีรายละเอียดมากขึ้นนี้เหมาะกับวัยของตน และทำให้มีสมาธิมากขึ้นด้วย

เมื่อถูกถามว่า รู้สึกพอใจในงานชิ้นใดของตนมากเป็นพิเศษ ลาวัณย์ตอบว่ายังไม่รู้สึกพอใจในผลงานของตัวเองชิ้นใดเลย บางชิ้นเมื่อวาดเสร็จแล้วก็รู้สึกพอใจ แต่เมื่อย้อนกลับมาดูก็มักจะรู้สึกว่าจะพัฒนาได้ดีกว่านี้ ซึ่งลาวัณย์ได้ให้ทัศนะว่า ความรู้สึกแบบนี้เป็นความรู้สึกที่ดีสำหรับผู้ที่ทำงานศิลปะ เพราะหากเกิดความรู้สึกพึงพอใจแล้วก็จะไม่มีการพัฒนาผลงานต่อไป ซึ่งลาวัณย์เองได้เคยเขียนไว้ในหนังสือ อาจารย์ศิลป์กับลูกศิษย์ (2527) ถึงประโยคที่ศาสตราจารย์ศิลป์เคยกล่าวไว้ว่า “คนเป็นศิลปินจะเจ็บปวดเสมอ เพราะเมื่อเราทำงานเสร็จแล้วเราก็ยังไม่พอใจ ต้องเจ็บปวดอยู่เสมอ”

สำหรับกระบวนการและแนวคิดเกี่ยวกับการทำงานศิลปะของลาวัณย์ ลาวัณย์กล่าวว่าไม่ได้ทำงานโดยรูปแบบของศิลปินคนใด เวลาตนจะเขียนภาพก็จะศึกษาจากแบบจริงๆตามธรรมชาติเลย และลาวัณย์ก็มักจะสอนนักศึกษาที่มหาวิทยาลัยศิลปากรว่า เวลาที่ทำงานวาดเส้นหรืองาน

จิตรกรรมควรจะไปตามที่ตาเห็นจริงๆ ถ้ามีข้อจำกัดนอกเหนือจากนั้นจึงค่อยใช้วิธีแก้ปัญหาตามทฤษฎีศิลปะ แต่อย่างไรเสียก็ให้วาดตามที่ตาเห็นไปให้ดีที่สุดก่อน สำหรับหลักในการทำงานนั้น ลาวัณย์มักกล่าวถึงทฤษฎี “3H” ที่ศาสตราจารย์ศิลป์เป็นผู้สอนไว้ อันได้แก่ Hand คือ ทักษะฝีมือ, Head คือ ความคิด และ Heart คือ ใจ ซึ่งในการทำงานศิลปะนั้น จะต้องต้องมีทั้ง 3 อย่างประกอบกัน หากขาดสิ่งใดสิ่งหนึ่งไปคุณค่าทางศิลปะจะไม่สมบูรณ์ ถ้ามีฝีมือ มีความคิด แต่ไม่มีใจ งานนั้นก็ยังไม่ถึงขั้นที่จะเป็นศิลปะชั้นสูงสุดได้ ซึ่งหลักการคิดนี้ลาวัณย์ได้นำมาใช้ในการทำงานและยังเน้นให้กับลูกศิษย์ในทุกยุคสมัย หรือแม้แต่ไปบรรยายที่ใดก็ตามก็จะย้ำถึงข้อนี้เสมอ

ลาวัณย์ได้ยังแสดงความรู้สึกว่า ทุกวันนี้ยังรู้สึกว่าตนเป็นเพียงช่างเขียน ไม่ใช่ศิลปิน อาจจะได้เรียกได้ว่าเป็นจิตรกร ซึ่งลาวัณย์บอกว่าตนเพิ่งจะมาเข้าใจคำว่า “จิตรกร” นี้ในช่วงที่สูงอายุแล้วนี้เอง ว่าถ้าหาก “จิต” และ “ใจ” ไม่ยอมรับแล้ว มือก็ไม่สามารถทำงานได้ และจากประสบการณ์ที่ทำให้ได้เข้าความรู้สึกนี้มากที่สุดคือตอนที่เขียนภาพเหมือนอาจารย์ปรีดี พนมยงค์ (ภาคผนวก ๑) ลาวัณย์ได้เล่าถึงช่วงที่วาดภาพอาจารย์ปรีดีอยู่นี้เป็นช่วงที่องค์การยูเนสโก กำลังจะยกย่องให้อาจารย์ปรีดี พนมยงค์ เป็นบุคคลสำคัญของโลก แต่ในขณะนั้นก็มีอุปสรรคบางประการซึ่งความรู้สึกเศร้าหมองที่มีอยู่ในใจนี้ได้แสดงออกมาทางภาพวาดโดยที่ตนเองก็ไม่รู้ตัว

“...ครูเองไม่รู้ตัวเลยนะ จาก background ที่มันสดใสนะ เปลี่ยนไปเป็นอย่างนี้ได้โดยที่เราไม่ได้ตั้งใจ จากความรู้สึกสดหดหู่สีมันก็เลยคร่ำลงๆ คือจากความรู้สึกสดใสที่เค้าจะฉลองอาจารย์ปรีดีให้เป็นอะไรต่อมิอะไร แล้วมันมีอุปสรรคเยอะแยะเหลือเกิน ความรู้สึกที่เราสดหดหู่ นะ สีมันก็เบรคไปเองโดยที่เราไม่รู้ตัว พอทำๆ ไปอยู่ เอ๊ะ...ทำไมสีมันเปลี่ยนไปอย่างนี้ คือพูดไปแล้วเหมือนเสแสร้งนะ แต่ความรู้สึกมันเป็นอย่างนั้นจริงๆ จนอายุ 60 กว่าแล้วเพิ่งเข้าใจอย่างแท้จริงนะ เมื่อก่อนเรารู้สึกแต่ไม่รู้สึกลอยๆ ซาบซึ้งนะ หนูเชื่อไหมว่า อะไรที่อาจารย์ศิลป์สอน ตอนนั้นเรานึกว่าเราเข้าใจ แต่จริงๆ แล้วหลายอย่างมันต้องผ่านจากการปฏิบัติจริง แล้วค่อยซาบซึ้งแล้วถึงจะรู้สึก...”

(ลาวัณย์ อุปอินทร์, สัมภาษณ์, 21 มกราคม 2545)

ในด้านของเกียรติประวัติที่ได้รับจากงานศิลปะ ลาวัณย์เคยได้รับรางวัลเหรียญเกียรตินิยมอันดับ 3 เหรียญทองแดง จากการประกวดศิลปกรรมแห่งชาติครั้งที่ 14 ในปี พ.ศ. 2506 จากภาพ “ประจวบ” (ภาคผนวก ๑) เป็นภาพเรือที่มีทิวทัศน์ของท้องทะเลอยู่เบื้องหลัง ลาวัณย์ได้ให้สัมภาษณ์ว่า สาเหตุในการส่งภาพนี้เข้าประกวดเนื่องจากเมื่อก่อนหน้าที่ศาสตราจารย์ศิลป์เสียชีวิต เวลาท่านเห็นว่าผลงานชิ้นไหนดีก็จะมักบอกให้นำไปใส่กรอบเพื่อไปแสดงอยู่เสมอ หลังจากที่ศาสตราจารย์ศิลป์เสียชีวิตแล้ว ตนจึงนึกได้ว่าในการทำงานนั้น ก็ควรจะต้องแสดงให้เห็นคนอื่นได้รับรู้

บ้าง แต่หลังจากนั้นก็ไม่ได้ส่งงานเข้าประกวดอีก เนื่องจากตนเองเห็นว่าในการเขียนรูปนั้นตนเขียนก็เพราะอยากเขียน ไม่ได้ตั้งใจจะนำไปประกวด และคิดว่าไม่จำเป็นจะต้องให้ใครมาตัดสินงานศิลปะของตน

ต่อมาในปี พ.ศ. 2537 ลาวัญย์เคยได้รับโล่เนื่องในโอกาสครบรอบ 60 ปีของจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในฐานะเป็นผู้ทำคุณประโยชน์ในเรื่องเกี่ยวกับศิลปะ ลาวัญย์ได้เล่าถึงที่มาของรางวัลนี้ว่า ในปี พ.ศ. 2533 ตนได้เคยเข้าไปช่วยจัดนิทรรศการสันติภาพไทย ร่วมกับมูลนิธิปรีดี พนมยงค์ และมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และต่อมาในปี 2535 ก็ได้เข้าไปช่วยจัดนิทรรศการ 60 ปีประชาธิปไตยที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์อีก ลาวัญย์เล่าถึงความมุ่งหมายของตนที่ได้เข้าไปมีส่วนร่วมนี้ว่า

“คือในความรู้สึกของครูรู้สึกว่าเป็นช่างเขียน เรายังสนใจเศรษฐกิจการเมือง ฉะนั้นพวกที่เขามีความรู้เรื่องเกี่ยวกับเศรษฐกิจการเมืองนี้ เขาควรจะต้องสนใจศิลปะด้วย เพื่อจะได้เป็นใหญ่เป็นโตแล้วไม่มีความรู้ทางด้านศิลปะมันเสีย ครูก็พยายามสอดแทรกศิลปะไปด้วย ไปจัดนิทรรศการให้เขา แล้วมันแสดงอยู่ในนั้นอย่างน้อยเขาเดินผ่านก็คงจะพอมานูผ่านตาบ้าง เพราะถ้าจะให้เขาถึงขนาดต้องไปดูงานศิลปะตามงานแสดงต่างๆ เขาก็คงไม่ไปนะ”

(ลาวัญย์ อุปอินทร์, สัมภาษณ์, 7 มีนาคม 2545)

รางวัลอีกรางวัลหนึ่งที่ลาวัญย์ได้รับคือในปี พ.ศ. 2544 ลาวัญย์ได้รับรางวัล ศิลปินเกียรติยศทัศนศิลป์ดีเด่น มนต์ เศียรสิงห์ “แดง” ทางด้านสันติภาพ ประชาธิปไตย และความเป็นธรรม ดังมีคำประกาศเกียรติคุณในสูจิบัตร (บันทึกการแสดงนิทรรศการศิลปะกับสังคม 2544 รางวัลมนต์ เศียรสิงห์ “แดง” การแสดงนิทรรศการศิลปะกรรมกลางแจ้งเดือนตุลาคม (2545) ดังนี้

“...นางลาวัญย์ (ดาวราย) อุปอินทร์ มีบทบาทในฐานะครู ศิลปินและนักวิชาการ ที่ยืนหยัดต่อสู้เพื่อสร้างสรรค์ศิลปะ สร้างศิลปิน และสร้างแวดวงศิลปะกรรม ให้มีจิตสำนึกรับผิดชอบต่อสังคม ต่อสันติภาพ ประชาธิปไตย และความเป็นธรรม สืบเนื่องจากเมื่อครั้งแนวร่วมศิลปินแห่งประเทศไทย ในอดีตมาจนถึงชมรมศิลปะกรรมแห่งประเทศไทย ท่านคือ ครูศิลปินสตรี ที่มีความหมายสมควรได้รับการยกย่อง ในฐานะผู้สร้างงานศิลปะที่มีความมุ่งมั่นอย่างแน่วแน่ ซื่อสัตย์และจริงใจ จนเป็นที่ประจักษ์ คณะกรรมการรางวัลมนต์ เศียรสิงห์ “แดง” จึงขอประกาศเกียรติคุณให้นางลาวัญย์ (ดาวราย) อุปอินทร์ เป็นศิลปินเกียรติยศทัศนศิลป์ดีเด่น ทางด้านสันติภาพ ประชาธิปไตย และความเป็นธรรม...”

สำหรับในด้านของการแสดงงาน ลาวัญย์เคยแสดงงานศิลปะหลายครั้ง สำหรับการแสดงเดี่ยวนั้นเคยแสดงเพียงครั้งเดียว ในปี พ.ศ.2508 เป็นการแสดงผลงานจิตรกรรมและประติมากรรมที่บางกะปิแกลเลอรี สำหรับการแสดงงานครั้งที่ได้รับความสนใจอย่างมากครั้งหนึ่งคือการแสดงงานครั้งแรก คือการแสดงงาน “3 ศิลปินหญิง” ในปี พ.ศ. 2506 ซึ่งเป็นการรวมตัวของศิลปินหญิง 3 คน ได้แก่ ลาวัญย์ ดาวราย ปราณี่ ตันติสุข และ สุวรรณี นันทขว้าง การแสดงงานครั้งนี้ถือเป็นการแรกที่ศิลปินสตรีได้มาแสดงงานร่วมกัน ลาวัญย์ได้เล่าถึงที่มาของการแสดงงานครั้งนี้ว่า เกิดจากการที่เจ้าของแกลเลอรีต้องการจะเปิดแกลเลอรีขึ้น และอยากจะให้มีการออกข่าวและจัดแสดงภาพเขียนอย่างเป็นทางการเป็นเรื่องเป็นราว จึงได้มาพูดคุยกับลาวัญย์ ในตอนแรกตั้งใจจะว่าแสดงงานกันเพียง 2 คนคือลาวัญย์ และสุวรรณี ต่อมาเมื่อปราณีได้ทราบเรื่องจึงขอร่วมแสดงด้วย ซึ่งศิลปินแต่ละคนได้นำผลงานเข้าร่วมแสดงกันคนละ 11 ชิ้น

การแสดงงานในครั้งนั้นได้รับความสนใจจากสื่อมวลชนอย่างมาก ซึ่งลาวัญย์เองบอกว่า ได้รับความสนใจมากอย่างคาดไม่ถึง สาเหตุเนื่องมาจากครั้งนี้เป็นครั้งแรกในประเทศไทยที่ศิลปินหญิงมารวมตัวกันแสดงงาน และในสมัยนั้นมีศิลปินหญิงน้อยมาก เมื่อมีการมารวมกันจึงได้รับความสนใจมากเป็นพิเศษ อีกประการหนึ่งก็คือ ลาวัญย์เพิ่งจะเล่นละครเรื่องไอดา ซึ่งหนังสือพิมพ์ได้ลงข่าวกันอย่างแพร่หลาย เช่น

“นับเป็นครั้งแรกในวงการศิลปะของไทย ที่จิตรกรหญิงไทยซึ่งมีส่วนน้อยในขณะนี้ ได้เปิดการแสดงผลงานของตนขึ้น นับเป็นก้าวใหม่สำหรับบทบาทของสตรียุคปัจจุบัน ซึ่งน่าจะกล่าวได้ว่าจิตรกรหญิงทั้งสามคือ ปราณี ตันติสุข สุวรรณี นันทขว้าง และลาวัญย์ ดาวราย เป็นผู้ริเริ่มและสร้างเสริมแนวทางที่จะให้จิตรกรหญิงคนอื่นๆ มีความเชื่อมั่นที่จะโชว์ผลงานของตนเองด้วยความภาคภูมิใจในงานศิลปะของตนเองดียิ่งขึ้น และเป็นที่แน่นอนว่าจิตรกรหญิงคนอื่นๆคงจะเปิดแสดงผลงานส่วนตัวของตนเองขึ้นบ้างในโอกาสต่อไป”

ในไทยรัฐ (2506) ได้ลงข่าวว่า

“3 สตรีจิตรกรเกียรตินิยมร่วมใจเปิดการแสดงภาพเขียน”

“... ลาวัญย์ ดาวราย อาจารย์สาวสวยแห่งมหาวิทยาลัยศิลปากร นางเอกละครโทรทัศน์เรื่อง “ไอดา” ที่ตรึงใจผู้ชมทั่วทุกมุมเมืองมาแล้ว เป็นสตรีจิตรกรเกียรตินิยมอีกผู้หนึ่งที่นำผลงานของเธอมาแสดงครั้งนี้...”

ในด้านเสียงตอบรับ หนังสือพิมพ์สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ (2506) ได้พูดถึงผลงานของลาวัญย์โดยสัมภาษณ์จากเพื่อนศิลปินด้วยกันว่า

“...เซลฟ์-พอร์เทรท ของลาวัณย์น่าชมเชยเป็นอันดับแรกในจำนวน 11 ภาพที่นำออกแสดงคราวนี้ หลายๆภาพบอกถึงความชัดเจนแม่นยำในครุขี้้ง แม้ว่าในระยะแรกๆของลาวัณย์จะขาดสีไปบ้าง แต่ระยะหลังๆนี้มีสีล้วนมากขึ้น เซลฟ์-พอร์เทรทของเธอเป็นการเน้นให้เห็นความสามารถและความชำนาญในการเขียนแบบนี้ได้ดีจนกล้าจะกล่าวได้ว่าในอนาคตไม่ไกลเธอจะต้องประสบความสำเร็จประเภทนี้แน่นอน...”

“...อีกภาพหนึ่ง สติลไลฟ์ ดอกไม้กับวินัส มีลักษณะของสีและพู่กันเข้มแข็งเด็ดขาดที่ผู้หญิงน้อยคนจะแสดงออกมาได้ในงานศิลปะ โดยที่เรามักเห็นร่างานของผู้หญิงโดยทั่วไปมักเต็มไปด้วยอารมณ์อ่อนไหว ละเมียดละไม อันเป็นลักษณะที่โลกรู้ว่านั่นคือผู้หญิงล่ะ...”

“ศิลปินหญิงอายุเยาว์ผู้นี้จะได้รับความสำเร็จต่อไปในงานเขียนประเภทพอร์เทรทอย่างแน่นอน”

“...She has been both art student and teacher, gained recognition as one of the foremost women artist in this country...”

(Bangkok World, 1965)

ในช่วงชีวิตที่ผ่านมา ลาวัณย์ยังได้แสดงงานศิลปะอีกหลายครั้ง และงานของลาวัณย์หลายชิ้นยังได้มีโอกาสถูกนำไปแสดงในหลายประเทศด้วย โดยผ่านการประสานงานจากกลุ่มที่ลาวัณย์เรียกว่า “คือเราจะอยู่ในกลุ่มที่เขาเรียกว่า...ง่ายกว่าฝ่ายซ้ายนะ ก็จะมีการประสานงานกันระหว่างกลุ่มเหมือนกับแนวร่วมศิลปินของแต่ละชาติ” (ลาวัณย์ อุปอินทร์, สัมภาษณ์ ,7 มีนาคม 2545) ซึ่งงานของลาวัณย์ได้ส่งไปร่วมแสดงในนามชมรมศิลปกรรมแห่งประเทศไทยแห่งประเทศไทย ลักษณะงานที่ส่งไปร่วมแสดงโดยมากจะเป็นงานที่เกี่ยวข้องกับการเมือง เช่น ภาพ “50 ปีประชาธิปไตย” (ภาคผนวก ๑) ซึ่งได้นำไปแสดงที่ฝรั่งเศสและสูญหายไประหว่างการขนส่งกลับ เนื่องจากมีปัญหาในเรื่องภาษี ซึ่งลาวัณย์บอกว่ารู้สึกเสียดายมาก ลาวัณย์ยังได้เล่าเกร็ดที่น่าสนใจไว้ด้วยว่า ในช่วงที่เอาภาพ “50 ปีประชาธิปไตย” นี้ไปแสดงที่ประเทศฝรั่งเศส ตนกำลังประสบปัญหาทางด้านการเมืองในปี พ.ศ. 2519 ดังนั้นรูปที่นำไปแสดงนี้จึงต้องใช้นามแฝงเป็นชื่อศิลปินชายแทน ซึ่งเป็นที่น่าสังเกตว่าเหตุใดจึงต้องใช้ชื่อของผู้ชายแทนชื่อของผู้หญิง ประเด็นนี้น่าจะมีสาเหตุมาจากลาวัณย์เป็นผู้หญิงเพียงคนเดียวในขณะนั้นที่ทำงานศิลปะที่มีเนื้อหาทางด้านการ

เมือง หากใช้ชื่อสมมติเป็นผู้หญิงแล้ว คนโดยทั่วไปก็ย่อมคาดเดาได้ว่าต้องเป็นภาพวาดของ ลาวัณย์อย่างแน่นอน

เมื่อถามถึงความสำคัญของการแสดงงานและการประสบความสำเร็จของศิลปินลาวัณย์ ได้ให้ทัศนะว่า ตนคิดว่าการแสดงงานเป็นสิ่งสำคัญมาก เพราะหากเขียนรูปแล้วเก็บไว้เฉยๆ คนก็ จะไม่รู้ว่าได้เขียนภาพต่างๆเอาไว้ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งตนเขียนภาพเหมือนบุคคล และเมื่อถาม ถึงโอกาสในการแสดงงานระหว่างศิลปินหญิงกับศิลปินชาย ลาวัณย์คิดว่ามีความเท่าเทียมกัน เพียงแต่ศิลปินหญิงนั้นมีจำนวนน้อยกว่าศิลปินชาย

สำหรับตนนั้นตั้งใจว่าต้องการแสดงงานเดี่ยวอีกครั้งหนึ่ง แต่เท่าที่ผ่านมาไม่ได้แสดงงาน เดี่ยวอีกเลย เพราะมีประสบการณ์จากการจัดแสดงงานของสมโภชน์ ในปี พ.ศ. 2535 แล้วรู้สึก เหนื่อยมาก ลาวัณย์บอกว่าในระยะหลังๆนี้หากจะต้องส่งงานไปแสดงเองหรือจะต้องจัดงานแสดง เองตนคิดว่าคงทำไม่ไหว ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการขนส่ง การหาผู้สนับสนุน การพิมพ์สูจิบัตร การ ตกแต่งภาพก่อนนำออกแสดง และยังคงซ่อมภาพหลังจากแสดงเสร็จด้วย ทำให้รู้สึกเบื่อและ เหนื่อยมาก ทั้งนี้ไม่ได้เกิดจากความคิดที่ว่าตนเป็นคนสำคัญแต่อย่างใด ในกรณีที่ได้แสดงงาน ครั้งล่าสุดเนื่องในโอกาสที่ได้รับรางวัล ศิลปินเกียรติยศทัศนศิลป์ดีเด่น มนต์ เคียรสิงห์ “แดง” นั้น ทางผู้จัดงานได้ขอความร่วมมือมา โดยจัดยานพาหนะมารับส่งขึ้นงานและจัดทำสูจิบัตรให้ ซึ่งถ้า เป็นในลักษณะนี้ตนก็ยินดีให้ความร่วมมือ และในการแสดงงานในครั้งนี้ทางผู้จัดยังได้ติดต่อขอ ยืมภาพเขียน “ผู้หญิงเท่าเทียม” จากผู้สะสมไปร่วมแสดงงานด้วย ซึ่งลาวัณย์บอกว่าสิ่งนี้ก็เป็น การอำนวยความสะดวกอีกอย่างหนึ่ง เพราะลำพังจะให้ตนไปติดต่อขอยืมภาพเองนั้นคงจะเป็นเรื่อง ที่ รุนแรงไม่น้อย ลาวัณย์ยังกล่าวถึงความตั้งใจในการแสดงงานว่าในช่วงเวลาที่ยังมีชีวิตอยู่นี้ ตน อยากรจะแสดงงานเดี่ยวอีกสักครั้งด้วย

3.3 ความมุ่งมั่นและความทุ่มเทในอาชีพศิลปิน

เมื่อถูกถามในเรื่องของรายได้จากการประกอบอาชีพศิลปิน ลาวัณย์ตอบว่าไม่แน่นอน ใน บางปีก็ไม่มีรายได้จากการเขียนภาพเลย รายได้หลักของตนก็คือเงินเดือนข้าราชการ ลาวัณย์ให้ สัมภาษณ์ว่าการเขียนครั้งแรกของตนที่ได้ค่าตอบแทนก็คือเมื่อครั้งที่วาดภาพพระบรมวงศานุวงศ์ จำนวน 4 ภาพ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานเงินให้ 50,000 บาท ซึ่งตนรู้สึกปลื้ม มาก

ลาวัณย์เล่าว่ายังไม่เคยรับจ้างเขียนอย่างเป็นทางการเป็นกิจลักษณะ และทุกครั้งที่ได้รับจ้างวาดภาพมัก มีปัญหาเรื่องเงินอยู่เสมอ จึงมักจะเขียนภาพให้คนที่รู้จักกัน หรือมีคนมาว่าจ้างลูกศิษย์แล้วลูก ศิษย์ไม่สามารถวาดได้ ลูกศิษย์ก็มาถามตนว่าสนใจจะวาดไหมก็มี ลาวัณย์ยังได้เล่าว่ามีอยู่ช่วง หนึ่งที่ตนต้องการจะมีรายได้บ้าง ก็ใช้วิธีการถามคนที่รู้จักว่าพอจะมีใครสนใจอยากจะทำบ้าง

หรือไม่ ลาวัณย์ตั้งข้อสังเกตว่าคนทั่วไปมักคาดเดาว่าตนคงคิดค่าตอบแทนในราคาสูง เนื่องจากเห็นว่าตนเคยทำงานจิตรกรรมถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาก่อน จึงเป็นสาเหตุที่ทำให้ไม่ค่อยมีผู้มาว่าจ้างมากนัก

สำหรับอุปสรรคในการทำงาน ลาวัณย์บอกว่าอุปสรรคสำหรับตนก็คือปัญหาเรื่องสุขภาพ ซึ่งลาวัณย์มีโรคประจำตัวคือโรคหอบหืด และเป็นอุปสรรคมาตั้งแต่สมัยที่ศึกษาอยู่แล้วและทำให้ต้องหยุดเรียนไปถึง 1 ปีการศึกษา เวลาที่ไม่สบายมาๆบางครั้งจะต้องให้ออกซิเจนและให้น้ำเกลือ แต่ในขณะที่เดียวกันลาวัณย์ก็กล่าวว่าเวลาที่ตนมีโรคภัยไข้เจ็บนี้ก็เป็นแรงหนุนที่ทำให้ตนอยากทำงานให้มากขึ้นด้วย อย่างไรก็ตามก็ดี โรคภัยไข้เจ็บนี้ก็ยังคงเป็นอุปสรรคที่สำคัญที่สุดอยู่นั่นเอง

เมื่อถูกถามว่ารู้สึกว่าคุณได้รับความยอมรับจากสังคมรอบข้างในฐานะศิลปินหรือไม่ ลาวัณย์ตอบว่า ก็รู้สึกว่าส่วนใหญ่คนให้การยอมรับดี อย่างเช่นเวลาที่มีหนังสือหรือนิตยสารอะไรมาสัมภาษณ์มักกล่าวว่าตนเป็นมือวาดภาพเหมือนที่คนยอมรับ แต่ในขณะที่เดียวกันตนก็ยังไม่รู้สึกพอใจในผลงานของตน ซึ่งทั้งนี้ไม่ได้ถ่อมตัว แต่กลับรู้สึกว่าคุณน่าจะทำงานได้ดีกว่านี้

“ก็คิดว่าส่วนใหญ่เขาก็ยอมรับคุณ อย่างหนังสือพิมพ์หรือหนังสืออะไรมาสัมภาษณ์ เขาจะบอกว่าเป็นมือ portrait ที่คนยอมรับทีเดียว แต่ในขณะที่เดียวกันเขาก็ยังไม่พอใจตัวเอง เขาก็หาว่าครู่ถ่อมตัวบ้าง แต่จริงๆไม่ใช่ถ่อมตัวนะ แล้วจริงๆก็รู้สึกว่าคุณระดับเรานี้นะ น่าจะทำอะไรได้มากกว่านี้ นี่ไม่ใช่ถ่อมตัวแล้วนะ แต่สำคัญที่ว่าเรามันวิเศษมาก น่าจะทำได้ดีกว่านี้ด้วยซ้ำไป “ (ลาวัณย์ อุปอินทร์, สัมภาษณ์, 21 กุมภาพันธ์ 2545)

ในเรื่องของการให้ความยอมรับนี้ เมื่อลองพิจารณาถึงข้อเขียนต่าง ๆ จากนิตยสารและหนังสือพิมพ์ จะเห็นว่า ลาวัณย์ได้รับการยอมรับในฐานะศิลปินเป็นอย่างดี ดังเช่น

“...อาจารย์ลาวัณย์นับเป็นผู้มีความสามารถวาดภาพคนเหมือนได้อย่างดีเยี่ยม รวมถึงรายละเอียดในภาพก็นับว่าเป็นหนึ่ง ไม่ว่าจะกลายเป็นลายเส้นลายแหวน ล้วนถอดแบบได้เหมือนทุกกระเบียดนิ้ว อาจารย์ลาวัณย์ใช้จะวาดภาพบุคคลต่างๆไป แต่บุคคลที่อาจารย์ลาวัณย์เลือกวาดนั้น หมายถึงบุคคลนั้นต้องมีคุณอนันต์ต่อสังคมและประเทศชาติ และนี่คือความสุขของอาจารย์ลาวัณย์ ที่ได้บรรจงวาดคนดีของสังคม วาดด้วยความศรัทธาและวาดด้วยความรัก...”

(คอลัมน์ ชีวิตชีวา วัฏจักร พุช ที่ 8 สิงหาคม 2533)

“...ย้อนหลังไปเกือบ 40 ปี สมัยที่คำว่า “ศิลปิน ยังตามหลังด้วยคำอธิบายทำนองว่า “ได้แห่ง” การที่ผู้หญิงสักคนหนึ่งจะก้าวเข้าสู่แวดวงจิตรกรรม และดำรงชีวิตอยู่โดยมีการทำงานศิลปะเป็นแกนกลางของชีวิต ย่อมเป็นเรื่องที่ยากจะเข้าใจ แต่ผู้หญิงคนนี้ ลาวัญย์ (ดาวราย) อุปอินทร์ กล้าที่ยืนขึ้น และเดินอยู่แถวหน้าสุดของขบวนการศิลปินหญิง สร้างสรรค์จิตรกรรมภาพเหมือนด้วยฝีมือไม่เป็นรองชาย ให้ผู้คนได้เสพสุนทรีย์รสแห่งจิตรกรรม ศิลปะเป็นอาหารใจ พร้อมไปกับบทบาท “ครู” ผู้ถ่ายทอดศิลปวิทยาการด้านจิตรกรรมแก่เยาวชนอย่างไม่รู้จักเหน็ดเหนื่อยและท้อแท้ตลอดชีวิตราชการ...”

(กองบรรณาธิการไลฟ์ แอนด์ แฟมิลี่,2539)

"A former Silpakorn University lecturer, Lawan Upa-In,66,has been honoured as an outstanding artisit in the field of visual arts by the Pridi Banomyong Institute. She is well known for her efforts to promote peace,democracy and justice"

(Bangkok Post,2002)

3.3 ทศนคติเรื่องภาพพจน์ของศิลปินสตรี

เมื่อถามถึงความเท่าเทียมและการให้การยอมรับที่แตกต่างกันระหว่างศิลปินหญิงและศิลปินชาย ลาวัญย์ตอบว่าสำหรับตนเองนั้นไม่คิดว่ามี ความแตกต่างแต่อย่างใด แต่ตนคิดว่าผู้หญิงจะเสียเปรียบผู้ชายอยู่อย่างหนึ่งก็คือเรื่องของพลังกำลังเท่านั้น ในอดีตเมื่อปี 2508 บทความเรื่องศิลปะ โดยกรกฎ หลักเพชร ได้ลงเรื่องของลาวัญย์และมีบทสัมภาษณ์ไว้ดังนี้

“...เราได้เคยกล่าวไว้ว่า ครั้งหนึ่ง ถึงเหตุที่ไม่สตรีจึงมีใครมีชื่อเสียงเด่นในทางศิลปะ ประเภทเขียน-ปั้นสลัก เพราะส่วนใหญ่เมื่อจบการศึกษาศิลปะแล้วก็มักหย่าร้างเลิกการทำงานศิลปะโดยสิ้นเชิง ทั้งๆที่โดยธรรมชาตินั้นสตรีน่าจะทำงานศิลปะได้เทียบเท่าหรือมากกว่าบุรุษ เราจึงลงความเห็นว่สตรีคงเกรงความยากลำบาก แต่อาจารย์ลาวัญย์กล่าวแย้งว่า “...ดิฉันคิดว่าคงไม่ใช่กลัวลำบาก ผู้หญิงเข้มแข็งพอกับผู้ชาย แต่การทำงานศิลปะนี้จะต้องทำจริง จะพะวงแต่งตัวสวยๆงามอยู่ยอมไม่ได้ บางคนพอจบการศึกษาแล้วก็แต่งงานไป อาชีพแม่บ้านหรือการงานก็คงจะแย่งชิงเวลาไปหมด อีกอย่างหนึ่งที่สำคัญก็คือ ใจอาจไม่รักจริงก็ได้คะ เพราะงานศิลปะต้องทุ่มเททุกอย่าง ทั้งกำลังกาย กำลังใจ กำลังทรัพย์ ทั้งการทุ่มเทดังกล่าวนั้นยังตอบไม่ได้เสียด้วยว่า จะได้รับผลสำเร็จหรือไม่...”

(สารประชาชน ,2508)

และในนิตยสารไลฟ์ แอนด์แฟมิลี่ ลาวัณย์ให้สัมภาษณ์ถึงเรื่องความแปลกแยกในการเป็นศิลปินหญิงในหมู่วิศวกรว่า

“ในกลุ่มศิลปินไม่ค่อยรู้สึกแปลกแยกในความเป็นผู้หญิง แต่เรารู้สึกขาดทุนอยู่คนเดียวเองที่เราไปแต่งงาน อาจารย์ศิลป์บอกอยู่เสมอว่า ถ้าหนูเป็นศิลปิน ยังรักที่จะทำงานนี้อยู่ก็ยังไม่ควรแต่งงานหรอก เพราะผู้หญิงพอแต่งงานแล้ว ค่านิยมก็คือภาระความรับผิดชอบในบ้านต้องเป็นของผู้หญิง กลับไปบ้านแล้วหน้าที่ต่างๆก็เป็นของผู้หญิง รวมทั้งหน้าที่เลี้ยงลูกด้วย บางทีเรากำลังเขียนรูปมันๆ อาจจะเขียนต่อ ลูกยังไม่มีข้าวกินเลย ต้องออกไปซื้อกับข้าวแล้ว ลูกขึ้นอาบน้ำอาบท่ากว่าจะเสร็จอีกที หมดไฟแล้วคะ แทนที่อยากจะเขียนต่อ ข้าวไม่มีไฟจะเขียนแล้ว นี่มันคืออะไรที่มันไม่เท่าเทียม”

(กองบรรณาธิการไลฟ์ แอนด์ แฟมิลี่, 2539)

และในหนังสือพิมพ์ Bangkok Post (2002) ลาวัณย์ได้ให้สัมภาษณ์ถึงประสบการณ์ในสมัยที่ศึกษาที่มหาวิทยาลัยศิลปากร และมีอาจารย์และเพื่อนบางส่วนกล่าวว่า ผู้หญิงไม่สามารถทำงานศิลปะที่ยิ่งใหญ่ได้

“But one thing that hurt my feelings was when male teachers and male friends said that female artists couldn't possibly produce great works of art. I saw no distinction between genders when it came to art or other fields. I still remember how hard I had to work to get straight. As I wanted to prove that no gender discrimination existed in my university. Ultimately, I got highest scores in my year in many subjects. I was so obsessed by the desire to create my own art, to compete with my (male) friends and counter their dismissive comments.”

ลาวัณย์ยังได้ให้ข้อคิดที่น่าสนใจเกี่ยวกับการเป็นศิลปินสตรีว่า บางครั้งตนคิดว่าความเป็นผู้หญิงนั้นได้เปรียบผู้ชายเสียด้วยซ้ำไป เพราะการเป็นผู้หญิงจะไปติดต่อกับใครหรือเข้าสังคมกับใครนั้นสะดวกกว่า ลาวัณย์ได้เคยให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“...จริงๆนะครูกลับไม่ค่อยคิดในเรื่องความแตกต่าง ผู้หญิงกับผู้ชายโดยสภาพร่างกายเท่ากันที่มันแตกต่างกัน เพราะว่าความแข็งแรงของผู้หญิงน้อยกว่าเท่านั้น แต่ครูคิดว่าหลายอย่างที่ครูค่อนข้างจะได้กำไรในสังคมเป็นเพราะครูเป็นผู้หญิงหรือเปล่า บางครั้งครูคิดนะ

อย่างสมมติถ้าทำงานเท่าครู แต่บังเอิญเป็นผู้ชาย คนเขาอาจจะไม่สนใจนะ แต่นี่เพราะเป็นผู้หญิง ตัวผอมๆด้วย ซีโรคด้วย ก็เลยได้รับความยกย่อง”

(กองบรรณาธิการไลฟ์ แอนด์ แฟมิลี่,2539)

ในเรื่องการแต่งงานและความเปลี่ยนแปลงต่อการทำงานเป็นศิลปิน ลาวัญย์ตอบว่า ตนคิดว่าว่าส่วนหนึ่งเป็นอุปสรรค ลาวัญย์เคยให้สัมภาษณ์ในประเด็นนี้เมื่อถูกถามว่า รู้สึกอย่างไร การที่ไม่สามารถก้าวไปสู่จุดสูงสุดในความเป็นศิลปินได้ เนื่องจากผู้หญิงนั้น ลาวัญย์ตอบว่า

“ก็รู้ตั้งแต่แรกแล้วค่ะ เราเลือกที่จะแต่งงานเอง (หัวเราะ) คือสมัยก่อนถ้าเราไม่แต่งงานเราก็ออกจากบ้านไม่ได้ สมมติเราอยากจะทำบ้านก็จะถูกมองว่าทำไม ไม่เหมือนสมัยนี้มีแฟลต มีคอนโดอะไรเยอะแยะ เฉพาะอย่างยิ่งที่บ้านเป็นแบบโบราณ คุณพ่อคุณแม่ก็อย่างนี้ เพราะฉะนั้นถ้าเราจะออกจากบ้านก็ต้องแต่งงาน”

(กองบรรณาธิการไลฟ์ แอนด์ แฟมิลี่,2539)

แต่อย่างไรก็ตาม ลาวัญย์ได้ให้ทัศนะว่า ในกรณีของตนนั้นทั้งตนและสามีต่างก็ทำงานทางด้านศิลปะทั้งคู่ การแต่งงานเลยเหมือนช่วยเกื้อกูลกัน เช่น เวลาทำงานแล้วตนมีปัญหา สมโภชน์ก็จะช่วยในเรื่องการวิจารณ์ และตนยอมรับคำวิจารณ์ของสมโภชน์เนื่องจากสมโภชน์เองเป็นผู้ที่มีผลงานศิลปะที่ตนยอมรับ และในฐานะที่สมโภชน์เองก็เคยเป็นลูกศิษย์ของศาสตราจารย์ศิลป์ ซึ่งบรรดาลูกศิษย์ของอาจารย์ศิลป์นี้ต้องผ่านการฝึกฝนงานในลักษณะ realistic มาแล้วไม่น้อย ดังนั้นสมโภชน์จะมีการวิพากษ์วิจารณ์ที่ดี สามารถให้คำแนะนำและเป็นกำลังใจในการทำงานให้ตนได้

เมื่อถามถึงทัศนะต่อสังคมที่มีต่องานศิลปะของผู้หญิงว่า มักมีลักษณะและเรื่องราว อ่อนหวาน กระจุ่มกระจุ้ม เป็นเรื่องราวเพื่อฝัน อ่อนไหว ลาวัญย์ตอบว่า อันที่จริงแล้วผู้ชายที่ทำงานในลักษณะดังกล่าวก็มี คือเมื่อเขียนแล้วงานดูหวาน ดูไม่แข็งแกร่ง อ่อนแอ (weak) สำหรับตนเองนั้นไม่ได้ทำงานในลักษณะนั้น ซึ่งลาวัญย์ได้เล่าถึงประสบการณ์ในส่วนนี้ว่า ในสมัยที่ตนศึกษาอยู่ที่คณะจิตรกรรมฯว่า

“...เวลาครู sketch งานปั้น อาจารย์ศิลป์ถาม โฉะ นี่ของหนูหรือ อาจารย์จะงงว่าทำงานแล้วแลดูมีพลัง จริงๆแล้วครูเป็นคนซีโรคใจ มันน่าจะอ่อนแอ แต่ว่างานครูไม่ค่อย weak อาจจะไม่เปรี้ยงปร้างเท่าผู้ชายแต่ก็ไม่ได้ด้อยกว่า..”

(ลาวัญย์ อุปอินทร์, สัมภาษณ์ ,21 กุมภาพันธ์ 2545)

ซึ่งจะเห็นได้จากคำวิจารณ์ต่อภาพเขียน วินัส (ภาพที่ 4) ของลาร์วินย์ในครั้งที่จัดแสดงงานศิลปะ 3 ศิลปินหญิงในปี พ.ศ. 2506 ว่า

“สตีลไลฟ์ ดอกไม้กับวินัส มีลักษณะของสีและพู่กัน เข้มแข็งเด็ดขาดที่ผู้หญิงน้อยคนจะแสดงออกมาได้ในงานศิลปะ”

และ

“นี่คือคำตอบว่างานของผู้หญิงไม่จำเป็นต้องแสดงแต่อารมณ์อ่อนไหว ละเมียดละไมเสมอไป”

(สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์, 2506)

ภาพที่ 4 ภาพวินัส

นำออกแสดงในปี พ.ศ. 2506

ลาร์วินย์ยังได้ให้ทัศนะอีกว่า ลักษณะงานศิลปะที่ออกมาแตกต่างกันนี้เกี่ยวข้องกับความรู้สึกรายในมากกว่า ไม่เกี่ยวกับการเป็นผู้หญิงหรือผู้ชาย เพราะผู้ชายที่ทำงานออกมาดูอ่อนหวานก็มี ตนเองเป็นผู้หญิงในบางครั้งก็ยังสามารถทำงานออกมาดูเหมือนเป็นงานของผู้ชาย

3.3 ความคิดเห็นต่อวงการศิลปะในประเทศไทย

เมื่อถามถึงความคิดเห็นต่อวงการศิลปะในประเทศไทย ลาวัญย์กล่าวว่างานศิลปะนั้นมีจุดเริ่มต้นที่ไม่เหมือนกัน ในประเทศไทยนั้นการเรียนการสอนศิลปะจะเน้นทางด้านพื้นฐานและทฤษฎีทางด้านศิลปะก่อน แต่ในระยะหลังเมื่ออิทธิพลจากต่างประเทศเข้ามาและคนไทยก็นิยมไปศึกษาต่อต่างประเทศมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศสหรัฐอเมริกา ซึ่งการเรียนการสอนจะต่างกับประเทศไทย เพราะในประเทศไทยศาสตราจารย์ศิลป์ได้ปูพื้นฐานการเรียนการสอนแบบยุโรปเอาไว้ ซึ่งจะต้องเน้นการเรียนทางด้านทักษะและการทำงานศิลปะแบบ realistic ก่อน จากนั้นหากผู้เรียนมีความสนใจในลัทธิอะไรจึงค่อยคลี่คลายไปตามต้องการ ในขณะที่ทางประเทศสหรัฐอเมริกาจะเริ่มจากการเขียนภาพจากความคิดในแบบ abstract ก่อนแล้วจึงค่อยฝึกฝนฝีมือให้ชำนาญในการวาดแบบ realistic ลาวัญย์ได้เล่าว่าศาสตราจารย์ศิลป์มักจะพูดเสมอว่าลูกศิษย์ฉันต้องไม่อดตาย เนื่องจากมีทักษะและพื้นฐานในการทำงานแบบ realistic ชำนาญมาก ลาวัญย์แสดงทัศนะว่าในปัจจุบันนี้กระแสความนิยมต่างๆก็เปลี่ยนไปตามเกณฑ์ของธรรมชาติ คือไม่มีอะไรที่จะอยู่คงทน ทุกวันนี้ความนิยมรูปแบบของงานศิลปะจากงานแบบเหมือนจริง ซึ่งก็มีทั้งงานแบบ surrealist ที่เป็นงานศิลปะเน้นให้เกินจริง จากนั้นก็มีงานศิลปะแบบ impressionist ซึ่งเขียนเน้นแสงเงา และต่อมาก็คือเป็น post-impressionist เป็น abstract art, pop art, op art แล้วก็เปลี่ยนแปลงมาเรื่อยๆเป็นงานศิลปะแบบ expressionist เป็น cubism เปลี่ยนมาจนถึงทุกวันนี้งานศิลปะเป็นแบบ installation ซึ่งไม่ต้องใช้ทักษะในการวาดเขียน แต่เป็นการจัดวาง ซึ่งเป็นการนำเอาวัสดุต่างมาจัดวางเป็นงานศิลปะซึ่งเป็นงานที่เน้นความคิดมากกว่าทักษะ ลาวัญย์เห็นว่างานศิลปะประเภทนี้ตนก็สามารถรับได้ และหลายชิ้นก็ดูสวยงาม แต่ในการทำงานศิลปะเรื่องแบบนี้ก็จะได้แต่เรื่องของแนวความคิด ไม่มีผลงานที่อยู่คงทน ซึ่งตนเองคิดว่าถ้าทำงานแล้วก็อยากจะให้ผลงานของตนอยู่คงทนไปนานๆ

อย่างไรก็ตาม ลาวัญย์เห็นว่าลักษณะงานศิลปะแบบ realistic นี้จะไม่มีวันตาย คือจะยังคงอยู่ต่อไปเรื่อยๆ แต่ลักษณะนั้นอาจจะเปลี่ยนแปลงไปบ้าง ซึ่งจะเปลี่ยนแปลงไปอีกเท่าใดนั้นก็ไม่สามารถคาดเดาได้ ตนเห็นว่างานศิลปะแบบ realistic มันยังคงมีคุณค่าอยู่เสมอ แนวโน้มทางศิลปะก็ยังเป็นเรื่องที่คาดเดาไม่ได้ แต่สำหรับตัวเองแล้วเมื่อยึดรูปแบบในการทำงานแบบเหมือนจริงนี้แล้วก็คงไม่เปลี่ยนแปลงไปทางอื่น คนอื่นอาจมองว่าเซย์ แต่ตนก็รู้สึกว่าเป็นหนทางของตนแล้ว

เมื่อถามถึงการนำศิลปะไปใช้ในการดำเนินชีวิตนั้น ลาวัญย์ตอบว่าศิลปะนั้นมีส่วนเกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันอย่างมาก เช่นเครื่องใช้ต่างๆก็ต้องอาศัยการออกแบบผลิตภัณฑ์ เสื้อผ้าก็ต้องมีการออกแบบ ต้องใช้พื้นฐานของงานศิลปะ สำหรับจุดมุ่งหมายในการนำเอางานศิลปะมาทำให้ประชาชนนั้น ลาวัญย์เห็นว่าก่อนอื่นศิลปินที่จะทำเช่นนั้นได้จะต้องมีสำนึกก่อน ซึ่งสิ่งนี้ก็

แรงบันดาลใจทำให้ตนหันมาทำงานทางด้านศิลปะเพื่อการเมืองอย่างเต็มตัว ลาวัญย์ให้ทัศนะว่า เหตุการณ์ 14 ตุลาฯ ของประเทศไทยได้กลายเป็นแบบอย่างในการเรียกร้องประชาธิปไตยของ หลายประเทศ เช่น ประเทศกรีซ เพราะฉะนั้นสิ่งที่เผยแพร่ออกไปอย่างโปสเตอร์ หรือคัทเอ้าท์ตนก็ คิดว่าน่าจะนำศิลปะมาช่วยเกื้อหนุน ซึ่งในที่สุดก็ได้มีการก่อตั้งแนวร่วมศิลปินแห่งประเทศไทยเพื่อ ร้องรับวัตถุประสงค์ดังกล่าว ลาวัญย์กล่าวว่าอยากให้ประชาชนทุกคนมีความรู้สึกร่วมกันว่าศิลปะ เป็นส่วนหนึ่งของชีวิต ไม่ใช่สิ่งที่นอกเหนือความจำเป็นหรือเป็นสิ่งที่ฟุ่มเฟือย เพราะโดยทั่วไปคน มักคิดว่าเรื่องปากท้องเป็นเรื่องที่สำคัญที่สุด แต่อันที่จริงแล้วศิลปะนั้นเป็นอาหารหล่อเลี้ยงจิตใจ ถ้าผู้คนเห็นว่าศิลปะมีความสำคัญก็จะช่วยยกระดับจิตวิญญาณและสุนทรียภาพได้

สำหรับความตั้งใจต่อไปในอนาคต ลาวัญย์กล่าวว่าอยากจะทำงานศิลปะภาพเหมือนนี้ ต่อไปเรื่อยๆ โดยอยากจะวาดภาพบุคคลที่ตนชื่นชมว่าเป็นคนดีที่ทำคุณประโยชน์ให้กับสังคม ซึ่ง ยังมีบุคคลอีกหลายคนที่ตนตั้งใจไว้ว่าจะวาดภาพเหมือน ลาวัญย์ยังกล่าวถึงคำพูดของ ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรีที่ว่า “นาย...หากนายคิดถึงฉันนายไม่ต้องทำอะไร...นายทำงาน” ตนยังคิดถึง ศาสตราจารย์ศิลป์ และก็จะยังคงทำงานต่อไปเท่าที่โอกาสและสังขารจะอำนวย